

Beret Bråten og Ragna Lillevik

Noen å høre til

Mentorordninger for unge
som har brutt med familien sin

Beret Bråten og Ragna Lillevik

Noen å høre til

Mentorordninger for unge
som har brutt med familien sin

Fafo-rapport 2021:32

Fafo-rapport 2021:32

© Fafo 2021

ISBN 978-82-324-0626-5

ISSN 2387-6859

Innhold

Forord	5
Sammendrag	6
Summary	11
1 Innledning	16
2 Bakgrunn og teori	20
2.1 Hvordan forstå æresrelatert vold og kontroll?	21
2.2 Frihet, sosial responsivitet og frivillighet – tre sentrale perspektiver	22
2.3 Danske erfaringer.....	25
3 Metode	27
3.1 Metodisk design	27
3.2 Utvalg av tilbud i mentorordningen	28
3.3 Evalueringens datagrunnlag	28
3.4 Etikk, sikkerhet og anonymisering.....	31
4 Tilblivelsen av tiltak 9: Innføre mentorordning	33
4.1 Budsjettmidler og behov for utviklingsarbeid.....	34
4.2 Utvikling gjennom tjenstedesign	35
4.3 Anbefaling fra EGG Design – en mentormodell og et mentornettverk	37
4.4 Anbefalinger møter sektoransvar, økonomi og politikk.....	39
4.5 Mentorfamilie i regi av Oslo Røde Kors.....	39
4.6 Mentorhub og lansering av mentorordning.....	44
4.7 Bufdir med faglig plattform for Mentorfamilie	46
4.8 Finansiering av mentortiltak gjennom IMDi-tilskudd	47
4.9 Oppsummert: Mellom det ønskelige og det mulige.....	49
5 Mentortiltak sett fra organisasjonenes side	52
5.1 Mentorfamilie, Oslo Røde Kors.....	52
5.2 Sammen, Oslo Krisesenter	57
5.3 Ressursvenn. Norske Kvinners Sanitetsforening	58
5.4 Øvrige organisasjoner i Mentorhub og deres tiltak.....	61
5.5 Oppsummert	64
6 De unges behov og forventninger	66
6.1 En svært sammensatt gruppe unge voksne.....	66
6.2 Erfaringer med å leve på egen hånd	67
6.3 Hvorfor delta i et tilbud i mentorordningen	73
6.4 Oppsummering	79
7 Frivillighetens rolle	80
7.1 Motivasjon for frivillig innsats	80
7.2 Organisasjonens forventninger	83
7.3 Innramming av frivillighet.....	84
7.4 Oppsummering	86

8 Arrangerte relasjoner	88
8.1 Relasjonsbygging gjennom aktiviteter og tid sammen	88
8.2 Relasjonen til mentor	93
8.3 Relasjonen til deltakeren	97
8.4 Oppsummering	101
9 Erfaringer med Sammen	103
9.1 Et nettverk som forstår deg	103
9.2 Håp i tunge tider	105
9.3 Drahjelp til å gjøre det som hjelper.....	105
9.4 De profesjonelles rolle i Sammen	107
9.5 Oppsummering	108
10 Konklusjoner og anbefalinger	109
10.1 Negativ frihet gir aleneproblematikk	109
10.2 Kan mentorordningen bidra?	110
10.3 Tilbudet om mentorfamilie er åpent for tolkning	111
10.4 Et resultat av samskaping mellom offentlig og frivillig	113
10.5 Anbefalinger	114
Referanser	117

Forord

Dette er den andre rapporten i forskningsprosjektet: Kunnskapsutvikling om innsats mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap, som Fafo har gjort på oppdrag for Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) i samarbeid med Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Vi startet opp i september 2020.

Prosjektet har vært todelt. Del 1 var en gjennomgang av frivillige organisasjoners prosjekter mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap. Rapporten *Samtale og strid. Frivillige organisasjoners arbeid mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap*, forfattet av Beret Bråten, Olav Elgvin, Hedda Flatø og Ragna Lillevik, ble ferdigstilt 6.mai i år. (Fafo-rapport 2021:16). Den vil bli lansert sammen med denne rapporten.

Prosjektets andre del var en evaluering av mentorordningen – som består av flere tiltak i regi av frivillige organisasjoner rettet mot unge som har vært utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og/eller tvangsekteskap, og som har brutt med sine familier. Dette var planlagt som en følgeevaluering, noe som ble umulig å gjennomføre på grunn av restriksjoner og nedstengning i forbindelse med pandemien høsten og vinteren 2020-21. Resultatet er blitt en mer ordinær evaluering av tiltak som inngår i mentorordningen.

Forskerteamet som har arbeidet med datainnsamling, analyser og utarbeidelse av denne rapporten, har vært Ragna Lillevik og Beret Bråten. Store deler av intervju-materialet er samlet inn i løpet av juni, august og september i år. Da det igjen ble mulig å møte intervjupersoner fysisk også gjennom reiser utenfor Oslo. Tusen takk til alle som har stilt opp for oss, uten dere ville ikke dette prosjektet vært mulig!

En hektisk datainnsamling i slutfasen av prosjektet, innebærer at det har vært en krevende innsjutt med å ferdigstille rapporten. Jon Horgen Friberg har vært kvalitetssikrer på Fafo. Han har kommet med gode innspill og råd i innsjuttfasen. Informasjonsavdelingen ved Jon Lahlum har ferdigstilt rapporten.

Vi vil takke Marit Lund Larsen som har vært vår kontaktperson hos IMDi for et godt samarbeid! Dette har vært et utrolig spennende prosjekt, som vi kommer til å ha med oss viktig innsikt og kunnskap fra også i andre sammenhenger.

Oslo, 1. desember 2021

Beret Bråten og Ragna Lillevik

Sammendrag

I 2017 ga regjeringen Solberg Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) i oppdrag å utvikle en mentorordning for unge som er utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap. Mentorordningen skulle utvikles i samarbeid med frivillige organisasjoner på feltet, og bidra til at utsatte får hjelp og støtte til en selvstendig tilværelse. I denne studien har vi undersøkt hvordan mentorordningen ble utviklet, og hvordan den fungerer i møte med målgruppa.

Vi har lagt vekt på å se dette fra perspektivet til unge voksne som er knyttet til, har vært knyttet til eller ønsker seg et mentortiltak – og de som er eller har vært mentorer. I tillegg har vi undersøkt hvordan de frivillige organisasjonene som har ansvaret for mentortiltak som del av denne ordningen, arbeider med dette. Og vi har utforsket hvordan ansvarlige myndigheter og de frivillige organisasjonene har samarbeidet om å utvikle mentorordningen. Vi har samlet et datamateriale bestående av intervjuer med deltakere, frivillige, ansvarlige i organisasjoner, ansatte i forvaltning og med andre aktører involvert i ordningen. I tillegg til kvalitative intervjuer, bygger vi på dokumenter knyttet til mentorordningen hos myndigheter og i organisasjonene. Basert på dette tegner vi et bilde av behov, erfaringer og utfordringer med tiltakene, og drøfter videre innretning av tilbudene.

En målgruppe med mye «aleneproblematikk»

Målgruppa for mentorordningen er unge voksne over 18 år, som har brutt med sin familie av grunner relatert til negativ sosial kontroll, tvangsekteskap eller æresrelatert vold. De har, ved å bryte med familien, vunnet et liv i «negativ frihet», forstått som frihet fra negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og æresrelatert vold. Men det er gjerne mye som gjenstår for at de unge skal få sin «positive frihet», altså frihet til å leve som de ønsker. For mange av de vi har intervjuet som brøt med familien sin, innebar dette bruddet å ta steget ut i et sosialt tomrom. «Jeg trengte mange mennesker rundt meg, men jeg var helt alene,» forteller en av dem. Og for enkelte har alene-tilværelsen vedvart også etter akutfasen. Ensomhet er et svært tydelig tema i denne gruppas fortellinger om sine hverdager.

Målgruppa for mentorordningen har mistet sitt familiefellesskap, og de har med seg vonde opplevelser som følger dem videre i livet. Samtidig har mange lite øvelse i å være alene, og gjerne lite nettverk utenom familien. En fellesnevner i fasen der de unge voksne jobber med å etablere et selvstendig liv, er aleneproblematikk. Denne aleneproblematikken forsterkes av to komponenter: en emosjonell komponent og en sikkerhets komponent. Det emosjonelle er preget av at disse individene har brent seg kraftig på å inngå i nære relasjoner og ha tillit til andre. Det sikkerhetsmessige handler om at de av hensyn til egen trygghet, helst ikke skal dele for mye informasjon om seg selv. Disse to komponentene gjør det vanskelig for målgruppa for mentorordningen å gi nye mennesker tillit, åpne seg for dem og inngå i nye relasjoner.

Det er samtidig stor variasjon i målgruppas historier og livssituasjon. I rapporten viser vi at det er særlig utfordrende å være i denne reetableringsfasen og samtidig være såpass ny i Norge at man har utfordringer med språk, å forstå offentlige

systemer, og å bli kjent med nordmenn. Dette skaper ekstra behov for hjelp, støtte og inkludering. Noe som er nødvendig for å oppleve tilhørighet og frihet til å leve livet man ønsker seg. Vi ser også at menn i målgruppa kan oppleve manglende forståelse på grunn av samfunnets forventninger til hvordan menn skal oppføre seg, samt at det er færre tilbud som er åpne for menn enn det er for kvinner.

Et initiativ som kom ovenfra – på oppfordring

En mentorordning for unge som er utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap var tiltak 9 i *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020)*. Mentorordningen ble initiert fra Regjeringen, altså ovenfra, men på oppfordring fra aktivister og samfunnsdebattanter og med klare ambisjoner om at dette var et tiltak som skulle utvikles i samarbeid med frivilligheten.

Oppdraget gikk til Bufdir, som sørget for at behovene for en mentorordning ble utviklet ved bruk av et tjenstedesignbyrå, og koordinerte utviklingen av innholdet i mentorordningen i samskaping med ulike organisasjoner på feltet. Tjenstedesignerne avdekket mange og omfattende behov for hjelp og støtte hos målgruppa, og foreslo derfor ikke bare ett mentortiltak, men en liten katalog av ulike innsatser: nettverk, veiledning i møte med det offentlige systemet, aktivitetsvenn, mentorfamilie og en forsterkning av bo- og støttetilbudet for unge over 18 år.

Fra disse forslagene valgte Bufdir å foreslå øremerking av midler til to konkrete tiltak: nettverket Sammen, som allerede var drevet av Oslo krisesenter i flere år, men som manglet finansiering. Og Mentorfamilie, et helt nytt tiltak som måtte utvikles. Bufdir ba Oslo Røde Kors utvikle og drifte mentorfamilietiltaket basert på deres erfaring med lignende aktiviteter og med målgruppa, og fordi organisasjonen har nasjonal utbredelse. Dette sa organisasjonen ja til. I tillegg foreslo Bufdir å sette av en pott søkbare tilskuddsmidler til mentortiltak i regi av andre organisasjoner. Denne fikk Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) ansvar for å forvalte, gjennom den allerede eksisterende nasjonale tilskuddsordningen til frivillige organisasjoners integreringsarbeid. Endelig etablerte Bufdir også Mentorhub, et møteforum for ulike frivillige organisasjoner som jobber med mentortiltak for unge utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap.

Disse tiltakene ble til sammen mentorordningen. Vi har i vår undersøkelse sett nærmere på tre av tiltakene: Røde Kors Mentorfamilie, Norske Kvinners Sanitetsforening (NKS) sitt tilbud Ressursvenn og nettverket Sammen i regi av Oslo Krisesenter. I tillegg har vi observert møter i Mentorhub.

Erfaringer med én-til-én mentortilbud

Røde Kors sitt tilbud om Mentorfamilie har øremerkede midler i mentorordningen, og var en nysatsning og et tilbud som myndighetene og frivilligheten samskapte. I dette tilbudet kobles unge som har brutt med familien sin med en frivillig Mentorfamilie. Norske Kvinners Sanitetsforenings Ressursvenn har over flere år mottatt søknadsbaserte tilskudd fra IMDi, samt fra flere andre både offentlige og private instanser. Her kobles kvinner utsatt for vold i nære relasjoner og med et opphold på krisesenter eller bo- og støttetilbud, med en frivillig ressursvenn. Dette tilbudet har altså en videre målgruppe enn Mentorfamilie, men begge tiltakene retter seg altså inn mot unge som har brutt med familiene sine.

Mens Mentorfamilie er nystartet og initiert av myndighetene, er Ressursvenn utviklet i organisasjonen NKS. Både Mentorfamilie og Ressursvenn drives med stor

grad av frivillig innsats, og organisasjonene legger mye arbeid i å rekruttere de riktige frivillige og gjøre de riktige koblingene med unge deltakere. Dette framstår som mest krevende i tilbudet Mentorfamilie, der det er en utfordring både å rekruttere frivillige og å gjøre en kobling som treffer den unges forventninger og behov.

Begrepet «familie» gjør at deltakernes forventninger til Mentorfamilie skiller seg fra forventningene til Ressursvenn. Enkelte unge ønsker seg intenst en familie, og de kan ha med seg store forventninger inn i dette tilbudet. Forventninger som kan være vanskelige å innfri innenfor et i utgangspunktet tidsavgrenset tiltak basert på en kontrakt mellom deltaker og frivillig. Frivillige har også, viser vårt intervjumateriale, ulike intensjoner, ambisjoner og ulik mengde tid og dedikasjon å legge inn i denne relasjonen. Mentorfamilie er derfor et krevende tiltak å lykkes med. Samtidig er det kanskje det tiltaket som har størst potensial til å skape en endring for deltakerne – og møte behovene deres. Dette synliggjøres tydelig de gangene koblingene virkelig lykkes. Ressursvenn er også et tilbud som er avhengig av vellykkede koblinger én til én, men slik både organisasjonene, deltakerne og de frivillige snakker om dette, er det å arrangere vennskap enklere enn å konstruere en familie.

Noen av deltakerne som har hatt Mentorfamilie eller Ressursvenn har fått innfridd håpet om en ny familie å høre til i, eller en ny venn å støtte seg på i livet. Delvis fordi den frivillige har valgt å gå inn i en nær relasjon ved å være personlig, dele av seg selv, invitere inn til sin familie, og involvere deltakeren i sitt liv. Noen frivillige med intensjoner om en form for vennskap, andre med intensjoner om mer familieaktige konstallasjoner. Da har det, noe flere beskriver, skjedd ting i møtet med dette mennesket som har akselerert den nærheten de har valgt å åpne for. Den de er Mentorfamilie eller Ressursvenn for har åpnet seg for dem, vist dem tillit, vist glede over å være sammen med dem, gitt dem kjærlighet – og de frivillige har lyttet, hjulpet, stilt opp, vært der, vist omsorg og kjærlighet tilbake. Blant relasjonene som oppstår, beskrives noen som nært vennskap, og andre som nært familieband.

Flere sier at de ønsker å fortsette å møtes etter at den avgrensede kontraktperioden går ut. Noen deltakere sier at de nå har fått en venn eller familie for livet. Alle koblinger fører ikke til en varig relasjon, eller en varig relasjon av den karakteren som den unge voksne deltakeren ønsket seg. Noen ganger er kjemien bare ikke til stede, eller forventningene er for ulike og grunnlaget for en privat relasjon oppstår ikke. Enkelte ganger er slike erfaringer såre og vonde.

Erfaringer med nettverket Sammen

Nettverket Sammen i regi av Oslo Krisesenter har øremerkede midler gjennom mentorordningen og overlappende målgruppe med Røde Kors Mentorfamilie, nemlig unge som har brutt med sin familie. Nettverket Sammen er imidlertid ikke åpent for menn. Dette er et gruppebasert nettverks- og aktivitetstilbud for tidligere beboere ved Oslo Krisesenter sitt bo- og støttetilbud, og drives av ansatte ved krisesenteret, uten bruk av frivillig innsats.

Sammen ser ut til å tilby de unge som har brutt med sin familie noe annet enn det tilbudene Mentorfamilie og Ressursvenn gjør: Et fellesskap av personer som er i samme situasjon, som gjør at deltakerne opplever forståelse og respekt, uten at de trenger å fortelle og forklare så mye privat og personlig om seg selv. Forståelsen kommer naturlig og av seg selv, på bakgrunn av felles erfaringer. Dernest kan dette gi et håp til de som trenger å se andre som har gått igjennom noe av det samme og som «fortsatt er her». Livet kan bli bedre, selv om det kan være vanskelig å tro og føle. Dette er verdifulle opplevelser som det er vanskelig å tilby både som eksternt rekruttert frivillig og som profesjonell, men som de unge voksne i målgruppa for

mentorordningen her kan tilby hverandre, innenfor rammene lagt av de ansatte på Bokollektivet.

Dette at utgangspunktet for forståelse og tillit er felles erfaringer, og at deltakerne kan gi hverandre håp når de møtes i ulike faser av gjenkjennelige prosesser, gjør at deltakerne i Sammen har en mentorrolle for hverandre som kommer nærmest naturlig.

Aktivitetene som deltakerne møtes til kommer imidlertid ikke av seg selv, de organiseres av de ansatte på Bokollektivet. De er en viktig arena for dette fellesskapet av likepersoner, og viktige i seg selv, som «pustehull» i en hverdag som kan være tung og ensom. De profesjonelle spiller en viktig rolle både i organiseringen av Sammen, og i deltakernes motivasjon for å komme dit, fordi dette er personer deltakerne fortsatt kjenner en sterk tilknytning til og som kjenner dem godt.

Mentorordningen som hjelp og støtte til en selvstendig tilværelse

På hvilken måte, om i det hele tatt, kan tilbudene i mentorordningen kompensere for familie og nettverk som har gått tapt, og være en hjelp og støtte til en selvstendig tilværelse? Frivilligheten bidrar, slik den mobiliseres i tilbudene om Mentorfamilie og Ressursvenn, til å gi de unge som bryter med sin familie noe annet enn de profesjonelle hjelperne kan: noen å være sammen med i hverdagen og i høytider, noen de kan ha tillit til som kjenner «hele dem», noen som er glad i dem og noen de kan bety noe for på et personlig plan. Men å tilby dette krever et profesjonelt organisasjonsapparat rundt frivilligheten for å sikre faglighet, oppfølging, kvalitet, sikkerhet og kontinuitet i tilbudet. Samtidig er det viktig å erkjenne at det ikke finnes noen ABC for hvordan koblinger gjøres riktig, og for hvordan man er frivillig på den måten man her er frivillig på. Dette er i stedet noe som må være under kontinuerlig debatt og utvikling basert på systematisering av erfaringer.

Det de frivillighetsbaserte tilbudene i mindre grad gir, men som Sammen tilbyr, er opplevelsen av å bli forstått uten å måtte forklare. I Sammen deles felles erfaringer, og håp om at livet blir bedre. Det er både læring og håp i å se hvordan andre som har gått igjennom det samme, klarer seg. Også her er de profesjonelles arbeid viktig for rammene rundt møtene. Det er i dag en geografisk skjevhet i mulighetene for et slikt nettverk, fordi Sammen først og fremst er tilgjengelig for de som bor i og rundt Oslo. Unge voksne vi har intervjuet som bor i andre byer, har i flere intervjuer etterlyst muligheten til å inngå i et lignende fellesskap. Nettverket Sammen er i tillegg bare tilgjengelig for kvinner. Andre typer nettverk, i frivillig regi, kan gi støtte til gjennom de søknadsbaserte tilskuddsmidlene forvaltet av IMDi. Men Sammen-tiltaket har altså noen kjennetegn som er krevende å få til i frivillighets baserte nettverk.

Ikke alle de unge vi har intervjuet opplever at én-til-én-tilbudene om Mentorfamilie og Ressursvenn gir de resultatene de ønsket. Det er ikke alltid man lykkes med å finne den *riktige* frivillige til den *riktige* ungdommen. I slike tilfeller har organisasjonene tilrettelagt for en slags nødbremse som deltakerne kan trekke i, en mulighet til å hoppe av koblingen uten direkte konfrontasjon med den frivillige. Men utover dette har ikke deltakerne stor makt til å påvirke hvordan frivilligheten skal utøves i tilbudene om Mentorfamilie og Ressursvenn. Hva som skapes gjennom denne frivilligheten er derfor ganske avhengig av hvordan myndighetene og organisasjonene tilrettelegger for den, og hvordan de frivillige går inn i oppdraget.

Dette bør være tema for videre diskusjon og utvikling i mentorordningen. Bufdirs aktive rolle i utviklingen av mentorordningen har så langt bidratt til at dette tilbudet er preget av myndighetens mål, frivillighetens premisser, så vel som målgruppas egne ønsker og behov, slik de kom til uttrykk i utviklingsfasen. Etableringen av Mentorhub har også gitt organisasjonene som deltar mer innsikt i hverandres arbeid, noe som

kan ha kommet målgruppa til gode. Denne samskapingen og møteplassen Mentorhub kan gi grobunn for videreutvikling av mentorordningen i et fellesskap mellom myndighetene og organisasjonene i sivilsamfunnet.

Anbefalinger

- Sikre langsiktig finansiering til mentortiltak som kobler deltakere og frivillige
- Skille tydelig mellom en-til-en koblinger og familie-til-en koblinger
- Gi støtte til ulike typer nettverk og likepersonsordninger også utenfor Oslo
- Tematisere, diskutere og utvikle den frivilliges rolle i mentorordningene
- Evaluere dagens bo- og støttetilbud, særlig med tanke på botid og oppfølging etter utflytting
- Videreutvikle Mentorhub som faglig nettverk og arena for drøftinger og debatt

Summary

In 2017, the Solberg government charged the Directorate of Children, Youth and Family Affairs (Bufdir) with the development of a mentoring scheme for young people who were exposed to negative social control, honour-based violence and forced marriage. The mentoring scheme was to be developed in collaboration with NGOs that are active in this area and provide help and support to those affected to permit them to live independently. In this study we have explored the development process for the mentoring scheme and how it functions in the encounter with its target group.

We have chosen to see this from the point of view of young adults who are linked to, have been linked to or want to participate in a mentoring scheme, as well as those who have served as mentors. Moreover, we have investigated the ways in which the NGOs that are responsible for mentoring programmes work with these issues. We have also examined the collaboration between the responsible authorities and the NGOs in developing the mentoring scheme. We have collected a data material consisting of interviews with participants, volunteers, organisation leaders, public administration employees and other actors that have been involved in the scheme. In addition to these qualitative interviews, we have also examined documents associated with the mentoring scheme in public authorities and the organisations. On this basis we have drawn up a picture of needs, experiences and challenges associated with the programmes and discuss a future direction for these services.

A target group struggling with being lonely

The target group for the mentoring scheme includes young adults over 18 years of age who have broken ties with their families for reasons related to negative social control, forced marriage and honour-based violence. By breaking ties with their families, they have obtained a life of 'negative freedom', meaning freedom from negative social control, forced marriage and honour-based violence. However, much remains before these young people can achieve 'positive freedom', meaning freedom to live the life they want for themselves. For many of those whom we interviewed and who had broken all ties to their families, this break implied taking a step into a social void. 'I needed many people around me, but I was totally alone,' one of them says. For some, this isolated existence has also persisted after the acute stage. Loneliness features strongly in the narratives that this group provides about their daily lives.

The target group for the mentoring scheme has lost the companionship of their families, and they bring with them painful experiences that will accompany them throughout their lives. In addition, they have little practice in being alone, and often a very limited network outside the family circle. Isolation features prominently during the phase when the young people seek to establish an independent life. This isolation is exacerbated by two components: an emotional component and a security component. The emotional aspects derive from the fact that these individuals have very negative experiences associated with intimate relationships and trust in others. The security aspect is related to the need not to divulge too much information about themselves for reasons of their own security. These two components hinder the

young people in the target group from trusting others, speaking openly and entering into new relationships.

There are, however, major variations in the life stories and life situations of this target group. In the report we show the particular challenges involved in being in the process of reestablishment while also being a recent immigrant, with the problems this implies in terms of understanding the language, dealing with public administration and finding Norwegian friends. This entails an extra need for help, support and inclusion, which are required to develop a sense of belonging and freedom to live the life that is desired. We also see that men in the target group may be met with less understanding because of social expectations for how men are supposed to behave, and there are also fewer programmes that are open to men.

An initiative from above

A mentoring scheme for young people who are exposed to negative social control, honour-based violence and forced marriage was Measure no. 9 in the *The right to decide about one's own life. An action plan to combat negative social control, forced marriage and female genital mutilation (2017–2020)*. The mentoring scheme was initiated by the Norwegian government, i.e. from above, but on request from campaigners and activists, and with the clear ambition that this initiative should be developed in collaboration with civil society actors.

The assignment was given to Bufdir, which ensured that the mentoring scheme was developed with the assistance of a service design agency and coordinated the development of the content of the scheme in co-creation with various organisations in this field. The service designers identified numerous and comprehensive needs for support in the target group and therefore proposed not a single mentoring programme, but a small catalogue of various efforts: networks, counselling by public agencies, activity friends, mentor families and a reinforcement of the residential and support measures for young people over the age of 18.

From these proposals, Bufdir recommended to earmark funds for two specific programmes: the *Sammen (Together)* network, which had already been operated by the Oslo Women's Shelter for many years, and *Mentorfamilie (Mentor Family)*, which had to be developed. Bufdir asked the Oslo Red Cross to develop and operate the mentor family programme based on their experience with similar activities, and because the organisation is represented nationwide. The Red Cross accepted the request. In addition, Bufdir recommended to establish a grant that would accept applications for support to mentoring activities under the auspices of other organisations. The Directorate of Integration and Diversity (IMDi) was charged with the administration of a national grant scheme for integration efforts undertaken by NGOs. Finally, Bufdir also established *Mentorhub*, a venue for NGOs engaging in mentoring activities for young people who are exposed to negative social control, honour-based violence and forced marriage.

These measures in combination came to constitute the mentoring scheme. In our study, we have investigated three measures in particular: The Red Cross Mentor Family, the *Ressursvenn (Resource Friend)* scheme of the Norwegian Women's Public Health Association (NKS) and the *Together* network under the auspices of Oslo Women's Shelter. In addition, we have attended meetings of the *Mentorhub* as observers.

Experiences from one-to-one mentoring activities

The Red Cross Mentor Family programme receives earmarked funding and is a new initiative that was co-created by the authorities and the voluntary sector. In this programme, young people who have broken ties with their families are linked to a voluntary mentor family. The Norwegian Women's Public Health Association's *Resource Friend* programme has for many years received funding from IMDi and other public and private agencies, based on applications. Here, women who have been exposed to violence in intimate relations and have sought help from a shelter or a residential and support scheme are matched with a voluntary resource person. This scheme has a target group that overlaps with, but is not identical to, that of the Red Cross mentor families. The two measures are both targeting young people who have broken ties with their families.

While the *Mentor Family* is a new initiative launched by the authorities, *Resource Friend* was developed internally in the NKS organisation. Both programmes rely on a large amount of voluntary work, and the organisations make a considerable effort to recruit the best suited volunteers and match them with the most appropriate young participants. This appears to be most challenging in the Mentor Family programme, where it is complicated both to recruit volunteers and establish connections that meet the young person's expectations and needs.

The term 'family' means that the participants have different expectations for the *Mentor Family* programme than for the *Resource Friend*. Some young people have an intense desire for a family and may enter the programme with great expectations. These expectations can be difficult to meet given the temporary nature of the scheme, which is based on a contract between the participant and the volunteer. Our interviews also show that the volunteers have varying intentions and ambitions, and different amounts of time and commitment available to bring to this relationship. This is therefore a challenging programme to operate successfully. On the other hand, this programme may also have the greatest potential to bring about real change for the participants, and to meet their needs. This is clearly demonstrated by the cases in which the connections have been especially successful. *Resource Friend* also depends on successful one-to-one connections, but as noted by the organisations, participants and volunteers, it is easier to arrange friendships than to construct a family.

Some of the participants who have had a mentor family, or a resource friend, have succeeded in obtaining a new family to belong to or a new friend to rely on for support in life. This is to some extent because the volunteers in question have chosen to enter into a close personal relationship, invite the participant into their family and involve him or her in their life. Some volunteers enlist with intentions of initiating some form of friendship, while others envisage more family-like constellations. Many describe the dynamics that have occurred in these encounters as reinforcing the personal ties that they have chosen to open up for. The person for whom they have acted as mentor family or resource friend has reciprocated and shown them trust, expressed their enjoyment of the personal contact and shown them affection. The volunteers, on their part, have listened, helped, aided, been available and shown concern and affection in return. Some of the relationships that have been established were described in terms of friendship, others as close family ties.

Many of those involved wish to continue to meet after the expiry of the stipulated period of time. Some participants state that they have found a friend or a family for life. Other connections have not established a permanent relationship or an enduring relationship of the kind that the young participant wanted. Sometimes, the personal

chemistry is simply not right, or the expectations are too dissimilar and a basis for a personal relationship fails to materialise. These experiences can occasionally be emotionally burdensome.

Experiences with the *Together* network

The *Together* network under the auspices of Oslo Women's Shelter has been granted funds through the mentoring scheme, and its target group overlaps with that of the Red Cross mentor families, i.e. young people who have broken with their families. The network is not open to men, however. It is a group-based network and activity programme for previous residents in the shelter's residential and support scheme and is operated by the shelter's staff, with no engagement of volunteers.

Together appears to offer something else to young people who have broken all ties to their families than what the mentor family and resource friend programmes do: a community of people who are in the same situation, meaning that the participants are met with understanding and respect without having to explain and reveal their personal experiences. Their mutual understanding arises from the commonality of the participants' backgrounds. Moreover, this can give some hope to those who need to see that others have lived through and are able to cope with the same experiences as their own, showing that life can actually get better. These are valuable experiences that are difficult to provide as an externally recruited volunteer or as a professional, but the young adults in the target group for the mentoring scheme can provide this for each other in this arena, within the framework provided by the staff of the residential collective.

The fact that the basis for understanding and trust here stems from shared experiences and that the participants can inspire each other when they meet at different stages of recognisable processes means that the participants in the *Together* programme fulfil the role as mentors for each other in a way that comes naturally.

The participants engage in activities that are organised by the staff of the residential collective and serve as an important arena for this community of peers, and they also provide some relief from the emotional burden that many participants carry with them. The professionals play a key role in the organisation of the *Together* programme as well as for the participants' motivation to attend the programme, since the professionals have a long-standing relationship with them and know them well.

The mentoring scheme as help and support for an independent life

In what way, if at all, are the programmes in the mentoring scheme able to compensate for the loss of family and network, and provide help and support to establish an independent life? The voluntary effort that is mobilised in the mentor family and resource friend programmes help provide young people who have broken the ties with their families with something that the professional helpers cannot: someone with whom to spend both weekdays and holidays, someone they trust and know well, someone who is fond of them and for whom they can be a significant individual. However, providing all this requires a professional organisational structure that underpins this voluntary work to ensure professionalism, follow-up, quality, safety and continuity in the programmes. Furthermore, it is crucial to recognise that there is no set recipe for making the appropriate connections and for being a volunteer in this specific area. Instead, these aspects need to be continuously discussed, reviewed and developed on the basis of systematisation of the experience gained.

To a greater extent than the voluntary programmes, the *Together* network can offer the experience of being understood without having to explain. Participants in the *Together* network share common experiences and hopes for a better life. Watching how others cope after having gone through the same experience as oneself is a source of both learning and hope. Here too, the professionals play a key role in providing a framework for the sessions. Today, the opportunities to form such networks are geographically unevenly distributed, because *Together* is primarily available to people resident in and around Oslo. Young adults whom we interviewed in other regions called for opportunities to join such networks. Moreover, the network *Together* is open only to women. However, other types of networks can be supported from the funds administered by IMDi and operated by organisations. There are however some distinguishing marks attached to the *Together* network, that are not easy to obtain in a civil society network.

Not all of our young interviewees felt that the one-to-one programmes, such as *Mentor Family* and *Resource Friend*, produced the desired outcomes. The programmes do not always succeed in finding the *right* volunteer for the *right* participant. In such cases, the organisations have made provisions for a kind of emergency brake that the participants can pull, providing an opportunity to annul the connection without a direct confrontation with the volunteer. Beyond this, the participants in *Mentor Family* and *Resource Friend* have little influence over the way in which the voluntary effort is applied. The outcomes of this voluntary effort are therefore crucially dependent on facilitation by authorities and organisations and the way in which the volunteers approach their role.

These should be topics for further discussion and development of the mentoring scheme. The active role taken by Bufdir in the development of the scheme so far has meant that the programme is characterised by the authorities' goals, the premises of the voluntary sector and the wishes and desires of the target group, as these were expressed at the development stage. The establishment of *Mentorhub* has also helped provide the organisations with better insight into the efforts undertaken elsewhere, and this may have benefited the target group. This co-creation and the *Mentorhub* venue can provide a basis for further development of the mentoring scheme in a collaboration between the authorities and civil society organisations.

Recommendations

- Ensure long-term funding for mentoring programmes that link participants and volunteers
- Distinguish between one-to-one and family-to-one linkages
- Provide support to various types of networks and peer-based programmes outside Oslo
- Thematise, discuss and develop the role of the volunteer in the mentoring programmes
- Evaluate the current residential and support programmes, especially with regard to time of residence and follow-up after relocation
- Further develop *Mentorhub* as a professional network and arena for discussion and exchange

1 Innledning

«[...] Jeg går på jobb, jeg gjør noe ... bare for å være opptatt og ikke sitte alene. Fordi, da jeg sitter alene, det er dritt. Jeg går helt ned. Så jeg må finne hele tida, noe å gjøre. Jeg har ikke venner, jeg prøver å bli venner. [...]» (ung kvinne)

«[...] For nå ... jeg er alene, ikke sant, og jeg lager mat ... jeg kan ikke spise det. Jeg lager mat og det blir ødelagt og jeg må kaste det. Så, jeg lager ikke mat. Jeg bare kjøper det. Sånn at jeg spiser det med en gang. For hvis jeg lager det, så spiser jeg ikke det. Og ... ja ... jeg er alltid ... jeg slår ikke lysene på, for jeg vil ikke ha ... det blir for mye lys for meg når jeg er alene. Men når jeg er med andre ... ikke sant, det går fint for meg å ha lysene på. Jeg tror det har påvirket meg litt, for jeg vil ikke snakke med andre. Hvis noen vil snakke med meg jeg vil bare at de skal slutte og jeg vil være alene og gjøre hva jeg vil» (ung kvinne)

«[...] jeg føler at disse årene har formet meg ... på en måte ikke bra. Men det er kanskje for alle mulighetene jeg har mistet. Alle årene jeg skulle ha utviklet identitet og følt meg trygg og tilhørighet og ... det har jo ... det har nok formet meg, ikke sant. Så jeg føler jo ... det er noe som ikke er så bra med det. Men jeg er nokså håpefull ... det er kanskje en rar kombinasjon? Men mennesket er jo ganske tilpasningsdyktig.» (ung mann)

Disse sitatene er hentet fra intervjuer med unge voksne over 18 år, som på grunn av negativ sosial kontroll, tvang og/eller æresrelatert vold, lever uten kontakt med eller har svært lite kontakt med, familiene sine. Noen av dem er født og oppvokst i Norge, mens andre er nokså nye her, dermed har de heller ikke noe nettverk av venner og kjente som de kan støtte seg på. Intervjuene er gjort som ledd i en evaluering av den såkalte *mentorordningen*. Dette er et forskningsprosjekt utført på oppdrag for Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) i samarbeid med Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

I flere av disse intervjuene med unge voksne synliggjøres en grunnleggende ensomhet, en alene i verden-tilværelse, en *aleneproblematikk* som en av de som jobber med disse unge menneskene, kaller det. Ja, de har erfart negativ sosial kontroll, tvang og vold, noe som har gitt erfaringer og i mange tilfeller traumer de bærer med seg videre. Flere av dem har tilbrakt flere måneder i bo- og støttetilbudet for personer utsatt for tvangsekteskap, æresrelatert vold og negativ sosial kontroll (Bufdir, u.å.). Men akkurat nå – når vi intervjuer dem – er de i en reetableringsfase, og nå er det denne ensomheten, det å mangle nære mennesker, som er den kanskje største utfordringen. De har kanskje en venn eller to de har fått gjennom skolen eller i andre sammenhenger. Men disse er ikke nødvendigvis noen de kan belemre med erfaringer de har, og funderinger de baler med. Tette relasjoner til andre mennesker er dessuten krevende å få til når man har erfart at andre mennesker ikke alltid er til å stole på. Da kan tillit være noe du må øve på.

Nasjonale myndigheters intensjoner med mentorordningen var å bøte på noe av dette. Mentorordningen var tiltak nr.9 i *Handlingsplan mot negativ sosial kontroll*,

tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020) Retten til å bestemme over eget liv. Tiltaket beskrives slik:

«Tiltak 9: Innføre mentorordning for unge som er utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap

Bufdir får i oppdrag å utvikle en mentorordning for denne gruppen. Utviklingen skal skje i samarbeid med frivillige organisasjoner på feltet, blant annet Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Ordningen skal bidra til at utsatte får hjelp og støtte til en selvstendig tilværelse. Man skal la seg inspirere av erfaringer med mentorordning i Danmark og ta utgangspunkt i erfaringer fra ettervernstilbudet til personer i det nasjonale bo- og støttetilbudet for unge som er utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold. De utsattes sikkerhet skal ivaretas når ordningen blir utviklet og tatt i bruk.» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017a:30)

Tiltaket ble fra 2018 finansiert gjennom en egen bevilgning på statsbudsjettet, da 2 millioner kroner. Siden den gangen har tilskuddet til tiltakene gradvis blitt økt. I Solberg-regjeringens budsjettforslag for 2022 ble det foreslått 3 millioner kroner, hvorav 2 millioner er øremerket til Mentorfamilie i regi av Oslo Røde Kors og 1 million til nettverket Sammen i regi av Oslo krisesenter (KD, 2021:275). I tillegg gis det tilskudd til mentorprosjekter gjennom tilskuddsordningen til ulike integreringstiltak i regi av frivillige organisasjoner, som IMDi forvalter, og midler til administrasjon og drift av et nettverk for mentortiltak (Mentorhub) som Bufdir forvalter (Kunnskapsdepartementet, 2021:27).

Mentorordningen består altså av flere ulike tiltak, hvorav to gis øremerkede tilskudd over statsbudsjettet. Nettverket Sammen har eksistert siden 2012. Det har hele tiden vært knyttet til en nettverksgruppe for oppfølging av tidligere beboere i Bokollektivet, et boligtilbud i regi av Oslo Krisesenter for unge kvinner og menn som har brutt med familien grunnet tvang, trusler og vold, herunder isolasjon, ekstern kontroll og tvangsekteskap. Sammen ble igangsatt basert på registrerte behov, også blant tidligere beboere, for kontakt, støtte og oppfølging (Mettenes m.fl., 2019). Tiltaket har hatt litt ulike finansieringsordninger og sto en periode uten finansiering. Men fra og med 2019 er det drevet med øremerkede statlige bevilgninger. Sammen er med andre ord et tiltak man har erfaringer fra over tid.

Røde Kors' tiltak med mentorfamilier er av nyere karakter. Ordningen ble utviklet av Bufdir gjennom et opplegg med tjenstedesign. Oslo Røde Kors ble etter hvert invitert til å konseptualisere tilbudet basert på utviklingen som hadde foregått i Bufdir-regi (mer om dette i kapittel 4). Oslo Røde Kors ble valgt fordi de blant annet hadde erfaring med støttefamilie for mindreårige asylsøkere, det vi si et lignende tilbud. Mentorfamilie ble lansert i mars 2019 og presenteres i dag slik på Røde Kors sine nettsider: «En mentorfamilie skal tilby et positivt pusterom i hverdagen hvor unge kan føle tilhørighet, dele hverdagsopplevelser og oppleve mestring og trygghet» (Røde Kors-telefonen, u.å.). En mentorfamilie skal bestå av minst én person over 25 år.

Mentortiltakene forvaltes av Bufdir og av IMDi. Bufdir fordi de fikk ansvaret for å utvikle mentortilbudet og fordi de har ansvaret for bo- og støttetilbudet, og følger med på hva som skjer med unge voksne som har oppholdt seg der etterpå. De har også ansvaret for det nasjonale Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll. IMDi fordi de forvalter tilskudd til frivillige organisasjoners integreringsarbeid, herunder innsatser mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap (se Bråten m.fl., 2021).

Mentorordningen har sin bakgrunn i kunnskap om at minoritetsungdom som bryter med familien sin på grunn av tvang og vold, savner dem intenst og i mange sammenhenger vender tilbake til dem (Wikan, 2003; Bredal, 2006; Bredal & Melby, 2018; Friberg, 2019). Noe som kan forstås som et resultat av en kollektiv orientering der den enkelte har vanskelig for å skjelve individuelle behov fra kollektivets behov (jf. Bredal, 2006). Dette behovet for å oppsøke vanskelige familieforhold på nytt etter brudd er likevel ikke forbeholdt minoritetsnorske. Det gjelder for eksempel også for en del majoritetsnorske kvinner som bryter med en partner som har mishandlet dem. Blant kvinner som oppholder seg på krisesenter etter å ha blitt utsatt for vold fra ektefelle eller samboer, er det 22 prosent som flytter tilbake til vedkommende (Bufdir, 2019 gjengitt i Danielsen, 2019).

I denne rapporten undersøker vi hvordan Mentorordningen fungerer, sett fra unge voksne som er knyttet til, har vært knyttet til eller ønsker seg et mentortiltak – og de som er eller har vært mentorer. I tillegg undersøker vi hvordan de frivillige organisasjonene som har ansvaret for slike tiltak, arbeider med dette, og nærmere om utviklingen av ordningen og arbeidet med den, fra ansvarlig myndighetshold. Vi utforsker og diskuterer dette basert på et datamateriale bestående av intervjuer med deltakere, frivillige, ansvarlige i organisasjoner, ansatte i forvaltning og andre aktører involvert i ordningen. I tillegg til kvalitative intervjuer, bygger vi på dokumenter knyttet til mentorordningen hos myndigheter og i organisasjonene.

I rapporten konsentrer vi oss om å utforske og svare på spørsmål knyttet til tre tematikker:

- 1 *Fungerer mentorordningen i tråd med intensjoner og ambisjoner?* Mentorordningen skal gi hjelp og støtte i arbeidet med å etablere en selvstendig tilværelse for unge som har brutt med familie og nettverk på grunn av negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og/eller tvangsekteskap. Bidrar den til slik støtte og i tilfelle hvordan eller hvorfor ikke? Hvordan forstås relasjoner som opprettes av frivillig mentor og den som får en mentor? Hvordan utvikler et forhold i slike relasjoner seg over tid? Hva kjennetegner disse relasjonene og hvordan fortolke dem i spennet mellom det private og det profesjonelle? På hvilken måte, om i det hele tatt, kan et slikt tilbud kompensere for familie og nettverk som har gått tapt?
- 2 *Hvordan forstås problemet?* Hvordan forstår organisasjonene som gir tiltaket og bevilgende myndigheter problemet mentorordningen skal avhjelpe, intensjonen med tiltaket og behov i innretning av mentortilbudet? Hvordan følges mentortiltak underveis basert på mentorer og de som bruker ordningen sine behov og erfaringer, og hvordan gjøres eventuelt justeringer og endringer underveis?
- 3 *Anbefalinger:* Hvordan bør prosjektet med mentorer, gitt svarene på spørsmålene i punkt 1 og 2, videreutvikles, endres eller utvides?

Rapporten er disponert slik: I kapittel 2 presenterer vi kort bakgrunnen for mentorordningen som skal evalueres, og hvilke fenomenforståelser og teoretiske tilnærminger vi baserer oss på i vår evaluering. Deretter følger presentasjon av evalueringens metoder og datagrunnlag i kapittel 3. I kapittel 4 forteller vi mentorordningens tilblivelseshistorie, og i kapittel 5 beskriver vi de tiltakene som hører innunder denne ordningen i dag, slik de presenteres av organisasjonene som driver dem. Deretter utforsker vi i kapittel 6 hvordan unge voksne som har brutt med sin familie opplever sin situasjon, og deres motiver for å delta i et tilbud i mentorordningen. I kapittel 7 ser vi nærmere på frivillighetens rolle i mentorordningen, fra de frivilliges perspektiv. Og i kapittel 8 presenteres erfaringer fra tilbudene Mentorfamilie og Ressursvenn, fra både deltakernes og de frivilliges perspektiv, med særlig

oppmerksomhet på hvilke relasjoner som skapes mellom dem, og hvordan. Til sist presenterer vi erfaringer fra Sammen, fra deltakernes perspektiv, i kapittel 9, før vi legger frem evalueringens konklusjoner og anbefalinger i kapittel 10.

2 Bakgrunn og teori

Mentorordningen henvender seg til individer som har opplevd negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Mentorordningen er altså knyttet til et problemkompleks som har vært sentralt i norsk politisk debatt gjennom tre tiår. Det at enkelte i minoritetsnorske miljøer ble giftet bort under tvang ble satt på dagsorden i norsk politikk på 1990-tallet. Medieoppslag om unge jenter som ble, eller ble forsøkt, tvangsgiftet av sine familier, initierte den første Handlingsplanen mot tvangsekteskap i 1998 (Bråten & Elgvin, 2014).

Denne ble etterfulgt av nye handlingsplaner, med en etter hvert utvidet tematikk: Arbeid mot kjønnslemlestelse kom med først som en egen handlingsplan fra 2000, deretter som del av en kombinert handlingsplan mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse i 2012. I handlingsplanen for 2013–2016 inngikk også «alvorlige begrensninger av unges frihet», begrepet som var en forløper til negativ sosial kontroll (Bråten & Elgvin, 2014).

Tiltaket om mentorordning, som evalueres i dette prosjektet, var del av handlingsplanen *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse 2017–2020*. I de første handlingsplanene på feltet baserte myndighetenes tiltak seg i hovedsak på frivilligheten, på sivilsamfunnsaktørens problemforståelse, kompetanse og tiltaksiver. Men gjennom 2000-tallet ble forebygging og hjelpetiltak i økende grad et velferdsstatlig anliggende. Dette skjedde gjennom etablering av tiltak som minoritetsrådgivere, integreringsrådgivere på utvalgte utenriksstasjoner, et nasjonalt kompetanseteam og et nasjonalt bo- og støttetilbud for ungdom over 18 år som hadde vært utsatt for tvangsekteskap (Bråten & Elgvin, 2014). Det første Bokollektivet for unge minoritetskvinner ble drevet av Oslo Krisesenter i perioden 2000–2004. Begrenset finansiering gjorde det umulig å realisere en ambisjon om å være et miljøterapeutisk tilbud. Stedet var likevel et nytt og unikt tilbud til en utsatt gruppe. Det nye Bokollektivet startet opp høsten 2007 (Bredal & Orupabo, 2008). Etter hvert er bo- og støttetilbudet blitt et nasjonalt tilbud som finnes flere steder i landet. Kompetanseteamet tildeler plasser i det nasjonale bo- og støttetilbudet. Det ble også etter hvert utviklet et fagmiljø på æresrelatert vold og tvangsekteskap innad i forvaltningen (Bredal & Lidèn, 2015), samtidig økte kompetansen i ulike forskningsmiljøer.

Slik har utviklingen i tiltak mot tvang og vold i minoritetsnorskefamilier fulgt samme institusjonelle utvikling som tiltak rettet mot vold i nære relasjoner generelt. Utviklingen i det universelle tilbudet til utsatte for vold i nære relasjoner utviklet seg fra krisesenter og hjelpetelefoner i regi av frivillige på 1970-tallet til lov om kommunale krisesentertilbud som trådte i kraft fra 2010 (Smette m.fl., 2019). Velferdsstatlige tiltak har imidlertid ikke erstattet, men supplert sivilsamfunnsaktørens tiltak.

Med mentorordningen gis frivilligheten en viktig rolle i reetableringstilbudet til unge som bryter med eller har liten kontakt med familiene sine. Men dette skjer innenfor velferdsstatlige finansielle og formelle rammer. Dette prosjektet gir en mulighet til å utforske spørsmål om muligheter og utfordringer i skjæringspunktet mellom frivillig virksomhet og statlige finansielle og formaliserte rammer. I tillegg gir det mulighet til å utforske forholdet mellom de som utøver frivillighet i mentortiltak og

deres forhold til de organisatoriske rammene de arbeider innenfor og ikke minst til menneskene de inngår i en relasjon til. Hva kjennetegner disse relasjonene og hvordan fortolke dem i spennet mellom det private og det profesjonelle? I dette kapitlet skal vi kort oppsummere hva forskning gir oss av kunnskap om æresrelatert vold og kontroll, og hvordan vi teoretisk kan fortolke mentortiltak i frivillig regi og de behov og forventninger disse møter.

2.1 Hvordan forstå æresrelatert vold og kontroll?

Negativ sosial kontroll og tvangsekteskap regnes som vold i nære relasjoner og hovedansvaret for å bistå de utsatte ligger i det ordinære offentlige hjelpeapparatet (Bredal & Melby, 2018). Samtidig har det altså gjennom to tiår vært særskilte handlingsplaner og særskilte tiltak, både offentlige og frivillige, både forebyggende og avhjelpende, rettet inn mot denne typen overgrep og vold.

Særskilte planer og tiltak er et resultat av at den vold, tvang og kontroll det her er snakk om, forstås på andre måter enn vold og overgrep i majoritetsnorske familier. Begrepene som benyttes og som det finnes autoriserte definisjoner av, gir tilgang til slike forståelser. I Handlingsplanen for 2021–24 forstås *negativ sosial kontroll* som «press, oppsyn, trusler eller tvang som systematisk begrenser noen i sin livsutfoldelse eller gjentatte ganger hindrer dem i å treffe selvstendige valg om eget liv og fremtid.» Det oppgis videre på hvilke områder dette kan skje: «selvbestemmelse over egen identitet, kropp og seksualitet, frihet til å velge venner, fritidsaktiviteter, religion, påkledning, utdanning, jobb, kjæreste og ektefelle, og til å be om helsehjelp.» (KD, 2021:8).

Æresrelatert vold er «vold utløst av familiens eller gruppens behov for å ivareta eller gjenopprette ære og anseelse. Dette forekommer i familier og grupper hvor individet forventes å innordne seg kollektivet, og hvor patriarkalske æresnormer står sterkt. Alle familiemedlemmene har ansvar for at familien og gruppen har et godt rykte. Jenter og kvinner er særlig utsatt fordi familiens eller gruppens ære er knyttet til kontroll av kvinners seksualitet, og fordi uønsket adferd kan påføre hele familien eller gruppen skam.» (KD, 2021:8)

Endelig forstås *tvangsekteskap* som kan være en type æresrelatert vold, som ekteskapsinngåelser der en eller begge ektefellene ikke har mulighet til å velge å forbli ugift uten å bli utsatt for vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press. (KD, 2021:8).

Det har vært en tendens til at vold i minoritetsnorske familier i særlig grad knyttes til kultur, jamfør definisjonen av æresrelatert vold som indirekte refererer til distinksjonen mellom kollektivistiske («innordne seg kollektivet») og individualistisk kulturer. Men det advares også mot en ensidig kulturalistisk tilnærming, fordi dette kan bidra til å forenkle komplekse sosiale og kulturelle forhold som angår kjønn og familielogikk, og indirekte bidra til at vold i majoritetsnorske familier ikke gjøres kulturbettinget. Bredal (2020) argumenterer for at man i møte med ulike typer familier bør utforske hvordan vold i nære relasjoner er knyttet til både kjønn og kultur, og ha med seg at normer, verdier og roller knyttet til kjønn utformes og praktiseres på forskjellige måter i ulike samfunn og grupper.

Sentralt i diskusjoner om vold i minoritetsnorske familier står begreper som patriarkat, kollektivism og ære (se for eksempel Bredal, 2011; Aarset 2014; Bredal & Melby, 2018; Friberg, 2019). Patriarkat er et begrep for en sosial orden eller struktur basert på kjønn- og generasjonsforskjell, der menn er overordnet kvinner og eldre overordnet yngre. Dette er strukturelt betinget og opprettholdes av arbeidsdeling (se

for eksempel Hirdman, 1991) men også av kjærlighet, seksualitet og ekteskap (se Jónasdóttir & Ferguson, [2014] 2015). Det kan være æreskodekser knyttet til dette, ved at menn representerer familien utad og forvalter dens ære, og at menns ære beror på den seksuelle adferden til kvinnene i familien. Kvinnene kan bringe skam over det mannlige overhodet og hele familien ved å bryte normer for ærbarhet. Dette er normer som skifter, ikke bare med tid og samfunn, men også med miljøer og storfamilier (Wikan, 2003).

Sosial kontroll finnes i alle samfunn, nabolag og familier, det blir negativ sosial kontroll når den fører til at den enkeltes rettigheter slik de er nedfelt i for eksempel barnekonvensjonen og norsk lov, brytes, eller når – jamfør definisjonen presentert tidligere – personen opplever utilbørlig press, trusler eller tvang. Denne typen kontroll rammer særlig jenter og kvinner, men også unge gutter og menn, og den er vanligere i familier der foreldrene er født og/eller oppdratt i enkelte afrikanske, asiatiske eller arabisktalende land, men samtidig noe mindre vanlig når foreldrene har bodd lenge i Norge (Friberg, 2019). Vi vet også at ungdommer som utsettes for negativ sosial kontroll er mer utsatt for fysisk vold, både av alvorlig og mindre alvorlig karakter (Hafstad & Augusti, 2019:137). Dette kan lede til tvang til ekteskapsinngåelse, forstått som at individet ikke har mulighet til å la være å gifte seg eller velge en annen partner enn den som er valgt av familien, uten represalier av psykisk og/eller fysisk karakter (IMDi, 2020c). Tvang og kontroll er nært knyttet til at kollektivet settes foran individet, men de som utsettes for dette opplever ikke nødvendigvis sine interesser separate fra kollektivets: de er sammenvevde med familiens, som del av dem selv (Bredal, 2006). Hvordan skal vi så håndtere dette som grunnlag for forskning på tiltak i frivillig regi med ambisjon om å forebygge og avhjelpe slik praksiser?

Eriksen (2007) argumenterer for kompleksitet i studier av minoritets-majoritets-relasjoner. Kompleksitet betyr da at nærværet av etniske eller religiøse grupper verken skal ignoreres eller tas for gitt. Slike grupper har en skiftende betydning for folk som er del av dem eller motsetter seg å være det. For det andre, å anerkjenne at kulturelle og sosiale dynamikker kan virke og bli studert avhengig av hverandre (og at det her altså er snakk om dynamikker, ikke fastlåste posisjoner). Og for det tredje, ha med både majoriteter og minoriteter i forskningsdesignet. Det vil si tilstrebe en tilnærming som både teoretisk og metodisk åpner for ulike perspektiver og forståelser. Dessuten, være åpen for at endringer kan være både konflikt- og konsensusdrevne (jf. Friberg, 2019).

2.2 Frihet, sosial responsivitet og frivillighet – tre sentrale perspektiver

I vår evaluering er frihet og frivillighet sentrale utgangspunkt for å svare på evalueringens spørsmål om hvorvidt og hvordan mentorordningen svarer på målgruppas behov. Her forklarer vi kort hvordan og hvorfor vi trekker inn disse overordnede perspektivene.

Innsatsen ovenfor målgruppa som mentorordningen er rettet mot, har en overordnet ambisjon om å ivareta de utsattes rett til å leve et fritt liv, gjennom å «bygge ned barrierer for den enkeltes frihet» (Kunnskapsdepartementet, 2019, Innsatsområde 4) og gi «hjelp og støtte til en selvstendig tilværelse» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017a. Tiltak 9). I en vurdering av hvorvidt mentorordningen gir målgruppa en slik hjelp og støtte, er dermed frihet et sentralt begrep.

Den politiske filosofen Isaiah Berlin (1969) forholder seg til konseptet frihet basert på en distinksjon mellom negativ frihet og positiv frihet. *Negativ frihet* er «frihet fra»

det som begrenser livet ditt, og handler for eksempel om å bli beskyttet fra krenkelser av rettigheter og skadelige handlinger. Frihet fra undertrykkelse understøttes for eksempel av å leve i et fritt land hvor lovene ikke begrenser dine basale rettigheter og respekt for ditt menneskeverd. *Positiv frihet* handler om «frihet til» å kunne leve som du selv ønsker, å ha mulighet til å velge, kontrollere og styre ditt eget liv fritt. Da handler det altså ikke om fravær av begrensninger, men om tilgang på det som gjør det mulig for deg å leve slik du vil. Disse to typene av frihet henger sammen: potensialet i å ha *frihet fra* realiseres gjennom *frihet til*. I vår sammenheng: du skal ha rett til å gjøre deg fri fra din familie eller andre sosiale relasjoner som er undertrykkende, men for å leve et fritt liv, i ordets fulle betydning, må noe også understøtte din *frihet til* å leve «en selvstendig tilværelse». Dette *noe* er i vår sammenheng, mentorordningen. I vårt prosjekt er det derfor relevant å spørre hvordan tilbudene i mentorordningen bidrar til at målgruppa opplever en større grad av *frihet til* å leve som de ønsker.

Mentorordningen bygger, slik vi tolker ambisjonen om «hjelp og støtte til en selvstendig tilværelse», nedfelt i Handlingsplanen 2017–20, på innsikten at mennesket er et sosialt vesen og at selvstendighet fordrer å kunne inngå i relasjoner til andre. Og, at det er behov for noe mer enn de relasjoner som oppstår i profesjonelle hjelp- og støtterelasjoner. At mennesket er et sosialt vesen, er kanskje en banal, men likevel viktig erkjennelse. Den svenske sosiologen Johan Asplund (1967) viser til Charles Cooley og hans forståelse av mennesket som fullt og helt – ikke bare delvis, sosialt: Om man skulle begi seg ut i ørkenen og forbli der en stund, tar man likevel med seg en bevissthet som er formet i det samfunnet man forlot, og man fortsetter det sosiale samlivet i bevisstheten og i fantasien. For det er dette, og bare dette, som «holder det menneskelige i live i en», argumenterer Cooley. Dersom man mister muligheten til samliv, forfaller bevisstheten (Asplund, 1967:125). Det som kan kalles sjelelige fenomen – utviklingen av en bevissthet og et jeg – er, slik sosialpsykologen George H. Mead forsto det, sosiale produkter (Asplund 1967:135). Individet behøver andre for å forstå hvem og hva de er, og for å utvikle seg. Asplund utviklet selv begrepene *sosial responsivitet* og *abstrakt sosialitet* (jf. Berg, 2002). Mennesket forstås da som naturlig «sosialt responsive», vi har et medfødt behov for å bli sett. Vi er med andre ord avhengige av sosial respons og vi responderer naturlig tilbake. Sosiale handlinger etterlater seg et avtrykk i oss, og fører samtidig til et gjensvar. Vi berøres av de andres handlinger, og at det formidles noe som er ekte i samhandlingen, men for at vi skal kunne berøre hverandre følelsesmessig må vi møte hverandre som *konkrete personer*. Dermed er abstrakt sosialitet, enkelt forklart; mangel på respons og likegyldighet, et problem (Berg, 2002). I den abstrakte sosialiteten objektiverer mennesker hverandre, vi når ikke fram til hverandre på denne måten som vi har et medfødt behov for, men ser hverandre som klienter – eller brukere, eller som tilfeldig forbipasserende, ikke som konkrete personer.

Mentorordningen framstår som et alternativ eller kanskje heller et tillegg, til det profesjonelle offentlige hjelpeapparatet. Unge mennesker som gis plass i bo- og støttetilbudet eller som på andre måter er i kontakt med offentlige tiltak, som minoritetsrådgiverordningen i skolen, skolehelsetjenesten, psykologer eller andre deler av helsevesenet og NAV, har mange profesjonelle hjelpere. Men det å være profesjonell er først og fremst å besitte en spesialisert faglig kunnskap og kunne anvende denne i tjenester der man møter andre mennesker. Og da gjerne med et krav om at de andre skal behandles likeverdig (jf. Nyheim & Solbrække, 2011). Da det i 2018 ble tatt inn i Barnevernsloven at barn og unge skulle bli møtt med kjærlighet, skapte det debatt. En måte å nærme seg profesjonell kompetanse og kjærlighet i sosialt arbeid var da å drøfte hvordan kjærlighet kan være en form for kompetanse (se for eksempel Thrana,

2013). I mentorordningen er intensjonen å bidra med noe annet enn den profesjonelle tilnærmingen, de frivillige kobles på. Nå er det ikke, i alle fall ikke slik dette framlegges i Handlingsplanen 2017–20, en forventning om kjærlighet i relasjonen mellom frivillig og deltaker. Men tiltaket Mentorfamilie, som vi skal se kom ut av utviklingen av denne ordningen, har konnotasjoner til nærhet, tilhørighet og kanskje – for mange – kjærlighet. Jamfør en tilnærming der kjærlighet forstås å ha sitt ut-spring i familiære eller private relasjoner hvor barn gjennom et gjensidig samspill med foreldre, opplever seg akseptert og elsket, og slik gis mulighet til å utvikle seg til et selvstendig individ. Kjærlighet kan forstås som en form for anerkjennelse (jf. Honneth, 2008). Dette er Christian Sørhaug (2017) inne på når han i en studie av frivillige på sykehjem finner at de «skaper omsorgsfulle handlinger av en annen type» enn det de ansatte gjør. En type som potensielt kan ivareta beboernes identitet, individuell autonomi og anerkjennelse, noe som ellers er krevende innenfor rammene av en velferdsstatlig institusjon.

Så hvorfor skal noen velge å fylle rollen som frivillig i en mentorordning, og hva er det de frivillige skal bidra med, som skal understøtte målgruppas *frihet til* en selvstendig tilværelse? For å undersøke disse spørsmålene tar vi med oss noen perspektiver fra frivillighetslitteraturen.

I internasjonal frivillighetsforskning er det etablert en forståelse av at dagens frivillighet er mer preget av det som kalles *refleksiv frivillighet*, framfor tidligere tiders kollektive frivillighet (Hustinx & Lammertyns, 2003 sitert i Hansen & Slagsvold, 2020:6). Dette skillet er ment å si noe om både frivillighetens form og motivasjon. Refleksiv frivillighet er individualistisk og mer orientert mot en sak eller aktivitet eller mot egen selvutvikling, enn mot en organisasjon eller gruppe. Denne typen frivillighet kan gjerne være kortvarig og de frivillige kan være lite integrert i organisasjonen som driver aktiviteten. For at disse frivillige skal ta på seg oppgaver for organisasjonen, må det passe med deres interesser og forventninger, og svare til det som kan kalles deres ønske om selvrealisering og egosentriske motiver. Dette ses i kontrast til kollektiv frivillighet som har utspring i et varig medlemskap i en organisasjon, og følelser av forpliktelse og gjerne religiøst eller ideologisk engasjement, som også utløser mer langvarig og regelmessig innsats. Man gjør en frivillig innsats basert på troen på og ønsket om å fremme en bestemt sak eller om å forandre samfunnet – og verden.

Denne distinksjonen mellom det kollektive og refleksive når det skal forstås hvordan frivillighet gjøres i moderne individualistiske samfunn, skaper noen helt bestemte forventninger til hvordan en mentorordning bør organiseres for å tiltrekke frivillige.

Begrepet *formell frivillig tjenesteutøvelse* (Smith m.fl., 2016), kan knyttes til en slik tilnærming. Tiltaket som utøves forstås da som et oppdrag. Dette er en type frivillighet som har vokst i omfang de siste tiårene. Offentlige myndigheter ønsker å dra nytte av frivillig sektor, og det antas at individer som engasjerer seg som frivillige i mindre grad ønsker å forplikte seg til en (medlemsdrevet) organisasjon. I stedet foretrekkes det som kalles «plug in-frivillighet»; et kortvarig, målorientert oppdrag, og ellers få bindinger til organisasjonen, slik at de enkelt kan skifte mellom ulike oppgaver og organisasjoner (Hustinx m.fl., 2016:355). Å legge til rette for dette krever mer profesjonell oppfølging og ledelse: en ovenfra-og-ned organisering av frivilligheten.

Men slike tilnærminger sier ikke så mye om hva som kan motivere til varig frivillig innsats i denne type tilbud, og den gir, kanskje, en noe begrenset tilnærming til hva som motiverer til frivillig innsats av den typen mentorvirksomhet inviterer til.

«Motivasjon oppstår i et samspill mellom personlige forhold og trekk ved aktiviteten som skal gjennomføres» påpeker de norske frivillighetsforskerne Lorentzen og Skinner (2019:18). Et distinkt trekk ved aktiviteten mentor er det relasjonelle, det å inngå i en eller annen type relasjon til et annet menneske som ikke har så mange andre nære mennesker rundt seg. Det er ikke gjennomført mye forskning på denne typen frivillighet og hva det krever av motivasjon og tilnærminger hos den frivillige. Kvaal (2009) har imidlertid i sin masteroppgave undersøkt ordningen med besøksvenner i Røde Kors. Hennes prosjekt har et datamateriale bygget på intervjuer med ni besøksvenner. Noe som ga mulighet til å gå i dybden på dere forventninger, motiver og erfaringer. Kvaal fant at det å oppleve anerkjennelse og selvaktelse i rollen som besøksvenn var viktig for at de frivillige skulle opprettholde engasjementet, et funn som kan tolkes inn i en refleksiv frivillighetstilnærming. Men, Kvaal fant også at i rollen som besøksvenn var relasjonen til personen(e) som får besøk viktigere enn tidligere forskning skulle tilsi. Hun påpeker at denne relasjonen, inkludert utfordringer og det hun kaller positive bieffekter, som utvikling av nære bånd og vennskap, er en veldig stor del av det å være besøksvenn. Dette gir en opplevelse av forpliktelse i relasjonen til den som besøkes, og at aktiviteten kommer til å bety mye i den frivilliges liv. Kvaal drøfter også hvordan begrepet besøksvenn har betydning, ved at det bidrar til å definere hva slags relasjon dette kan forventes å bli.

Frivillige vennetiltak har en ambisjon om, i alle fall et stykke på vei, å erstatte tette og partiske relasjoner som har gått i stykker. Det betyr at den *personlige relasjonen* er den frivilliges sentrale bidrag, og dette gjør at rollen som frivillig i mentorordninger, utfordrer etablerte måter å tenke om frivillighet på. Rønning (2013), kontrasterer for eksempel den uformelle hjelpen som utøves av noen som har et emosjonelt forhold til den de ønsker å hjelpe, en partisk relasjon, med den frivillige innsatsen som utøves gjennom organisasjonene «der hjelpa ikke skal være emosjonell, en skal ikke være venn, og det er regler for å holde avstand» (Rønning, 2013:132). Dette er et ideal som vi finner igjen i ulike organisasjoners retningslinjer for frivillige. Det kan være understøttet av rutiner som at den frivillige og deltakeren skal signere en kontrakt som definerer deres forventninger til hvor mye tid de skal være sammen og hvor lenge hjelpen skal vare.

2.3 Danske erfaringer

I beskrivelsen av tiltak 9 mentorordning i Handlingsplanen 2017–2020 legges det til grunn at man skal la seg inspirere av erfaringer med mentorordningen i Danmark. Mentorordningen det da siktes til er mentorkorpset Connect. Connect ble – ifølge evalueringen som ALS Research har gjort av tiltaket (ALS, 2017), opprettet i 2007, i regi av Ungdommens Røde Kors. Evalueringen av tiltaket ble også gjort på oppdrag fra Ungdommens Røde Kors. Målgruppen var «unge etniske minoritetskvinder» mellom 18 og 30 år, som hadde brutt med sine familier og nettverk grunnet æresrelaterte konflikter. I evalueringsrapporten fra ALS brukes begrepene mentor og mentee. Prosjektet beskrives videre slik:

«En mentee har typisk to mentorer, som hun skiftevis mødes med ugentlig i et forløp, der varer ca. 1 år. De frivillige mentorer er selv unge kvinder, og projektet tager således afsæt i ung-til-ung metoden, hvor mentorer og mentees mødes i en jævnbyrdig relation. Gennem aktiviteter og samtaler er det intentionen at bevidstgøre mentee om egne ressourcer og kompetencer samt motivere hende til at tage hånd om egen tilværelse samt ønsker og behov.» (ALS, 2017:3).

Evalueringen som ble gjennomført hadde som formål å a) dokumentere prosjektets aktiviteter, b) vurdere den opplevde effekten av prosjektets aktiviteter for målgruppa, c) bidra til løpende prosessutvikling av innsatsens metoder og d) utvikle et selvevalueringssredskap som prosjektmedarbeiderne kan bruke til å kvalitetssikre egen innsats. Dette skulle utvikles basert på eksisterende dokumentasjons- og effektmålingsredskap som fantes i Ungdommens Røde Kors.

Evalueringen har, som synliggjort i punkt a–d, oppmerksomheten rettet mot effekter. Dette synes å være i tråd med tilnærmingen Ungdommens Røde Kors hadde. Det er, basert på forandringsteori, lagt opp til at konkrete aktiviteter i form av sosiale og fysiske aktiviteter, praktiske oppgaver og gjøremål og en handlingsplan for mentorforløpet skal gi konkrete resultater på kort, mellomlang og lang sikt. Dette er resultater som er konkretisert. Mentorforholdet skal gi effekt i form av konkrete resultater og progresjon over tid. Fra ikke klar til å få hjelp, via erkjennelse til forberedelse, handling og selvstendighet. En forandringsstige. ALS (som evaluerte) utarbeidet da, både som et redskap i evalueringen og som et redskap organisasjonen kunne benytte videre, denne forandringsstigen og et stjernediagram. Stjernen har åtte spisser, åtte fokusområder i mentees liv: Sosiale nettverk og relasjonskompetanser, nære relasjoner, økonomi, fysisk og psykisk trivsel, boligforhold, utdanning og arbeid, fritid, hverdagsmestring og praktiske forhold. Mentee skulle så, omtrent hver tredje måned i samtale med mentor, fylle ut stjernediagrammet, ved å markere en score på en skala fra 1 til 5 for hvert fokusområde (hver stjernespiss), som da skulle avspeile hvor hun opplevde å befinne seg «på som vej mod et selvstændigt og tilfredsstillende voksenliv» (ALS, 2017:4).

Evalueringsrapporten viser at de slet med datainnsamlingen i form av innleverte stjernediagrammer og at de slet med å rekruttere mentees til intervjuer. Videre at hele prosjektet slet med å rekruttere mentees, til tross for velvilje fra samarbeidspartnere som kritesenter og andre aktører. Man kunne, basert på de stjernediagrammene som ble levert, lese ut «kun marginal progression på de forskjellige parametre» (ALS, 2017:6). Connect ble utfaset i sin daværende form ved utgangen av 2017.

Prosjektet framstår med andre ord ikke som en udelt suksess. Vi vil bemerke at både prosjekt og evaluering er preget av en svært instrumentell tilnærming til både frivillighet, mentorrelasjon og hva det vil si å reetablere en tilværelse. Oppmerksomheten er entydig og ensidig rettet mot resultatmål, handlingsplaner for «forholdet» og effekt i form av målbar progresjon på veien mot et selvstendig og tilfredsstillende voksenliv. Dette må da bety at hvis progresjonen uteblir i løpet av det året relasjonen varer, har relasjonen ikke hatt effekt og dermed ikke vært en suksess.

3 Metode

Forskningsprosjektet det presenteres resultater fra i denne rapporten, var planlagt som en følgeevaluering av mentorordningen. Dette fordi det dreide seg om et tiltak som var ganske nytt da forskningsprosjektet startet opp i september 2020. Følgeevalueringer har en utviklingsorientert innretning og handler om å kvalitetssikre utviklings- og endringsprosesser. Formålet er å produsere kunnskap som kan brukes til å forbedre og/eller videreutvikle tiltaket som studeres. Det gjelder da både å få innsikt i hvorvidt man gjør tingene riktig, og om man gjør de riktige tingene (Rønningen & Bergersen, 2000). Et følgeforskningsprosjekt er rettet mot hvordan et tiltak utvikler seg underveis og hva som initierer hvilke utviklingstrekk.

Dette var også ambisjonen i forskningsprosjektet som skulle følge mentorprosjektet gjennom ett år. Den planlagte følgeforskningen lot seg imidlertid ikke gjennomføre da prosjektperioden ble svært preget av pandemi og smitteverntiltak. Disse begrensningene påvirket både organisasjonene, den frivillige aktiviteten og forskningsaktiviteten. Et sentralt element i det planlagte prosjektet var å innhente forskningsdata over tid om erfaringene til de som hadde mentor og de som var mentorer. Dette innebar at vi, på grunn av krav til etikk og sikkerhet i prosjektet, måtte møte de som hadde mentor, fysisk. Dette var rett og slett ikke mulig å gjennomføre.

Prosjektdesignet ble derfor mer likt en standard evaluering der erfaringer med mentorordningen undersøkes, dokumenteres, analyseres, diskuteres og sammenholdes med ambisjoner og intensjoner med tiltaket.

3.1 Metodisk design

Datamaterialet er samlet inn ved hjelp av kvalitative intervjuer, observasjon og gjennomgang av dokumenter.

Gjennomgang av styrings- og prosjektdokumenter, og intervjuer med personer i Bufdir, IMDi og aktuelle organisasjoner er benyttet for å gi innsyn i mentorordningens tilblivelse, innsikt i ulike organisasjoners mentortilbud, og en oversikt over rammene for møtene mellom unge utsatte og deres mentorer. Mens dokumentene har gitt oversikt, har intervjuene gitt utfyllende informasjon om de ulike aktørenes motiver, forståelser, begrunnelser og erfaringer, noe som har vært viktige for våre analyser.

Kvalitative intervjuer med unge som er i målgruppa for mentorordningen, og frivillige som deltar i ulike mentortilbud, er gjennomført for å undersøke deres forventninger til og erfaringer med mentortilbudet. Kvalitative intervjuer er godt egnet når forventninger og erfaringer skal utforskes, fordi denne metodikken lar informantene utdype sine svar og til å følge opp med nye spørsmål. Metoden gir altså mulighet til en fleksibel og utforskende tilnærming, og de gir data som er egnet for å identifisere mekanismer som knytter sammen ulike faktorer, for eksempel hvordan forventninger påvirker erfaringer. Alternativet til å gjøre kvalitative intervjuer for å kartlegge forventninger og erfaringer, ville vært å gjennom en survey til deltakere og mentorer. Dette ville det vært sikkerhetsmessige utfordringer knyttet til (se kapittel 3.3 og 3.4).

Det er dessuten krevende å lage en god survey for å samle inn data med en tematikk og på et felt hvor vi måtte gå eksplorativt til verks.

Vi har også observert møter i Mentorhub, fordi det å være tilhører i disse møtene gir innsikt i frivillige aktørers tilnærming og samhandling når de møtes i regi av Bufdir.

Samlet har de kvalitative metodene gitt et datamateriale som både gir oversikt over hvordan mentorordningen er utviklet og iverksatt, og rik informasjon om hvordan ordningen erfares av de den er ment å skulle bistå.

En viktig analytisk strategi har vært triangulering av perspektiver: Målgruppas perspektiv, de frivilliges perspektiv, de ansatte i organisasjonenes perspektiv og bevilgende myndigheters perspektiv har alle vært viktige for oss.

Hensikten med to sistnevnte var se på hvordan mentorordningen er utviklet, og de to førstnevnte var å undersøke hvordan den fungerer, basert på de subjektive erfaringene hos deltakende aktører. Sentrale tema vi har undersøkt er hvordan utfordringen skal forstås, hva som er de utøvende aktørenes intensjoner med tiltaket, samt forventninger og ambisjoner ulike parter har til mentorforholdet, hvordan det gjennomføres og hvordan det oppleves av de som deltar i det. Datamaterialet er analysert tematisk basert på dette.

3.2 Utvalg av tilbud i mentorordningen

Vi har av praktiske hensyn måttet avgrense og konsentrere datainnsamlingen som omfatter frivillige og deltakere, til et utvalg av tilbud i mentorordningen.

Vi har valgt å inkludere Røde Kors sitt tilbud om mentorfamilie, som har øremerkede midler i mentorordningen. Dette var en nysatsning og et tilbud som myndighetene og frivilligheten samskapte.

I tillegg har vi valgt å inkludere Norske Kvinners Sanitetsforenings (NKS) tilbud Ressursvenn. Dette tiltaket har i utgangspunktet en bredere målgruppe, siden det er rettet inn mot personer som befinner seg i en reetableringsfase etter opphold på kriesenter (Danielsen, 2019). Men tiltaket omfatter også mange unge voksne med utfordringer i tråd med mentorordningens innretning. NKS mottar tilskudd til Ressursvenn gjennom søknadsbaserte midler til mentortiltak forvaltet av IMDi. Det har en lignende innretning og overlappende målgruppe med Røde Kors Mentorfamilie. Tilbudet er imidlertid utviklet av NKS selv uten – så vidt vi har klart å kartlegge – myndighetsbistand. Ressursvenn er også valgt fordi vi ønsket et tilbud som ligner mentorfamilie, for sammenligning. Mens Ressursvenn har en-til-en koblinger som utgangspunkt er det i Mentorfamilie en ambisjon om at en fra målgruppa skal kobles med en familie. Vi ønsket også å utforske hvorvidt den myndighetsstyrte utviklingen preget tilbudet om mentorfamilie.

Endelig har vi inkludert nettverket Sammen i regi av Oslo Krisesenter, i datainnsamlingen. Dette fordi tilbudet også har øremerkede midler over mentorordningen og overlappende målgruppe med Mentorfamilie og Ressursvenn, men en annen type innretning, uten bruk av eksternt frivillig innsats. Det gir oss mulighet til å sammenligne de frivillighetsbaserte tilbudene med et profesjonelt drevet tilbud, der de unge voksne deltar på aktiviteter sammen med andre i målgruppa i stedet for i en definert relasjon med eksternt rekrutterte frivillige.

3.3 Evalueringens datagrunnlag

Evalueringen er basert på et sammensatt datamateriale, som presenteres nærmere her.

Intervjuer med deltakere/unge voksne

Vi har gjennomført intervjuer med det vi kaller unge voksne. De er eller ønsker å være del av en mentorordning. De målbærer forventninger, ønsker og erfaringer fra målgruppa for mentorordningen.

Vi har rekruttert intervjupersoner gjennom tre eksisterende tilbud; Røde Kors' tilbud om Mentorfamilie, NKS' sitt tilbud om Ressursvenn, og Bokollektivets tilbud Sammen. Det gjør at de fleste informantene allerede er deltakere i et mentortilbud, men noen har ikke startet opp, eller har nylig fullført. Noen av informantene benyttet seg av flere av tilbudene. For eksempel var det noen informanter vi rekrutterte gjennom Sammen som også hadde en ressursvenn og/eller en mentorfamilie. Tilsvarende var det noen av informantene vi rekrutterte gjennom Ressursvenn og Mentorfamilie som benyttet andre tilbud.

I denne kategorien informanter har vi intervjuet i alt 16 unge voksne: 8 rekruttert fra Mentorfamilie, 4 fra Ressursvenn, 4 fra Sammen. Informantene er rekruttert fra fire forskjellige steder i Norge.

I disse intervjuene har vi inkludert spørsmål både om forventninger til tiltaket, slik disse var ved oppstart, erfaringer underveis, men også – der det har vært relevant – refleksjoner i etterkant. Det at deltakerne har vært i ulike faser i sitt mentortiltak har gitt oss tilgang til hvordan tiltaket erfares når det nettopp har startet, når man har holdt på en stund, og når det organiserte tilbudet formelt sett er over. Vi har også stilt mer åpne spørsmål om hvordan disse unge voksne har det, hvordan de hadde det da de brøt med sin familie, hvilke hjelpetilbud de benytter og hva de ellers gjør, og hva de eventuelt savner eller ønsker seg nå.

Vi har forsøksvis kommunisert til de unge voksne at de ikke trenger å fortelle oss om bakgrunnen for at de har brutt med familien sin, fordi det kan være en belastning for informanten å snakke om dette, og fordi det ikke er nødvendig for oss å vite for å oppnå prosjektets formål. Når vi likevel har bedt dem om å fortelle litt om seg selv eller i andre sammenhenger underveis i intervjuet, har noen delt deler av bakgrunns-historien sin.

Intervjuene med deltakere er gjort i perioden juni–september 2021. Dette fordi intervjuene ikke kunne gjennomføres over nettet (av hensyn til deltakernes sikkerhet). Alle disse intervjuene er derfor gjennomført i fysiske møter, enten i organisasjonenes lokaler eller i Fafos lokaler.

Intervjuer med frivillige

Etter å ha intervjuet deltakere, har vi gjennomført intervjuer med frivillige i et av tilbudene under mentorordningen som er eller har vært koblet med ungdommene vi har intervjuet. Denne rekrutteringen er gjort fordi det ville være vanskelig å gjennomføre et slikt intervju uten at den frivillige delte personlig informasjon om deltakeren, som ikke er til stede, og som er å anse som en sårbar person i forskningsetisk sammenheng. Vi ga derfor de unge voksne deltakerne vetorett i rekrutteringen av frivillige. På slutten av intervjuet med de unge voksne som hadde eller hadde hatt en ressursvenn eller en mentorfamilie, spurte vi vedkommende om de samtykket til at vi også intervjuet deres ressursvenn/mentorfamilie. Dersom deltakeren sa ja, ble de frivillige kontaktet og forespurt om intervju. Den frivillige måtte deretter samtykke til intervju for egen del, og organisasjonen måtte samtykke til at taushetsplikten kunne brytes gjennom intervjuet.

I denne kategorien informanter intervjuet vi 11 personer i alt: 7 frivillige som er Mentorfamilie og 4 som er Ressursvenn. Informantene er rekruttert fra fire forskjellige steder i Norge.

I intervjuene med de frivillige stilte vi spørsmål om deres rolle og deres erfaringer med å være frivillig i det konkrete tilbudet, hvilke forventninger de hadde hatt i forkant, hvordan de opplevde organisasjonens opplæring og rammer for aktiviteten, hva de hadde gjort sammen med sin deltaker, og hvilken relasjon de opplevde at de hadde fått til deltakeren de var koblet med.

Intervjuene med de frivillige er, fordi disse krevde samtykke fra deltakere, gjennomført i perioden august–oktober 2021.

Intervjuer med ansvarlige i organisasjonene

For å undersøke organisasjonenes rolle i mentorordningen har vi intervjuet ansvarlige for relevante tilbud i følgende organisasjoner som deltar i mentorordningen på ulike måter: Oslo Røde Kors og Røde Kors i Tromsø, Trondheim, Bergen og Kristiansand, Oslo Krisesenter, Norske Kvinners Sanitetsforening, Oslo Sanitetsforening, Selvhjelp for flyktninger og innvandrere (SEIF), Hjelpekilden og Skeiv Verden. Intervjuet med Skeiv Verden ble gjennomført som ledd i datainnsamlingen til prosjektet om tilskudd til frivillige organisasjoners bredere tiltak mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap (se Bråten m.fl., 2021).

I Oslo Røde Kors har vi på flere tidspunkt intervjuet de som er ansvarlige for mentorfamilie-prosjektet, ved Oslo Krisesenter har vi intervjuet ansvarlige for Sammen, og i NKS har vi intervjuet personer som jobber med tilbudet Ressursvenn nasjonalt og lokalt i Oslo.

Til sammen har vi snakket med 14 personer i denne kategorien informanter. Flere av disse intervjuene er gjort via Teams, og her begynte intervjuarbeidet høsten 2020. Intervjuer som er gjort sommer og høst 2021 er stort sett gjort gjennom fysiske møter.

I intervjuene med de ansatte har vi spurt hvorfor organisasjonen har valgt å drive dette tilbudet, hva de ser som målsetningen med det, hvordan det er organisert og eventuelt tilpasset lokale forhold eller målgruppas behov, hvordan de jobber med å rekruttere og følge opp frivillige, hvorvidt de opplever at tilbudet skaper de virkningene organisasjonen har som mål, og hva som eventuelt er utfordrende med tilbudet.

Intervjuer med ansvarlige hos relevante myndigheter

For å undersøke hvordan mentorordningen ble opprettet og hvordan den er styrt fra myndighetenes side, har vi intervjuet ansatte hos nasjonale myndigheter som har ansvar for mentorordningen, det vil si IMDi, Bufdir og Kunnskapsdepartementet. Her har vi snakket med til sammen 5 personer. Disse intervjuene er foretatt på Teams. Enkelte har vi snakket med flere ganger, pluss at vi har kommunisert på e-post.

I disse intervjuene har vi blant annet spurt om hvorfor mentorordningen ble opprettet, hvorfor den er innrettet som den er, hva som er målsetningene med mentorordningen, og om samarbeidet på myndighetsnivå mellom de to direktoratene som forvalter ulike deler av mentorordningen.

Intervjuer med andre aktører

For di ansvarlige myndigheter har benyttet et tjenstedesignselskap i utviklingen av mentorordningen, har vi også intervjuet en ansatt i tjenstedesignselskapet EGG Design som har deltatt i dette arbeidet, om prosessen deres og resultatene av den. Dette intervjuet ble foretatt på Teams i desember 2020.

Observasjon av Mentorhub

Vi har underveis i prosjektet fått delta som observatører i to digitale møter i Mentorhub, en nettverksarena for organisasjoner som har mentortilbud rettet mot målgruppa for mentorordningen. I disse møtene har forskerne vært tilhørere, og vi har i tillegg fått Bufdirs referater fra disse og to øvrige Mentorhub-møter som ble gjennomført før forskningsprosjektet tok til. Disse møtene har vi brukt til å få bedre oversikt over hvordan de ulike organisasjonene jobber på dette feltet, samt at vi har fått et visst inntrykk av hvordan Mentorhub fungerer.

Dokumenter

Vi har også fått tilsendt og gått gjennom dokumenter knyttet til utviklingen av mentorordningen og ulike tiltak under den, fra Bufdir, IMDi, EGGS Design, Oslo Røde Kors, Sammen-tiltaket og Ressursvenn-tiltaket. Disse har vi blant annet benyttet som grunnlag når vi har konstruert en tidslinje for tilblivelsen av mentorordningen (se kapittel 4).

Workshop

I sluttfasen av prosjektet (oktober 2021) har vi gjennomført en workshop med koordinatører i Røde Kors som jobber med mentorfamilie i ulike deler av Norge, der vi har drøftet enkelte foreløpige funn fra prosjektet, og fått innspill fra de ansatte på spørsmål vi har tatt opp i vår analyse. Dette har bidratt med nyttige perspektiver på våre analyser av data og drøftinger av funn.

3.4 Etikk, sikkerhet og anonymisering

I dette prosjektet har det vært viktige etiske og sikkerhetsmessige hensyn å ta, særlig knyttet til undersøkelsen av mentortiltakene. Undersøkelsen involverer unge mennesker som har brutt med sin familie og befinner seg i en sårbar og potensielt farlig situasjon. Også de frivillige vi har intervjuet kan, gjennom relasjonene til den de er mentor for, utsette seg selv for risiko. Det er et viktig forskningsetisk prinsipp at forskning ikke skal forårsake skade (NESH, 2006), og vi har derfor lagt vekt på å gjennomføre prosjektet og å rapportere fra det slik at vi ikke setter noen i fare, for eksempel ved å røpe deres identitet eller hvor de oppholder seg.

For å ivareta både etikken og sikkerheten på en god måte har vi underveis rådført oss både med vårt personvernombud i NSD og de som jobber i organisasjonene i vårt utvalg, både når det gjelder hvordan vi har rekruttert mentorer og de som har mentor, og hvordan vi har gjennomført intervjuer. Vi har valgt å bare rekruttere gjennom organisasjonene, som har gode rutiner for å ivareta deltakernes sikkerhet, og de har også hjulpet oss med trygge arenaer for å gjennomføre intervju. Vi har også valgt en trinnvis rekruttering av først deltakere og så frivillige/mentorer, som beskrevet ovenfor, av etiske hensyn.

I rapporten har vi lagt vekt på en streng anonymisering av informantene, det innebærer at vi utelater indirekte identifiserende informasjon som for eksempel bosted og hva de jobber med eller studerer. Vi har også valgt å ikke presentere enkeltpersoner eller koblinger mellom deltakere og frivillige som case, da dette også kan bidra til at de blir indirekte identifiserbare. Vi har heller ikke lagt opp til at det skal være mulig å knytte eksempler eller sitater brukt ulike steder i rapporten tilbake til samme person. Disse valgene har vi tatt for å forvalte informantenes tillit til oss best mulig og

ikke utsette dem for negative konsekvenser som en følge av at deres identitet skulle bli avslørt.

De ansvarlige for tiltak i forvaltning og frivillige organisasjoner er ikke gjengitt ved navn, men disse kan likevel – siden det er få av dem – være identifiserbare. I tilfeller hvor det kan være mulig å identifisere vedkommende har vi derfor praktisert sitatsjekk av direkte sitater fra intervjumaterialet.

4 Tilblivelsen av tiltak 9: Innføre mentorordning

8. mars 2017, på den internasjonale kvinnetdagen, la Solberg-regjeringen fram *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020)*. Handlingsplanen var underskrevet av statsministeren og åtte ministre. Den var utarbeidet i samarbeid mellom syv departementer og underliggende etater. Samordning i gjennomføringen av planens tiltak skulle oppnås gjennom en koordineringsgruppe bestående av IMDi, Bufdir og Helsedirektoratet. IMDi skal koordinere handlingsplanen og lede koordineringsgruppen.

«De som ikke ser noen annen utvei enn å bryte med familien, vil med den nye handlingsplanen få bedre hjelp med å takle et nytt liv», sa statsminister Erna Solberg (H), i forbindelse med lanseringen av Handlingsplanen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017d). Planen har i alt 28 tiltak. Tiltak 9 som er: «Innføre mentorordning for unge utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap» nevnes i regjeringens pressemelding fra lanseringen, som ett av tre tiltak under overskriften «Styrke hjelpen til personer som bryter med familie og nettverk» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017d). Tiltaket er beskrevet slik i selve Handlingsplanen:

«Innføre mentorordning for unge som er utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap.

Bufdir får i oppdrag å utvikle en mentorordning for denne gruppen. Utviklingen skal skje i samarbeid med frivillige organisasjoner på feltet, blant annet Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Ordningen skal bidra til at utsatte får hjelp og støtte til en selvstendig tilværelse. Man skal la seg inspirere av erfaringer med mentorordning i Danmark og ta utgangspunkt i erfaringer fra ettervernstilbudet til personer i det nasjonale bo- og støttetilbudet for unge som er utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold. De utsattes sikkerhet skal ivaretas når ordningen blir utviklet og tatt i bruk.» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017a:30)

Ifølge de som seinere skulle arbeide med dette tiltaket i Bufdir, var det aktivister og samfunnsdebattanter som foreslo et slikt tiltak for daværende justisminister Sylvi Listhaug, som altså tok det videre inn i Handlingsplanen.

I dette kapitlet følger vi det vi har kalt tilblivelsen av tiltak 9. Substantivet tilblivelse peker i denne sammenhengen til utviklingen av og implementeringen av tiltaket. Dette var en prosess som vi har valgt å beskrive stegvis basert på en tidslinje som starter med presentasjonen av Handlingsplanen, 8.mars 2017. Framstillingen er basert på intervjuer med ansvarlige i forvaltningen (Bufdir, IMDi og KD), med ansvarlig i tjenestesign firmaet som ble valgt til å utrede/utvikle tiltaket (EGGS Design), samt med aktører i frivillige organisasjoner som deltok i utviklingsarbeidet. I tillegg, dokumenter fra forvaltningen knyttet til tiltaket, fra EGG Design, Bufdir, IMDi og Røde Kors.

Hensikten med denne framstillingen er å beskrive utgangspunkt og ambisjoner for tiltaket, utviklingen av det, valg som ble gjort underveis og hva som lå til grunn for utviklingen av de nye tiltakene Mentorfamilie og Mentorhub. Vi beskriver også satsing på tiltak som allerede var i gang i regi av ulike organisasjoner. En nærmere beskrivelse av sistnevnte tiltak og hvordan de har utviklet seg og drives i dag, følger i kapittel 5.

4.1 Budsjettmidler og behov for utviklingsarbeid

HØST 2017: Da statsbudsjettet for 2018 legges fram 12.oktober 2017, er mentorordningen ett av tiltakene i Justis- og beredskapsdepartementets budsjett som framheves særskilt:

«Regjeringen foreslår å bevilge 2 millioner kroner til en mentorordning for unge utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap i budsjettet for 2018.

– Personer utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap skal få støtte. Regjeringen vil derfor opprette en ny mentorordning for utsatte som ønsker å bryte med familie og nettverk, sier innvandrings- og integreringsminister Sylvi Listhaug (FrP)» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017b, avsn. 1–2).

Dette er en direkte oppfølging av tiltak 9 i Handlingsplanen, og slik statsråden presenterer det et tiltak for unge som «ønsker å» bryte med «familie og nettverk». Dette utdypes i budsjettproposisjonen fra Justis- og beredskapsdepartementet. Her påpekes det at bakgrunnen for tiltaket er at en hovedutfordring for «utsatte» som bryter med «nettverk» er «ensomhet» og «for å gjøre det enklere for utsatte å komme i kontakt med personer som kan være støtte og mentor, skal det innføres en mentorordning.» Videre, hvem som har ansvaret for gjennomføringen av tiltaket:

«Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har ansvaret for utviklingen av ordningen, som skal skje i samarbeid med frivillige organisasjoner på feltet, blant annet Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017c:37)

Det tas med andre ord i budsjettproposisjonen ikke stilling til hva slags mentorordning det er ønskelig å utvikle. Dette overlates til Bufdir å finne ut av, i samråd med frivillige organisasjoner på feltet. Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er særskilt nevnt, i budsjettproposisjonen som i Handlingsplanen. Forslaget vedtas, og Bufdir skal sette i gang med utviklingsarbeidet. Direktoratet har fått overført midlene som skal deles ut som tilskudd til frivillige. Ansvarlige i direktoratet er imidlertid av den oppfatning at de, før de kan dele ut tilskuddsmidler, må vite hvem og hva dette skal brukes til. De ønsker med andre ord et utviklingsarbeid i regi av direktoratet. Departementet er enige og i utviklingsfasen av tiltaket blir midlene som er satt av i statsbudsjettet til mentorordningen, benyttet til tjenstedesign initiert av Bufdir.

Bufdir har, forklares det av de ansvarlige i direktoratet, en god del erfaring med å bruke tjenstedesign når nye tjenester skal opprettes eller gamle skal endres eller utvikles. Ansvarlig i Bufdir forklarer dette slik:

«Vi kunne ikke jobba med å utvikle dette aleine, det hadde vi ikke hatt kapasitet til. Direktoratet har satt ut oppdrag for å få gjort det ordentlig. Vi hadde god erfaring med dette (tjenstedesign) på andre områder (...). Vi hadde mange

organisasjoner som banka på døra og ville ha de 2 millionene til mentorordningen. Men vi ville vite hva brukerne vil ha. Vi kunne hatt en utredning og gått ut og kartlagt det, men tjenstedesign som metodikk har en måte å jobbe med prosjekter som er brukerstyrt fra a til å, nei ikke brukerstyrt, men brukerfokusert da.»

Tjenstedesign er i denne sammenhengen en tjeneste eller vare som direktoratet kjøper eksternt. Hva er så tjenstedesign? Et norsk utdanningsmiljø som tilbyr utdanning på feltet, er NTNU (Norges teknisk-naturvitenskapelige-universitet). Strategisk design og tjensteutvikling, er en av tre ulike spesialiseringer innenfor en utdanning i teknologiledelse og digital utvikling. Tjenstedesign introduseres på følgende måte:

«Tjenstedesign er en brukersentrert metodikk for å forsøke å forstå og beskrive menneskets opplevelse av en tjeneste, og å sette brukeren i sentrum. Det er en kompetanse som etterspørres når virksomheter jobber med digitalisering, forbedring av tjenester og med organisasjonsendring.» (Jære, 2021)

Design viser da til en «menneskesentrert tilnærming» og til konkrete verktøy som er kreative og visuelle og egnet til å «finne nye perspektiver». Disse tas da i bruk for å kunne «styre og fullføre komplekse endringsprosesser» (Jære, 2021).

Bufdir har en rammeavtale med ulike tjenstedesignbyråer, og etter en utlysning er det byrået EGGS Design som får oppdraget. De iverksetter det de refererer til som en innsiktsfase og workshops, ut av dette kommer det så konkrete anbefalinger og tanker om veien videre.

4.2 Utvikling gjennom tjenstedesign

HØST/VINTER 2017-18: EGGS Design kan i utgangspunktet ikke veldig mye om kontroll- og voldstematikken eller om de som skal utføre og bruke mentortiltak. Deres kompetanse er knyttet til å gjennomføres utviklingsprosesser. De beskriver metodikken sin som å:

«utforske og avdekke et antatt behov, samle inn et bredspektret innsiktsgrunnlag, visualisere funn og sammenhenger og samskape nye forståelser med relevante aktører, også komme med løsningsforslag og skisser som i videre faser kan detaljeres ut og testes opp mot brukere og situasjon.» (EGGS Design, 2018).

Den ansvarlige for prosjektet hos EGGS Design forklarer at de startet arbeidet med å be de ansvarlig hos Bufdir dele kunnskapen de hadde om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, hvilke utfordringer brukerne som var aktuelle for mentortiltak har og hvilke aktører som finnes i feltet – inkludert i frivillige organisasjoner.

Deretter dro tjenstedesignerne rundt og dybdeintervjuet aktører i de frivillige organisasjonene, de besøkte bo- og støttetilbudet for unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold. De snakket med noen få ungdommer (dette stresset de ikke med å få til, understrekes det), pluss at de praktiserte medlytt på Røde Kors telefonen, og de leste relevant forskning på feltet. Målet var først og fremst å få innsikt i brukernes behov, men også hvilke aktører som fantes og hva disse gjorde: Hvordan de kom i kontakt med brukerne og hvilke tilbud og tiltak de allerede hadde. Brukere og brukerbehov ble altså kartlagt først og fremst gjennom å intervju og diskutere med aktører som arbeider med disse ungdommene og unge voksne. Ansvarlig hos EGGS forklarer hvordan de appellerte til organisasjonene om å fortelle om brukernes liv, for slik å skape forståelse for hvilken situasjon de som skulle bruke et mentortilbud, står i.

Videre forklarer ansvarlig hos EGGS Design hvordan de bearbeider svar de får på spørsmål de stiller. Dette handler om noe mer enn å ganske enkelt oppsummere svarene:

«[...] Vi tar jo ikke det folk sier til oss og så tar vi det videre. Vi ... når brukeren sier at de har et behov for et sted å føle seg hjemme, så behøver ikke det bety at de skal bo hos noen, så man oversetter. Et tydelig brukerbehov som kom fram, var at de savner noen å ringe til som de vet at tar telefonen. Og det ... de kjenner at ... det er ikke bare å ringe når noe går dårlig, det er også å ringe når noe går bra. Så må vi prøve å oversette det til en type løsningsforslag, hvordan vil vi kunne gi dem det? Den opplevelsen av det, uten at det er noen som prøver å ta plassen til den familien du ikke har lenger. [...]»

Det handler altså om, slik vi forstår det, å *lytte til* hva aktører i feltet og brukere sier, men også å *lytte inn* slik at man får tak i hva som ligger bak de konkrete behovene. Deretter handler det om, basert på dette, å designe tiltak, som kan møte behovet på ett eller annet vis. Dette gjør man, slik det forklares, uten å la seg begrense av at det i dette feltet var både frivillige og offentlige aktører, og frivillige og offentlige aktører fra ulike organisasjoner og tjenester.

EGGS Design utarbeidet et aktørkart, og de beskrev det de kaller «ungdommens opplevelsesreiser». Det vil si ulike veier individene går når de kommer i kontakt med frivillighet og velferdsstatlige tjenester. Deretter samlet de aktører fra organisasjoner og forvaltning til en storgruppe-workshop der de presenterte aktørkart og opplevelsesreiser, og ba dem korrigere og endre. På storgruppe-workshopen deltok aktivister og ansatte fra: Røde Kors-telefonen, SEIF, Hjelpeskilden, Skeiv verden, Født Fri, Kri-sesenter, botilbudene (også representert ved tidligere brukere), Politiet og Kripos. I etterkant ble det også gitt innspill fra Sanitetskvinnene.

Ambisjonen var «å få folk til å se seg selv i lys av de andre tjenestene og hvordan brukeren opplever dem».

Tjenestedesignerne ble etter hvert svært oppmerksomme på at det allerede fantes en rekke mentortiltak i regi av ulike frivillige organisasjoner, men også hvor lite de forskjellige frivillighetsaktørene visste om hverandre og hvor sjelden de møttes. De ble opptatt av hvordan det å få disse aktørene til å ha kunnskap om hverandres tiltak og tilbud, og det å få dem til å «henvise» brukere på tvers av organisasjonsgrenser, var helt sentralt for det samlede tilbudet til brukerne. De var opptatt av den samlede «verktøykassa».

Slik de tolket det, var en viktig årsak til at det var lite samarbeid på tvers, at organisasjonens tiltak ble drevet som prosjekter som var avhengig av finansiering gjennom tilskuddsmidler nasjonale og lokale myndigheter stiller til disposisjon. Dette er tilskuddsmidler der det som regel ikke blir nok til alt og alle, ergo er det konkurranse organisasjonene imellom. De arbeider med de samme utfordringene og brukerne, men konkurrerer om tilskuddsmidler til *sine* prosjekter. Ut fra en slik logikk er det ikke nødvendigvis enkelt å velge å bygge opp om andres prosjekter. EGGS mente logikken burde utfordres. Ansvarlig hos EGGS Design beskriver det å sterkt anbefale at noe gjøres, ovenfor Bufdir og ovenfor organisasjonene, som «å dulte»:

«Vi dulta nok nokså kraftig om at disse organisasjonene burde treffes litt oftere. Det virka ikke så veldig radikalt å synes at det var en god idé. De var så flinke alle sammen, men de satt på hver sin tue og var usikre på om de fikk finansiering neste år.»

Basert på det de hadde lyttet, diskutert, sett og lest seg til oppsummerte EGGS tre kategorier av behov hos de som skal bruke mentorordninger. (EGGS Design, 2018)

1 Praktisk støtte til å takle hverdagsutfordringer.

Praktisk støtte til hverdagsproblemer og navigering gjennom offentlige tjenester. Dette knytter EGGS først og fremst til at de utsatte har levd i en kollektiv kultur der de har liten trening i å bære sitt eget liv, ta beslutninger og sette dem ut i livet. Noe som gjør det ekstra krevende å møte det norske hjelpeapparatet, men som også gjør dem ekstra sårbare i møte med miljøer som kan være kriminelle og som ikke vil dem vel, fordi disse fungerer etter samme logikk. Videre at det å bringe frivillige inn for å ta seg av dette er komplekst og krever mer av de som skal lære dem opp enn om de skulle gjort det selv.

2 Ensomhet og isolasjon gir behov for et sted å høre til.

Venner, familie og bekjente gir sosiale plattformer og minsker ensomhet, og disse unge menneskene savner å være del av en familie eller et nettverk i hverdagen. De opplever ensomhet og isolasjon. «En stor del av dette handler om tilhørighet, å bli sett og være en del av noe». Mens noen vil ha noen å feire ting med, vil andre ha noen å gjøre aktiviteter med. Å bygge nye sosiale rammer vil, understrekes det, forebygge at den utsatte går tilbake til egen familie.

3 Å leve, ikke bare overleve (selvutvikling)

Emosjonell og psykologisk støtte og videreutvikling for å bli selvstendig og trygg. Her understrekes det at dette både handler om å mestre og videreutvikle seg, men også om å bygge seg opp videre fra sine opplevelser. Livskvalitet handler om mer enn overlevelse.

4.3 Anbefaling fra EGGS Design – en mentormodell og et mentornettverk

MARS 2018: Basert på identifiserte behov anbefaler EGGS Design en *mentormodell*, tiltak som samlet skal være et svar på isolasjon og ensomhet. Mentormodellen utgjør en «hub» av ulike mentorløsninger til ulike formål (basert på i hvilken grad de møter praktiske, sosiale eller selvutviklingsbehov hos de utsatte). EGGS har definert sju ulike situasjoner hvor de utsatte vil kunne trenge en mentor. Hver av de sju situasjonene har et tilknyttet mentortiltak. Flere av disse tiltakene finnes allerede i ulike organisasjoner på dette tidspunktet.

I tillegg anbefales det et *mentornettverk* for å skape større sammenheng mellom eksisterende ressurser. EGGS Design har, som påpekt i punkt 4.2, sett at det er behov for å se tiltak i sammenheng, og for at organisasjoner og andre aktører møtes og har kontakt med hverandre og med hverandres tiltak. Hvor sjelden organisasjonene møtes, beskrives som en aha-opplevelse av den ansvarlige hos EGGS, noe som var bakgrunnen for at de foreslo å opprette det vedkommende kaller en «kunnskapsdelingsplattform»,

De sju ulike mentortiltakene som anbefales er: (EGGS Design, 2018, 2019)

1: Digital veileder.

Plattform som skal tilgjengeliggjøre informasjon, kunnskap og samtalenettverk som tidligere har vært vanskelig for både utsatte og ressurspersoner å finne. Chat, selvhjelpsråd, kontaktinfo til organisasjoner, samtalenettverk, historier fra tidligere utsatte.

2: Veiviser.

En veiviser skal være en følgesvenn i reisen gjennom offentlige instanser, på tvers av tilbud og etater. Videreføring og formalisering av eksisterende tjenester fra Røde Kors, Skeiv verden, SEIF og andre.

3: Erfaringskonsulent

Tilrettelegging av møter mellom to mennesker i samme situasjon, en som har kommet lengre i prosessen enn den andre, og som kan bidra med et empatisk øre og gode råd. Videreføring av «Erfaringskonsulent». Prosjektet til Botilbudene i Oslo. Kobling til aktører som jobber i dette området: Født fri, Hjelpeskilden, Søster til Søster, Skeiv verden og andre.

4: Nettverksfamilie

En utvidet valgt familie av likesinnede som deler høytider og har seremonielle dager sammen. Videreføre for eksempel «Sammen» prosjektet som sikrer kontakt med de som går ut av bokollektiv, og Skeiv Verdens fester rundt høytider. Nettverks-arena i regi av de aktørene som allerede jobber tett mot målgruppa.

5: Aktivitetsvenn

Et frivilligtilbud knyttet til et interessefelt eller et praktisk behov en mottaker har. Røde Kors og Sanitetskvinnene og andre kan synliggjøre og utvide sine tjenester. For eksempel: Leksehjelp, kjøretimer, håndarbeidskurs eller bokklubber.

6: Botilbud 2.0

3 ulike typer boligmentorskap som svarer på behovet for oppfølging etter botilbud. Et opphold i bo- og støttetilbudet varer maksimalt 9 måneder.

a) Utleie-mentor. Den man leier leilighet av er også en mentor som man spiser middag sammen med en gang i uken og kan oppsøke i avtalt omfang. Tiltaket kunne for eksempel bygge på hybel-med-tilsyn modellen til NAV. b) Folkehøgskolementorskap. En utsatt får støtte til å gå ett år på en frilynt folkehøgskole og inngå i et folkehøgskolekull. c) Langtidskollektiv. En utvidelse av bokollektivets premisser, med egen leilighet og trygge fysiske rammer, hvor den enkelte kan bli så lenge de trenger det. Et tilbud for den som skal leve selvstendig, men har store behov for tilrettelagte fellesskap og trygghet. Tilbudet vil møte behov for omfattende ettervern.

7: Mentorfamilie

Mentorfamilien er en støttefamilie for voksne. Noen å feire jul hos, ta litt ferie, og sove ut hos. Noen som inviterer og involverer deg, uten at det er kvelende og altfor forpliktende. Et svar på noe av det de utsatte har mistet av sosial tilhørighet. En mentorfamilie vil, understrekes det, kreve kunnskap, kompetanse og helst erfaring med å være støttefamilie eller fosterfamilie. Det foreslås at rekruttering i første omgang bør skje i familier med erfaring, i tidligere fosterfamilier eller engasjerte ressurspersoner innenfor det offentlige. Bufdir eller Kompetanseteamet bør sikre kvalifikasjoner og dokumentasjon på familiene. Det anbefales kursing, og at det utvikles verktøy for organisasjoner.

Mentornettverket skal samle og effektivisere eksisterende ressurser. Det vises til at det er flere måter å gjøre dette på, gjennom: Fagsamlinger og nettverk, i form av felles møteplasser for kompetansedeling og -heving, samskaping og ressursdeling. Verktøy og informasjonsmateriell for mentorarbeid og kartlegging som organisasjonene kan

bruke i informasjon, rekruttering, kursing og oppfølging. Digital plattform, et digitalt møtepunkt hvor ressurspersoner kan samles og hvor brukere kan finne informasjon. Arbeid som er gjort skal samles på ett sted.

4.4 Anbefalinger møter sektoransvar, økonomi og politikk

MAI 2018: Dette er fasen der Bufdir velger tiltak fra listen som ble presentert av EGG Design. Noen ble valgt bort, fordi de ifølge Bufdir, var utenfor deres sektoransvar. Ett eksempel på det, var Botilbud 2.0. Flere forslag ble formidlet videre til andre direktorater. Noen av forslagene var, slik EGG Design hadde påpekt, allerede i gang ute i organisasjonene, enkelte – slik som nettverket Sammen – manglet finansiering. Endelig var det ett forslag til tiltak som ikke fantes allerede, og som også lå innenfor Bufdirs sektoransvar, samt de økonomiske rammene og de politiske føringene som var lagt i Handlingsplanen. Dette var mentorfamilie.

Bufdir foreslo, 16.mai 2018, i et notat til Kunnskapsdepartementet hvordan en mentorordning for unge utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap kunne innrettes. De foreslo hvordan de 2 millioner kronene som hadde vært avsatt til tiltaket i statsbudsjettet kunne disponeres. Foruten en sum til drift hadde forslaget tre punkter som viste hvordan man så for seg å disponere midlene (Bufdir, 2018):

- 700 000,- ble foreslått øremerket til Oslo Røde Kors til drift av en mentorfamilieordning for unge utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap.
- 500 000,- ble foreslått øremerket til Oslo Krisesenter for drift av mentornettverket «Sammen». Dette var et nettverk, et ettervernstilbud, som var drevet i noen år, som hadde samlinger, feiringer, dro på turer og arrangementer og feiret høytider sammen. Det ble argumentert med at dette var «vel utprøvd», men at det var lagt ned på grunn av manglende finansiering. Øremerking av midler, ville kunne få det i gang igjen.
- 500 000.- ble foreslått overført til IMDi's tilskuddsordning for frivillige organisasjoners holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlig inngrep i unges frihet. Dette fordi det ikke ble ansett hensiktsmessig at Bufdir bygget opp en egen tilskuddsordning med en så begrenset økonomisk ramme.
- I tillegg ble det foreslått å opprette et faglig nettverk/mentorhub. Noe som ble begrunnet slik: «På denne måten blir organisasjonene bedre kjent med hverandres tilbud, og kan bistå den unge med å finne fram til hvilken mentorløsning som føles riktig for den enkelte».

Bufdir beskrev sin egen rolle i dette nettverket slik: «Formålet med Bufdirs rolle er å bidra til kunnskapsbaserte tilbud og prosjekter, herunder effektiv bruk av tilskuddsmidler».

4.5 Mentorfamilie i regi av Oslo Røde Kors

HØST 2018–MARS 2019: Mentorfamilie-tiltaket Bufdir var altså planlagt drevet av Oslo Røde Kors. Dette var i tråd med formuleringene i Handlingsplanen, der det var pekt i retning av Røde Kors. Det som i tillegg, etter Bufdir sin vurdering, talte for at Oslo Røde Kors skulle drive tiltaket, var at de hadde erfaring med lignende tiltak og at de hadde distriktskontorer over hele landet. Oslo Røde Kors hadde siden 2000, på oppdrag fra daværende Barne- og familiedepartementet, betjent en informasjons-

telefon om tvangsekteskap. Den skulle forebygge og bistå personer utsatt for tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. I tillegg fulgte den opp tidligere bosatte unge i bo- og støttetilbudet. Andre, i denne sammenhengen relevante tiltak i Oslo Røde Kors regi, var vennefamilier for mindreårige asylsøkere. Det vil si et familietiltak, der målgruppa er sårbare unge, om enn i en annen situasjon. Men organisasjonen hadde også koblingsaktiviteter til ofre for menneskehandel. Gjennom alt dette var Oslo Røde Kors vant til å drive opplæring av frivillige både i sikkerhet og i å forholde seg til traumer. Oslo Røde Kors hadde også hatt, flere år tidligere, en slags mentorordning for unge som hadde brutt med familiene sine. Denne hadde de den gangen valgt å avrunde. Ansvarlig for mentorfamilie-tiltaket i Oslo Røde Kors høsten 2020, som også hadde bred erfaring fra andre tiltak rettet mot den aktuelle målgruppa, forklarer avveiningene de gjorde slik:

«Vi hadde litt blandet erfaring med frivillighet fra tidligere i forhold til denne målgruppa. Det er en spesiell gruppe å være frivillig for. Det er mange dilemma. [...] Det var ikke et så omfattende tilbud (det de hadde hatt). Det var rett og slett at vi spurte unge som vi var i kontakt med, og som da hadde brutt med sine familier, om de ønsket en frivillig. Nettopp fordi vi så at de var ensomme og de var alene og de trengte voksenkontakt. De trengte noen å prate med. Gode voksne var manko i livet deres. Men det vi så var at det ble veldig tøft for de frivillige å stå i disse relasjonene over tid. Livet til de unge er såpass ustabil. Man kan koble dem på i en stabil periode, men så ... kanskje noen måneder etterpå, så skjer det en kjempekrise i livet deres [...] Det ble tunge situasjoner å stå i for enkelte. Og det skal være noe som ikke brenner folk ut. Det skal gi positive opplevelser for begge parter. Noen funka veldig bra, mens andre så vi at ... der måtte vi avrunde relasjonen. Det ble for vanskelig å stå i, og den unge trengte noe annet enn den frivillige.»

Erfaringene var med andre ord blandet. Derfor var de i utgangspunktet ikke ensidig entusiastiske til å sette i gang med mentorfamilie. Når Oslo Røde Kors likevel sa ja til å drive et slikt tiltak, handlet det, slik den ansvarlige i Oslo Røde Kors forklarer det, om at dette var en «gyllen mulighet». De ville få støtte til å ansette en ansvarlig for tiltaket, noe som ville gi tid og mulighet til å bygge kompetanse. Tid var, hadde de erfart, nødvendig både for å rekruttere frivillige som egnet seg, gi opplæring og finne frivillige og ungdommer som kunne fungere fint sammen. Oslo Røde Kors sa ja.

Den 16. august 2018 ble Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, som driftes av Oslo Røde Kors, invitert av Bufdir til å lage en prosjektbeskrivelse av en mentorfamilieordning. Dette mottok de, ifølge Prosjektbeskrivelse for Røde Kors Mentorfamilie, som etter hvert ble utarbeidet, 347 680 kroner til. Prosjektbeskrivelsen skulle legge til grunn anbefalingene fra EGG Design. Den skulle inneholde retningslinjer for mentorfamiliene, organisering av mentorfamilieordningen, rekruttering av frivillige mentorfamilier, rekruttering av mottakere, opplæring og oppfølging av frivillige mentorfamilier og oppfølging av mottakere.

EGGS Design hadde fått mulighet til å følge opp arbeidet de hadde gjort i den såkalte innsiktsfasen i mentorprosjektet. De var tildelt et nytt oppdrag fra Bufdir og var i gang med de de referer til som fase 2, å utarbeide et konsept for et forsøk eller en pilot med mentorfamilie. De bygget på arbeidet fra innsiktsfasen, men gikk videre med å samle inn erfaringer. Siden prosjektet de skulle foreslå hvordan kunne utformes var nytt – og ikke hadde vært gjennomført tidligere, i alle fall ikke for denne målgruppa, måtte de innhente erfaringer andre steder. De valgte igjen å bruke

samskaping med organisasjoner og brukere, men i tillegg å gå til det de kaller «uformelle mentorfamilier».

Dette beskriver den ansvarlige hos EGG Design, som profesjonsansatte som hadde endt opp med å bygge en privat relasjon til en ungdom de hadde jobbet med som profesjonelle, men som de ikke lenger arbeidet profesjonelt med. Forholdet var transformert fra profesjonelt til privat. EGG Design rekrutterte, gjennom de ansvarlige i Bufdir, tre case – tre eksempler på uformelle mentorfamilier. Deretter valgte de, slik ansvarlig i EGG Design beskriver det:

«Å snakke lenge og inngående med dem, nok til å skjønne hva som skulle til for at denne relasjonen skulle få den stabiliteten som gjorde at den endte opp med å bety det den skulle bety i deres liv.»

Konseptet som ble utarbeidet (EGG Design, 2019) bygger på flere prinsipper for hvordan mottaker, det vil si den som har behov for en slik mentorfamilie, skal oppleve tilbudet:

- Mentorfamilieordningen mot mentee (den som får mentor) skal oppleves uformell og lavterskel. De skal få tid på seg og oppleve at relasjonen utvikler seg i et naturlig tempo, tilpasset deres behov.
- Mentee skal oppleve tryggheten i å høre til en flokk. Noen som ønsker dem velkommen, gir de plass, bryr seg, og vil dele både små og store stunder med dem.
- Mentee skal møte en åpen og inkluderende flokk, noen som ser deg for den du er, er villige til å forstå og har mulighet til å støtte deg i din reise.
- Prinsippene for mentorfamilien ble oppsummert i fire punkter:
 - en-til-en relasjon som lar ting modne over tid.
 - være en flokk som stiller med mer enn en relasjon.
 - være en trygg, stabil og tilgjengelig base
 - ha kompetanse og evne til å takle opp- og nedturer

Samlet skulle da ordningen 1) for mentee oppleves uformell og lavterskel. 2) for mentorfamilie oppleves (halv-) formell og mer organisert 3) tett samarbeid med aktørene på fagfeltet.

Det ble med andre ord designet et tiltak som for ungdommen skulle synes lett tilgjengelig, uformell og ukomplisert. Noe som krevde lite forberedelser og kvalifikasjoner fra deres side. Mens det for de som ble mentorfamilie både var en utvelgelsesperiode (de måtte kvalifisere), en opplæringsfase og en tydelig plan bak tiltaket.

Ansvarlig organisasjon skulle kartlegge mentees behov og personer som ønsket å være mentorfamilie. De skulle drive opplæring av mentorfamilien – og de skulle ikke minst sørge for gode koblinger, eller «match» som tjenestedesignerne omtalte det som. Den ansvarlige i EGG Design beskriver inntrykkene fra møtene med de tre uformelle familiene som viktige for hvordan tjenestedesignerne forsto og foreslo konseptet for mentorfamilie.

«Det er på det mellommenneskelige planet vi finner verdien. Men så er det dette med familiebegrepet da. Det har vi diskutert masse. Er det riktig begrep? Og da er det et veldig utvida familiebegrep vi har landa på. Vi har plukket fra hverandre bestanddelene i en «familie», og sett på hva som er viktig og ikke viktig for akkurat denne saken. Og da er det ikke i seg selv et klassisk, konservativt eller kjønnsnormativt familiebegrep vi har landet på som «familie». En familie i denne sammenhengen kan se veldig forskjellig ut, det kan f.eks være et enkeltmenneske med et godt nettverk. Det viste seg å være fint hvis

«familien» har «et hus», altså i den forstand at det er viktig at det finnes et sted, en adresse, et hjem, fordi dette i stor grad handler om samvær, nye minner og trygghet. Det viste seg hjelpsomt, når så mye annet manglet, at det fantes et fysisk sted. Det viste seg også å være nyttig hvis det er mer enn ett individ i den familien, slik at den unge har flere relasjoner å spille på. Det er grunnen til at vi ikke endte opp med å kalle det «en mentor». Noe av det behovet som vi skjønte handlet om fellesskap ... det skal ikke være ... en støttekontakt har jeg hatt mye i bakhodet som en sammenligning da ... men det kan ikke kun henge på den individuelle relasjonen som tar deg med på kino. Vi har forsøkt å designe noe som ikke har den der kleine kino- eller sitte på kafe-opplevelsen i seg, fordi at vi har observert brukere som kan være ganske sosialt klønete folk, og synes akkurat det er vanskelig. Og hvor den dialogen, den sitte og drikke kaffe ... dialog ... vi har forsøkt å designe en løsning hvor vi unngår det. Hvor du heller litt sånn jumpstarter den der «bli kjent-fasen» ... du «tvangsfamiliserer» det litt i måten opplegget er laget på. Det var noe av det fascinerende som de her familiene som vi fulgte virkelig hadde fått til. Og som vi forsøkte å gjen-skape. De gjorde noen sånne symbolgrep, knytta til å «tvinge» fram en slags nødvendig intimitet eller tillit som det egentlig ikke var grunnlag for å ha der.»

Slike symbolske ting kunne for eksempel være å ha en kurv med tingene sine eller et tannglass stående på badet hos familien, for overnattingsbesøk. Eller ha en plass rundt bordet. Konseptet som ble utarbeidet av tjenstedesignerne var altså preget av innsiktene de hadde fått ved å snakke med de tre uformelle mentorfamiliene og ungdommene som var del av dem.

Samtidig var konseptet åpent for at å bygge relasjoner tar tid, og at det gjelder å starte pent og forsiktig, med mindre forpliktende og tette handlinger og aktiviteter.

Røde Kors kom med og ble del av det tjenstedesignerne beskriver som en samskappings-prosess. Det uttrykkes klart at Røde Kors var avhengig av å ha en avgrensing i sin intervensjon, et tiltak som varte en viss periode, men som så kunne videreføres hvis familien og den unge ville det.

Røde Kors måtte, understrekes det fra EGGS Design, oversette til sin kontekst, gjøre det slik Røde Kors gjør det. Det de fikk med på veien var noen prinsipper og et opplæringsmateriale som besto av seks moduler med tilhørende filmer:

- Æreskultur, sosial kontroll og tvangsekteskap
- Å være del av en flokk
- Traumekompetanse, reaksjoner og adferdsmønstre
- Mentor (hva må man tenke på?)
- Sikkerhet og fare knyttet til mentee
- Mentee (hva må man tenke på)

Opplæringsfilmene var utviklet av EGGS Design og aktører med lang erfaring på feltet medvirket. Det standardiserte opplæringsopplegget var utviklet på initiativ fra Bufdir, blant annet motivert av at den som får mentor kan ha helsemessige og sikkerhetsmessige utfordringer som mentorfamilie skal kjenne til og vite hvordan de skal håndtere og forholde seg til. Det var en forutsetning at de frivillige som inngår kontrakt med Røde Kors, skulle ha gjennomgått en standardisert opplæring der det gjøres bruk av filmmaterialet.

I Røde Kors' prosjektbeskrivelse, som ble presentert i mars 2019, da mentorordningen ble lansert på den aller første Mentorhuben (mer om dette under), ble hovedmålsettingene for Røde Kors mentorfamilie formulert: «å tilby et positivt pusterom i

hverdagen hvor deltagerne kan føle tilhørighet, dele hverdagsopplevelser og oppleve mestring og trygghet» (Røde Kors, 2019:2). Tiltaket skulle være for personer over 18 år som var utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap eller andre former for æresrelatert vold, og har behovet «for et trygt sosialt fellesskap til felles». En mentorfamilie kunne, ut fra denne beskrivelsen være et par, familie med barn eller aleneboende. Men var man alene, var det ønskelig at man inkluderte deltakeren i sitt øvrige sosiale nettverk. Nedre aldersgrense for mentorfamilie var 25 år. Alle skulle bli intervjuet og gjennomgå nødvendig opplæring før kobling med deltaker. De skulle også levere begrenset politiattest og oppgi to referanser. Denne familien forpliktet seg i «avtaleperioden» til å møte deltaker en gang i uka og minimum åtte timer i måneden. Avtaleperioden var i utgangspunktet ett år, med mulighet til forlengelse ett år av gangen. Det ble understreket at relasjonen var basert på frivillighet og at begge parter sto fritt til å avslutte. Og det ble lovet oppfølging fra en ansatt ved Røde Kors.

Roller som mentorfamilie ble også rammet inn av hvordan de skulle opptre, hva de skulle gjøre og ikke gjøre. Mentorfamilien skulle være upartisk og nøytral, opptre med respekt og empati i møte med deltaker. De skulle være samtalepartner, støtte-spiller og noen å dele aktiviteter og hverdagsopplevelser med. Aktiviteter skulle avtales basert på deltakers ønsker og behov. Deltaker skulle fortrinnsvis kunne besøke familien hjemme. Det skulle avgjøres i hvert enkelt tilfelle om man også kunne møtes utenfor hjemmet. Mentorfamilien skulle ikke befatte seg med den enkeltes sak i det offentlige hjelpeapparatet, ikke utføre tjenester knyttet til deltakers økonomi og ikke gi medisiner eller innta alkohol. Deltaker og mentorfamilie kunne gi hverandre symbolske gaver, men ikke kostbare gaver. Brudd på «instruksene» eller andre ting som ble ansett til skade for Røde Kors eller deltaker, ville gjøre at man ble ansett som uegnet og ble utelatt fra arbeid i forbindelse med Mentorfamilie.

Etikk og taushetserklæring skulle underskrives før oppstart. Men denne kunne oppheves ved fare for deltakers liv og helse. Opplysninger om deltaker skulle ikke deles på e-post, SMS eller sosiale medier – og mentorfamilien skulle ikke ha kontakt med deltaker gjennom sosial medier. Mentorfamilien skulle ikke uttale seg til media, men ved henvendelser vise til Røde Kors. Det oppgis hvem man kontakter i akutte situasjoner (nødetater), og ellers at man skal kontakte Røde Kors i situasjoner man opplever som vanskelig eller ubehagelig. Dersom vedkommende levde med sikkerhetstiltak, ville det bli gitt opplæring, og også «ettersamtale» etter eventuelle vanskelige hendelser. Mentorfamilien måtte ha gjennomført introduksjonskurset til Røde Kors, og innen seks måneder etter kobling ha tatt det obligatoriske opplæringskurset for Røde Kors' Mentorfamilie. De vil også bli tilbudt konkret veiledning som følges opp hver måned første halvår, deretter hvert kvartal.

Det var med andre ord en omfattende forpliktelse mentorfamilien, eller den ene som også kunne involvere sitt nettverk, ble stilt ovenfor.

Videre legges det i prosjektbeskrivelsen opp en strategi for rekruttering bygget på synliggjøring på nettsidene til Røde Kors, annonser på sosiale medier, informasjonsbrosjyre, gjennom Røde Kors-telefonen og gjennom kontakt med relevante aktører, slik som det nasjonale bo- og støttetilbudet, minoritetsrådgivere, familievernkontor, politi og barnevernkontor, samt andre relevante hjelpeinstanser- her nevnes SEIF, Hjelpeskilden, PMV, Født Fri, Skeiv Verden, Neven med flere.

Deltakere som viser interesse, skal inviteres til en kartleggingsamtale innen en uke. Hensikten er kartlegging av livssituasjon, interesser, nettverk, helse og personlige egenskaper. En ansatt i Røde Kors vil tilrettelegge for det første møtet mellom mentorfamilie og deltaker i Røde Kors' lokaler. Perioden etterpå er en testperiode der mentorfamilie og deltaker skal bli kjent med hverandre. Hvis det ikke fungerer og en

av partene ønsker å avslutte, vil Røde Kors forsøke kobling med en ny familie. Deltaker vil få en kontaktperson hos Røde Kors. Denne vil kontakte deltaker annenhver uke på telefon, e-post eller SMS.

Organisatorisk ble prosjektet underlagt Røde Kors-telefonen, og aktiviteten skulle starte opp på Østlandet. Men fra høsten 2019 ble det lagt opp til å inngå samarbeid med andre Røde Kors-distrikt.

For det første året, 2019, satte Oslo Røde Kors et måltall på 5–10 koblinger mellom unge og mentorfamilier.

4.6 Mentorhub og lansering av mentorordning

MARS 2019: EGGs Designs forslag om Mentorhub samler tiltakene ved at det etableres en «hub» der alle tiltakene fantes. En slags verktøykasse av ulike myndighets- og organisasjonstiltak som skulle møte ulike behov hos unge i en reetableringsfase. Samtidig var de opptatt av nettverkstiltak som kunne skape økt kontakt, utveksling og samhandling på tvers av organisasjoner som driver ulike mentortiltak, og på tvers av organisasjoner, forvaltning og nasjonale myndigheter som arbeider med målgruppa unge i en reetableringsfase etter brudd.

Buudir opprettet en Mentorhub, som kombinerer disse ambisjonene, men først og fremst ivaretar nettverket. Mentorhub er først og fremst et faglig nettverk som koordineres og driftes av Buudir, der ulike organisasjoner med mentortiltak inviteres inn til kunnskapsbygging, drøftinger og til å bli kjent med hverandre og med hverandres tiltak.

Første samling i Mentorhub ble holdt 22.mars 2019. Dette var samtidig lanseringen av *mentorordning*, som slik det framgår av de ansvarlige i Bu_dirs presentasjon fra denne dagen, omfattet: 1) Mentornettverk for utsatte (Sammen), 2) Faglig nettverk/Mentorhub, 3) Tilskudd til ulike mentorløsninger (gjennom IMDi sin tilskuddsordning (se avsnitt 4.7) og 4) Mentorfamilie.

Til denne lanseringen i mars 2019 var EGGs Design invitert til å presentere resultater av innsiktsarbeidet og konseptet for mentorfamilie. Røde Kors presenterte på sin side prosjektet Mentorfamilie. Oslo Krisesenter presenterte nettverket Sammen. Buudir presenterte den samlede mentorordningen. Deretter presenterte øvrige organisasjoner som var invitert, sine mentorløsninger, og de som deltok ble utfordret til å komme med sine ønsker for en Mentorhub.

I følge Bu_dirs referat fra lanseringen foreslo Buudir å arrangere samlinger for organisasjonene i Mentorhub, det vil si organisasjonene som var til stede denne dagen. Dette var samlinger som kunne arrangeres sammen med fagsamlinger for bo- og støttetilbudet til unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold: erfaringsutvekslende samlinger som allerede var etablert og ble holdt to ganger i året. Buudir foreslo en slik felles del for at aktører fra bo- og støttetilbudet fikk møte organisasjonene og fikk oversikt over deres tiltak, og at organisasjonene ble bedre kjent med botilbudene. Organisasjonene var på sin side, ifølge referatet, opptatt av å møtes jevnlig – minst et par ganger i året. Det ble lagt vekt på utveksling, og det ble spilt inn fra en organisasjons side at det var viktig å dele både gode og dårlige erfaringer og være ærlig om dette.

De som var representert i dette første møtet i Mentorhub var Kompetanseteamet ved deltakere fra NAV, UDI, IMDi og Buudir, IMDi, Buudir, Kunnskapsdepartementet, EGGs Design, Bokollektivet ved Oslo krisesenter, Oslo Krisesenter, Røde Kors-telefonen, SEIF, Skeiv verden, Norske Kvinners Sanitetsforening, Hjelpeskilden, Født Fri og Krysskultur.

19. september 2019 ble det arrangert fagsamling om mentorordningen. På denne samlingen var det en felles del for bo- og støttetilbudene og mentorordningen. Deretter en egen del for mentorordningen. Ifølge Bufdirs referat ble mentorordningen også på denne samlingen presentert av Bufdir. Deretter presenterte organisasjonene kort status for sine tiltak. En frivillig fra Mentorfamilie var invitert for å snakke om sine erfaringer. Det var også en presentasjon av den danske mentorordningen (se avsnitt 2.3). Det var diskusjon om hvordan botilbudene kan samarbeide med de frivillige organisasjonene om mentorordningen, om hva som er en egnet deltaker, og hva som er en egnet mentor/frivillig.

I forlengelsen av fagsamlingen ble det holdt møte med de frivillige organisasjonene. Referatet fra dette møtet viser at man diskuterte fagsamlingen og hvordan den fungerte, og gled over i en diskusjon av mentortilbud og videre samlinger. Her ble det fra organisasjonenes side bedt om lav terskel og diskusjon om utfordringer.

Vi har ikke oversikt over deltakere i fagsamlingen og møtet med organisasjonene. Men referatet indikerer at det var deltakere fra Kompetanseteamet og botilbudet med i fagsamlingen, at IMDi var med, og at det var med deltakere fra organisasjonene: Røde Kors, SEIF, NKS, Skeiv Verden, Hjelpeskilden og Oslo Krisesenter.

I 2020 var det ingen samlinger i Mentorhub. I følge Bufdir hadde dette i hovedsak sammenheng med korona-pandemien og restriksjonene på reiser og møter. Det var usikkerhet om disse samlingene ville fungere som nettmøter.

11. mars 2021 var det klart for samling i Mentorhub som nettmøte, her var også Fafos med og har sitt eget referat. Programmet var informasjon fra Bufdir om nytt på feltet. Deretter presenterte organisasjonene etter tur status for sitt tilbud til målgruppen og det ble snakket om ønsker og behov for samlinger i 2021. Et sentralt tema i organisasjonenes presentasjoner var hvordan pandemien påvirket mulighetene til å drive tiltak, og hvordan de tilpasset tilbudene sine til situasjonen.

Følgende organisasjoner og tilbud var representert: Norske Kvinners Sanitetsforening, Røde Kors (med representanter fra Oslo, Kristiansand, Bergen, Tromsø og Trondheim), SEIF (med representanter fra Oslo og Tromsø), Skeiv Verden, Hjelpeskilden, Bokollektivet, Bufdir, IMDi – og Fafos, som lyttet og noterte.

9. juni 2021 var det ny digital samling i Mentorhub. Det var også denne gangen en runde der organisasjonene presenterte status. Men det ble også holdt et innlegg om traumbasert omsorg i saker om æresrelatert vold ved Hanne Visdal-Johnsen, fagleder for EM bo i Stavanger kommune, med påfølgende gruppediskusjoner.

Deltakere på samlingen var Røde Kors (Oslo, Bergen, Trondheim, Tromsø, Kristiansand), Skeiv Verden, SEIF, Hjelpeskilden, IMDi og Bufdir.

I oktober 2021 ble det igjen holdt fysisk samling, men dette var i innspurten av arbeidet med denne rapporten, og Fafos var derfor ikke til stede.

Referatene fra samlingene i Mentorhub og Fafos egne referater og inntrykk etter å ha observert de to samlingene som ble gjennomført på nett i 2021, indikerer at slike samlinger er noe organisasjonene setter pris på. Dette framkommer også i intervjuer vi har gjort i organisasjonene. De møter opp og presenterer sine tiltak. Slike tiltaks-presentasjoner er ikke strengt avgrenset til det som kan kalles mentortiltak – her er også utarbeiding og lansering av filmer, skoleprosjekter, rapportskrivning og workshops. Slike presentasjonsrunder gir en oversikt over hva som foregår for de som er til stede, men presentasjonsrundene brukes i liten grad av organisasjonene til å ta opp utfordringer i arbeidet til diskusjon. Unntaket er den digitale samlingen i mars 2021, der problemer knyttet til pandemirestriksjonene ble satt i fokus. Men også her var organisasjonene mest opptatt av å fortelle hva de faktisk hadde gjort for å nå fram til utsatte.

Muligheten til å diskutere og drøfte utfordringer i arbeidet, som etterlyses av organisasjonene i disse møtene, er i begrenset grad blitt utviklet og utfordret. Her må antakelig det faktum at halvpartene av samlingene så langt er gjennomført på nett, ta noe av skylda. Dette er ikke et format som inviterer til diskusjon i et forum der mange ikke kjenner hverandre godt fra før.

Når vi høsten 2020 spurte de ansvarlige i Bufdir hva som var bra med en slik Mentorhub sett fra deres side, ble det vektlagt at dette var et «fint fora for å gi informasjon og drive kompetanseheving i organisasjonene». Her ble det også understreket muligheten et slikt forum gir til kontakt og utveksling mellom bo- og støttetilbudet og organisasjonene. Et potensial som nok heller ikke har latt seg realisere når formatet er nettmøter.

4.7 Bufdir med faglig plattform for Mentorfamilie

FEBRUAR 2021: Bufdir utarbeider en *faglig plattform* for Mentorfamilie. Denne ligger til grunn for tilskuddet som gis over statsbudsjettet til Oslo Røde Kors fra og med 2021. Røde Kors hadde gitt innspill til denne faglige plattformen. Bufdir begrunner utarbeidelsen av en slik faglig plattform, med at de ønsker å sikre god kvalitet og et likeverdig tilbud. Dette var nødvendig når Mentorfamilie etter hvert gikk fra å være ett tilbud i Oslo til å bli et nasjonalt tilbud: I Trondheim og Tromsø fra og med 2020, i Bergen og Kristiansand fra og med 2021.

Formålet med Mentorfamilie stadfestes til å gi «et pusterom og en fellesskapsfølelse innenfor trygge rammer». Dette skjer gjennom en frivillig mentorfamilie som får veiledning og oppfølging av Røde Kors for en periode på ett år. Plattformen inneholder også krav til mentorfamilien og krav til Røde Kors. Mentorfamilien skal være rekruttert gjennom Røde Kors, en i husstanden skal ha gjennomgått Røde Kors' opplæringstilbud (der filmmaterialet utviklet av EGGs inngår) og familien skal være godkjent som mentorfamilie. Krav til Røde Kors er at de rekrutterer frivillige gjennom ulike mediekkanaler, driver opplæring av mentorfamiliene gjennom introduksjonskurs til Røde Kors, temakurs for Røde Kors Mentorfamilie og psykososial støttekurs. Videre at de godkjenner mentorfamilie etter kartleggingsamtale, og at familien har gjennomført kurs og underskrevet etikk- og taushetserklæring. Røde Kors forplikter seg også til rekruttering av deltakere gjennom en rekke ulike kanaler, å ha spesifiserte rutiner for kobling av deltaker og mentorfamilie, samt rutiner for oppfølging av mentorfamilie og deltaker.

Endelig inneholder de faglige retningslinjene rammer for aktiviteten og rammer for drift av Røde Kors Mentorfamilie. Her presiseres det overordnede og koordinerende ansvaret Oslo Røde Kors har for tilbudet. Det er snakk om nokså presise angivelser både av formålet og rammene for aktiviteten. Det understrekes både hva som er et generelt ansvar for de som befatter seg med aktiviteten i Røde Kors, og hva som er Oslo Røde Kors sitt spesifikke ansvar. Det angis ikke hvordan den faglige plattformen eventuelt kan endres.

Mentortiltaket Sammen i regi av Oslo Krisesenter, som også har øremerket bevilgning over statsbudsjettet, har ikke fått tilsvarende faglige retningslinjer for sin virksomhet. Dette begrunnes fra Bufdir's side med at Sammen var et nettverk som hadde eksistert i mange år før Bufdir begynte å tildele tilskudd som del av mentorordningen. Dette var et tilbud der erfaringene var dokumentert (jf. Mettenes m.fl., 2019) og der det finne ett tilbud lokalisert i Oslo. Sammen er ikke et tilbud som blir gitt flere steder i landet slik tilfellet er med Røde Kors Mentorfamilie. Hovedhensikten med den faglige plattformen var, ifølge Bufdir, å sikre et likeverdig tilbud nasjonalt.

4.8 Finansiering av mentortiltak gjennom IMDi-tilskudd

Mentorordningen omfattet, fra og med det første året med tildelte økonomiske midler til aktiviteter i frivillige organisasjoner (2019), både øremerkede midler over statsbudsjettet til tiltakene Mentorfamilie og Sammen, og penger som fordeles gjennom IMDi's tilskuddsordning til integreringsarbeid i regi av frivillige organisasjoner. Bufdir valgte en løsning der disse søkbare midlene skulle lyses ut gjennom IMDi's tilskuddsordning. Dette var en tilskuddsordning som allerede eksisterte. Det var ifølge Bufdir to grunner til at de valgte å gjøre det slik: De fant det lite hensiktsmessig å opprette en ny tilskuddsordning i Bufdir med begrensede midler. Dessuten drev organisasjoner som tidligere hadde fått tilskudd fra IMDi, allerede aktiviteter som svarte til mentorbehov- og tiltak som EGG Design hadde skissert.

Gjennom IMDi's tilskuddsordning til integreringsarbeid kan organisasjoner årlig søke tilskudd til prosjekter. Det overordnede målet med tilskuddsordningen er å «øke arbeids- og samfunnsdeltakelsen blant innvandrere og deres barn» (IMDi, 2021). Tilskuddsordningen forvaltes dels av IMDi (til nasjonale tiltak) dels av 20 kommuner (til lokale tiltak) (jf. Bråten m.fl., 2021). Den består av tre delordninger som organisasjonene kan rette sin søknad inn mot. I rundskrivet som beskriver disse tilskuddene er de tre ordningene beskrevet slik (IMDi, 2021): A) Stimulere til felleskap, tillit og tilhørighet i lokalsamfunn for innvandrere og øvrig befolkning, og motvirke utenforskap, herunder arbeid med rasisme og diskriminering og for mangfold i lokalsamfunn. B) Øke kunnskap om det norske samfunnet og styrke kvalifisering for arbeid eller utdanning blant innvandrere. C) Forebygge negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Under delordning C angis det i rundskrivet som gjelder for 2021 at:

«Det kan bl.a. gis støtte til informasjon og veiledning for økt bevissthet og kunnskap hos foreldre i de aktuelle målgruppene, tiltak for å mobilisere unge selv til forebyggende arbeid og for å styrke unge i å ta selvstendige valg, og tiltak som bidrar til bedre dialog og samarbeid mellom frivilligheten og religiøse samfunn, og mellom skole og foreldre. *Støtte til mentortilbud kan omfatte aktiviteter som ressursvenn, støtteperson, erfaringskonsulent, samt tema- og nettverkssamlinger*». (IMDi, 2021, vår kursivering)

Det har variert noe hvordan mulighetene til å søke tilskudd til mentorordninger har vært formulert. I rundskrivet for 2020 het det under punkt C at det blant annet kunne gis støtte til: «*mentortilbud til unge utsatte. Dette kan bl.a. omfatte støttepersoner, nettverk, erfaringskonsulenter, aktivitetsguide eller liknende.*» (IMDi, 2020a) Mens det i rundskrivet for 2019 var følgende formuleringer under punkt C: «Det gis støtte til forebyggende og holdningsendrende tiltak mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, *herunder mentorordninger.*» (IMDi, 2019a. våre kursiveringer)

2019 var første gang det spesifikt ble lyst ut midler til mentortiltak gjennom denne tilskuddsordningen. Dette ble ikke gjort som del av den ordinære utlysningen (med frist i februar) men gjennom en særskilt utlysning som ble foretatt etter at mentorordningen var lansert i mars 2019. Da ble det lyst ut tilskudd til mentortilbud i regi av frivillige organisasjoner med søknadsfrist i slutten av juni 2019.

Det kan likevel noteres at mulighetene til å søke tilskudd til mentortiltak og hva et mentortiltak går ut på, er beskrevet litt ulikt i perioden disse utlysningene har vært gjort. Mens det i 2019 bare var vist til at det gikk an å søke støtte til mentorordninger,

er det både i 2020 og 2021 vist til eksempler på tiltak man tenker seg at begrepet *mentortilbud* kan omfatte.

Hvilke organisasjoner er det som har fått støtte til mentortiltak i 2019 og 2020? På forespørsel oppgir IMDi at dette er:

2019

- Norske Kvinners Sanitetsforening (NKS): Ressursvenn
- SEIF: LOS (La oss snakke)
- Hjelpekilden: Utdanningsseminar for frivillige
- Oslo Krisesenter: Prosjekt erfaringskonsulent
- Tusmo Association: Mentoropplæring til flerkulturell ungdom i Bergen

2020

- Norske Kvinners Sanitetsforening (NKS): Ressursvenn
- SEIF: LOS (La oss snakke)

Det er IMDi som avgjør hvilke tiltak og organisasjoner som gis støtte til mentortiltak. Men IMDi og Bufdir har etablert et samarbeid om mentorordningen, som innebærer at Bufdir gir faglige vurderinger av søknader IMDi vurderer at handler om mentortiltak. De ansvarlige i Bufdir understreker at det for eksempel ikke, gjennom tildeling av tilskudd, bør oppmuntres til å utvikle tilbud som allerede finansieres gjennom de øremerkede tilskuddene – som mentorfamilie. Dette er formidlet til IMDi.

Hvordan skiller IMDi ut prosjekter som et mentortiltak? IMDi utarbeider årlig oversikter over prosjekter som har fått tilskudd. I prosjektoversikten for 2019 er de fem prosjektene som ble oppgitt da vi spurte etter en oversikt over mentortiltak med støtte, alle merket «mentor» (IMDi 2019b). Tilsvarende merking av prosjekter finnes ikke i prosjektoversikten for 2020 (IMDi 2020b). Dette kan skyldes at det i 2019 ble foretatt en særskilt utlysning, som gjorde det enkelt å skille ut mentortiltakene, mens mentortiltak i 2020 inngikk i den ordinære utlysningen.

Når vi går gjennom prosjektoversiktene for 2019 og 2020 – og sammenligner disse med oversikten vi mottok fra IMDi over mentortiltak som hadde fått tilskudd disse to årene, synes det likevel som det kan være noe uklarhet knyttet til hva som regnes som et mentortiltak. En gjennomgang av prosjekter som fikk støtte under punkt C i 2020, viser for eksempel at Tusmo Association som står på oversikten vi mottok fra IMDi over organisasjoner med mentortiltak i 2019, fikk tilskudd også i 2020. I 2020 het tiltaket: «Generasjonsdialog mellom minoritetsforeldre og minoritetsungdommer, og mentoropplæring til flerkulturelle ungdommer» (IMDi, 2020b:26). Beskrivelsen av mentoropplæringen i dette prosjektet er omtrent som i 2019. Det dreier seg om minoritetsungdommer og ressurspersoner som har fått «mentoropplæring» innenfor negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Disse er blitt «rustet til å ta grep i egen situasjon og være rollemodeller og mentorer i egne miljøer» (IMDi, 2020b:26). Tusmo Association har altså fått tilskudd til en type mentoropplæring av ungdom og ressurspersoner både i 2019 og 2020, men det er bare i 2019 dette er med på oversikten vi mottok fra IMDi over mentortiltak som hadde fått støtte. Det kan være gode grunner til at dette tiltaket ikke er oppført som mentortiltak i 2020, siden denne mentoropplæringen synes å være rettet mot mentorer som skal virke forebyggende og avhjelpende på generell basis – ikke ovenfor enkeltindivider som har brudr erfaringer. Tiltaket finnes altså likevel på oversikten over mentortiltak i 2019. Eksempelet illustrerer det vi tolker som uklarhet i forhold til hva som skal regnes som et mentortiltak.

Et annet slik eksempel er et tiltak i regi av Ringerike Soroptimistklubb: «Vennefamilie». Dette har fått tilskudd både i 2019 og 2020 (henholdsvis 175 000,- og 190 000,-). Målet for «Vennefamilie» beskrives slik i prosjektoversikten for 2019: «hindre sosial isolasjon blant kvinner mellom 18 og 30 år som er utstøtt av sin familie eller selv har valgt å forlate familien på grunn av streng sosial kontroll eller trusler om tvangsekteskap». Målet skulle oppnås ved å opprette vennefamilier og ha «venneberedskap» i alle de 62 soroptimistklubbene i Norge» (IMDi, 2019b:19) Det oppgis at dette arbeidet så langt har bestått i å utvikle et Vennekurs, men i rapporten for 2020 påpekes det at det ikke har vært mulig å gjennomføre planlagte seminarer (IMDi, 2020b:23). Antakelig på grunn av pandemien. Dette er med andre ord et tiltak som så langt befinner seg på planleggings- og utarbeidelsesstadiet når det gjelder opplæring av vennefamilier. Det er imidlertid en tydelig intensjon i prosjektet om å iverksette slike tiltak over hele landet, et tiltak som minner både om Røde Kors' Mentorfamilie og NKS' Ressursvenn. Likevel er ikke tiltaket merket med «mentor» i 2019, og det er ikke med på oversikten vi mottok over mentortiltak, verken i 2019 eller 2020.

Eksemplene med mentortilbudet til Tusmo Association og vennefamilieprosjektet til Ringerike soroptimistklubb illustrerer at det kan være uklarerhet knyttet til hvilke kriterier som benyttes for å regne et prosjekt som et mentortiltak.

4.9 Oppsummert: Mellom det ønskelige og det mulige

Mentorordningen ble initiert fra Regjeringen, men med klare ambisjoner om at den skulle utvikles i kontakt med og i samarbeid med frivilligheten. Initiativet kom altså ovenfra, fra myndighetene, men det var aktivister og samfunnsdebattanter som hadde spilt det inn ovenfor daværende justisminister. Dernest ble tiltaket utviklet i forvaltningsregi ved bruk av tjenstedesign. Dette skjedde likevel gjennom samskaping med organisasjonene. Deres aktiviteter, erfaringer og kompetanse ble forsøkt trukket inn.

Da forslaget fra tjenstedesignerne kom, var dette ikke forslag om ett mentortiltak, men en liten katalog av ulike innsatser. Bare slik, argumenterte tjenstedesignerne, kunne behovene de hadde fått innsikt i at brukergruppen hadde, bli ivarettatt. Forslaget inneholdt flere ulike mentortiltak, alt fra nettverk via veiledning i det offentlige og aktivitetsvenn til mentorfamilie. Det ble også foreslått en forsterkning av bo- og støttetilbudet for unge over 18 år, men her ble det fra tjenstedesignerne lagt opp til at det offentlige måtte tungt inn. Det samme var tilfelle med samlingen av tiltak på nettet og – i det opprinnelige forslaget fra EGGS Design - mentorfamilietiltaket. Her foreslo tjenstedesignerne at organisasjonene anbefalte familier, mens Kompetanse-teamet i Bufdir fulgte opp og godkjente dem.

Katalogen av tiltak møtte både økonomiske begrensninger, forvaltningsgrenser knyttet til sektoransvar og politiske føringer. Flere av tiltakene som ble foreslått var dessuten allerede i gang, i regi av ulike frivillige organisasjoner. Det ble, fra Bufdir side, valgt å støtte to konkrete tiltak: Sammen i regi av Oslo Krisesenter, et nettverk av likepersoner som hadde eksistert i flere år, men som manglet finansiering. Og Mentorfamilie, et helt nytt tiltak som måtte utvikles. For å få utviklingen i gang pekte Bufdir dels på tjenstedesignerne dels på Oslo Røde Kors. Øvrige midler skulle lyses ut gjennom IMDi slik at alle organisasjoner kunne søke tilskudd til sine prosjekter.

Bufdir pekte altså på Oslo Røde Kors for drift av mentorfamilietiltaket. En nasjonal organisasjon med erfaring fra lignende aktivitet og bred erfaring med målgruppa. I forkant av at Oslo Røde Kors ble bedt om å lage sin prosjektbeskrivelse, ble EGGS Design bedt om å konseptualisere forslag til et mentorfamilietiltak. Oslo Røde Kors

skulle la seg inspirere av dette. Resultatet ble et godt planlagt tiltak, med tydelige og omfattende retningslinjer. Retningslinjer som rammet inn tiltaket, var presise om hva dette ikke skulle være. Samtidig med åpenhet om hva dette kunne være. Det ble stilt krav til mentorfamilier gjennom omfattende retningslinjer. For deltakere var det i utgangspunktet ingen forpliktelse ut over å ha behov for og lyst til å benytte tiltaket.

Mentorfamilieordningen ble med andre ord til gjennom en blanding av styring ovenfra og innspill nedenfra, fra organisasjoner. Brukerne skulle stå i sentrum. Hva Mentorfamilie skal være er senere presisert fra Bufdirs side, gjennom en faglig plattform for tiltaket, som etter hvert er blitt nasjonalt med Oslo Røde Kors som koordinator og tilrettelegger.

Dette er, slik vi ser Mentorfamilie, et tiltak som eies av Oslo Røde Kors, men som etter lokale beslutninger i Røde Kors i fire ulike byer i tillegg til Oslo, er blitt et nasjonalt tilbud. Og som gjennom den faglige plattformen, er gitt en tydelig ramme fra myndighetenes side. Dette er en ramme som bygger på Oslo Røde Kors' prosjektbeskrivelse fra 2019 og på senere innspill fra Røde Kors, og forholder seg til hvordan tiltaket har utviklet seg i praksis. Samtidig er det en ramme som stiller tydelige krav til Oslo Røde Kors som mottaker av et øremerket tilskudd over statsbudsjettet. Ønsket har, slik dette understrekes av Bufdir, vært å etablere en ramme som skal sikre at tilbudene er like over hele landet.

Sammen-nettverket i regi av Oslo Krisesenter har også øremerkede penger over statsbudsjettet, men ikke tilsvarende rammer gjennom en faglig plattform. Dette begrunnes med at tiltaket hadde eksistert en god stund før de fikk en øremerket bevilgning, at det er grundig utredet i egen regi og at det kun finnes ett sted i landet i denne spesifikke formen.

Dette er en begrunnelse som gir grunn til å spørre hva som er hensikten med en faglig plattform. En slik plattform gir myndighetene mulighet til å forsikre seg om hvordan øremerkede midler benyttes – i forkant av at bevilgningen gis. Begge organisasjonene rapporterer i etterkant. Men en faglig plattform er myndighetenes mulighet til å styre et tiltak som går i organisasjonsregi også i forkant. Den faglige plattformen for Mentorfamilie, synes å ha en slik begrunnelse. Mentorfamilie er på mange måter mentorordningens ansikt utad, og et tiltak nasjonale myndigheter har hatt stor innvirkning på utarbeidelsen av helt fra starten.

Øvrige organisasjoner som driver mentortiltak må søke midler til disse årlig, gjennom IMDi tilskuddsordning til frivillige organisasjoners integreringsarbeid. Her har det fra myndighetenes side, litt varierende fra år til år, blitt pekt i på hva slags tiltak man tenker seg. Men dette er retningslinjer som gir organisasjoner stor frihet og mye rom til å utforme sine tiltak, samtidig som det gir lite transparens i forkant når det gjelder hva slags mentortiltak IMDi vil prioritere å gi støtte til. Gjennomgangen av hva slags tiltak under tilskuddsordningens punkt C som ansees å være mentortiltak, synliggjør klarhet knyttet til hva IMDi betrakter som mentortiltak.

Etableringen av Mentorhub gir anledning til møter mellom ulike aktører på feltet, frivillige organisasjoner, men også i noen grad representanter fra forvaltningen. Det gir organisasjonene en mulighet til oversikt over og innsikt i hverandres tiltak og tilbud, og til samarbeid på tvers av organisasjonsgrensene. Det gir også en mulighet til kunnskapsutvikling og til diskusjoner og drøftinger av spørsmål i et krevende felt. Det siste er et potensial som så langt synes lite utviklet. Men så har da også aktiviteten i Mentorhub blitt redusert som en følge av restriksjoner forbundet med koronapandemien.

Mentorordningens tilblivelseshistorie er en beretning om hvordan en hel katalog av mulige tiltak – initiert ved å rette oppmerksomheten mot brukernes behov – møter

de økonomiske rammene, sektoransvaret og føringene som var lagt for tiltaket fra politiske myndigheter. Dette er noe et direktorat som er satt til å utvikle hvordan dette skal gjøres, må forholde seg til og gjøre sine valg basert på. Samtidig gir katalogen av tiltak et bilde av omfattende brukerbehov, et bilde som blir ytterligere forsterket i de påfølgende kapitlene.

5 Mentortiltak sett fra organisasjonenes side

I dette kapitlet skal vi se mentortiltak fra de ansvarlige organisasjonenes perspektiv. Oppmerksomheten vil bli konsentrert om tre tiltak: Mentorfamilie i regi av Oslo Røde Kors, Ressursvenn i regi av Norske Kvinners Sanitetsforening (NKS) og Sammen i regi av Oslo Krisesenter. I tillegg skal vi en kort visitt innom tiltak i regi av SEIF, Hjelpeskilden og Skeiv Verden. Dette siste er i hovedsak tiltak i tråd med det EGG Design kalte erfaringskonsulent (se avsnitt 4.3), det kan også kalles likepersonstiltak. Alle disse tiltakene hører inn under mentorordningen, hvis vi tar utgangspunkt i Bufdirs presentasjon av mentorordningen i mars 2019 (se avsnitt 4.6) og bevilgningen til mentorordning som ble gitt over statsbudsjettet i 2019, det første året mentortiltak i regi av frivillige organisasjoner ble særskilt finansiert.

Organisasjonene driver på ulike vilkår. Dette har sammenheng med størrelsen og ressursene organisasjonene har fra før, det er stor forskjell på Røde Kors og Hjelpeskilden. Mens den første organisasjonen har mange medlemmer, frivillige – og ikke minst ansatte, har Hjelpeskilden knapt en ansatt og begrenset tilgang på frivillige. Men det har også sammenheng med de økonomiske vilkårene for mentortiltakene organisasjonene driver. Mens Mentorfamilie og Sammen har øremerket bevilgning over statsbudsjettet, har Ressursvenn og de øvrige tiltakene som beskrives i dette kapitlet, finansiering fra ymse støtteordninger, men altså også fra IMDis tilskuddsordning: Tilskudd til integreringsarbeid i regi av frivillige organisasjoner. Dette er prosjektmidler det må søkes om fra år til år.

Perspektivet i dette kapitlet er altså de frivillige organisasjonenes. Det er bygget på intervjuer med ansvarlige for mentortiltaket i organisasjonene, og på enkelte dokumenter eller tekster på nettsider som gir kunnskap om det aktuelle tiltaket. Vi har, i intervjuer i organisasjonene både spurt hvordan det aktuelle mentortiltaket drives, hva som er utfordringer og plussfaktorer ved tiltaket, hvordan mentortiltaket forstås og hva det skal bidra til. Kombinasjonen av dokumenter og presentasjon av tiltaket og intervjuer, gir tilgang til organisasjonens offisielle tilnærming og til de mer subjektive vurderingene til de ansatte som jobber med tiltaket i sine respektive organisasjoner.

5.1 Mentorfamilie, Oslo Røde Kors

Oslo Røde Kors ble, som omtalt i avsnitt 4.5, anmodet av Bufdir om å drive tiltaket Mentorfamilie med øremerkede bevilgninger over statsbudsjettet. De utarbeidet, inspirert av det EGG Design hadde utviklet, en prosjektbeskrivelse for hvordan tiltaket skulle gjennomføres. Mentorfamilie ble presentert i den første Mentorhub-samlingen i mars 2019. Deretter startet arbeidet med å realisere tiltaket. En person ble ansatt i Oslo Røde Kors med ansvar for tiltaket, i tillegg til enkelte andre oppgaver. Vedkommende skulle også koordinere tiltaket når organisasjonen etter hvert utvidet det til flere distriktskontorer av Røde Kors. Dette var nedfelt som en ambisjon i prosjektbeskrivelsen fra 2019.

Røde Kors hadde, som beskrevet i avsnitt 4.5, allerede tiltak som kan regnes som en type mentorordning, både individuelt og familiebasert. Disse var primært rettet mot andre målgrupper enn ungdom som har brutt med familien sin på grunn av negativ sosial kontroll eller æresrelatert vold: Vennefamilier, der de kobler frivillige familier med enslige mindreårige flyktninger. Flyktningeguiden der de kobler individuelle frivillige med nyankomne flyktninger. I Kristiansand Røde Kors oppgis det at de har brukt ordningen med flyktningeguiden også for å koble individuelle frivillige med ungdom som har brutt med familiene sine. Selv om disse ungdommene ikke nødvendigvis er nyankomne flyktninger. De har erfart at dette er et en-til-en-tilbud som deltakerne har glede og nytte av, og har derfor utvidet målgruppa for Flyktningeguiden noe.

Røde Kors har også besøksvenner, rekruttert for å følge opp og gå på besøk til de som ikke får så mye besøk ellers. Disse tre tiltakene, Vennefamilie, Flyktningeguiden og Besøksvenn, finnes over hele landet.

I tillegg finnes det i regi av Bergen Røde Kors et tiltak kalt EVA, der man samarbeider med det lokale krisesenteret. Dette er både et tiltak der flere frivillige tar ansvaret for aktiviteter for barn og voksne på krisesenteret en særskilt ukedag, og det er et tiltak der kvinner som har hatt opphold på krisesenteret kobles med individuelle frivillige som et mentor-, eller om man vil, venne-tiltak.

Oslo Røde Kors hadde også, som vi har sett i avsnitt 4.5, et tidligere individuelt koblingstiltak rettet mot tidligere bosatte i bo- og støttetilbudet. I tillegg har Oslo Røde Kors gjennom Røde Kors-telefonen mye erfaring med oppfølging av ungdom som har vært bosatte på bo- og støttetilbudet. Oslo Krisesenter og Røde Kors har en skriftlig samarbeidsavtale om dette, og Bufdir gir driftstilskudd til Røde Kors. Her fremgår det ifølge Bufdir av tilskuddsbrevet, at Oslo Røde Kors skal rapportere på samarbeid med bo- og støttetilbudet, inkludert oppfølging av beboere som har bodd i botilbudet. Dette er primært en type oppfølging som utøves av ansatte i Oslo Røde Kors, ikke av frivillige. I Mentorfamilie er det lagt begrensninger på hva de frivillige skal bidra med i oppfølgingen av deltakerne. De skal ikke inn i saker i det offentlige. Dette begrunnes med at en slik aktivitet kan bli både tung og omfattende for den frivillige.

Hvordan forstås og rammes Mentorfamilie inn i organisasjonen? Røde Kors har laget en informasjonsbrosjyre om Mentorfamilie med kontaktinformasjon til alle distrikter som har tiltaket. Denne synes først og fremst å være rettet mot mulige mentorfamilier. Her presiseres det at personen de interesserte vil bli koblet med har brutt med sin familie, og det gis praktisk informasjon om at avtaleperioden er på ett år, men at man kan holde kontakt som «privatpersoner» etter at dette året er over. Her gjøres det altså en indirekte distinksjon mellom privatperson og frivillig. I året kontrakten varer er man frivillig i relasjonen, deretter kan man være privatperson – om man vil.

Dernest presiseres det at en mentorfamilie kan bestå av ett eller flere familiemedlemmer, skal være tilgjengelig en gang i uken og minimum åtte timer i måneden. Mentorfamilien «motiverer og inspirerer», «er den gode lytter» og «er opptatt av dine interesser og ønsker». Det gis også tips til hva man kan gjøre av aktiviteter: Lage mat. Besøke hverandre. Gå tur. Lære noe nytt. Gå på kino og feire høytider. I og med at aktiviteter man kan gjøre presenteres tydelig, gis det et inntrykk av et aktivitetsbasert tiltak. Mentorfamilie presenteres også på nettsidene til Røde Kors-telefonen, på omtrent samme måte. Her legges det til at: «En mentorfamilie skal tilby et positivt pusterom i hverdagen hvor unge kan føle tilhørighet, dele hverdagsopplevelser og oppleve mestring og trygghet» (Røde Kors-telefonen, u.å.).

Oslo Røde Kors var – som vi ser av tabellen under – eneste distrikt av Røde Kors som hadde Mentorfamilie i 2019. Fra 2020 kom imidlertid Trondheim til, og har – som det framgår av tabellene under – i årene 2020 og 2021 hatt omtrent samme antall koblinger som Oslo. Tromsø kom også med i 2020, men har noen færre koblinger gjennom toårsperioden. I 2021 har Bergen og Kristiansand kommet med. Bergen er i gang, mens Kristiansand gjør sin første kobling i november 2021. Det er ansatte knyttet til disse fire stedene, som har mentortiltaket som en arbeidsoppgave i tillegg til øvrige tiltak de har ansvar for. Mentorfamilie koordineres av Oslo Røde Kors. De øvrige distriktskontorene søker penger til tiltaket fra potten Oslo Røde Kors tildeles over statsbudsjettet og de rapporterer til Oslo Røde Kors. De har tilgang til opplegget Oslo Røde Kors har utviklet for kompetanseheving og forberedelse av mentorfamilier (herunder filmene fra EGGs/Bufdir), og de ansvarlige i de ulike byene har samlinger med utveksling av erfaringer. Oslo Røde Kors holder på sin side i kontakten med nasjonale myndigheter og rapporterer til Bufdir om den samlede nasjonale aktiviteten i Mentorfamilie.

Tabellen under viser antall koblinger gjennom de snart tre årene tiltaket har vært i gang. Den viser også (for 2021) antallet koblinger som avsluttes etter kort tid, og hvor mange mulige deltakere som venter på en mentorfamilie å bli koblet med.

Tabell 1 Antall koblinger i Røde Kors Mentorfamilie fra 2019 til og med oktober 2021

	2019	2020	2021
Oslo	5	6	5 4 venter
Trondheim		4	6 (2 tidlig avsluttet)
Tromsø		3	2 (tidlig avsluttet) 1 venter
Bergen			2 (tidlig avsluttet) 1 venter
Kristiansand			1 (kobles snart)
TOTALT (nye)	5	13	16 (6 tidlig avsluttet) 6 venter

Tabellen bygger på tall meldt inn fra Oslo Røde Kors, oktober 2021. NB: Antallet aktive koblinger er som regel flere enn de nye som gjøres det aktuelle året, da en kobling varer ett år og gjerne strekker seg over et årsskifte.

Det bør understrekes at tabellen viser utviklingen i et frivillig tiltak som krever personlige relasjoner i en periode som halvparten av tida har vært preget av en pandemi med påfølgende restriksjoner på sosialt samvær. Utviklingen viser likevel at tiltaket i løpet av en treårsperiode er blitt et nasjonalt tiltak, som er tilgjengelig – eller i ferd med å bli tilgjengelig – i fire byer i tillegg til Oslo. Dette har bidratt til at antallet koblinger er tredoblet. Tabellen viser også at det i Oslo, dersom de får til å koble de fire deltakerne som venter i løpet av 2021, nær har doblet antallet årlige koblinger sammenlignet med startåret. Men tabellen indikerer også at en del koblinger av ulike grunner avsluttes tidlig. Dette kan, påpekes det fra de ansatte som jobber med tiltaket i de ulike byene, være en indikasjon på at deltakere i Mentorfamilie, men også de som er mentorer, ikke blir værende i koblinger de kjenner at ikke fungerer. At unge finner ut at de ikke trengte dette likevel. Noe som kan være positivt, gitt at det *skal* være mulig å bryte når det ikke fungerer. Samtidig kan slike brudd være vanskelige, fordi man kan føle seg sviktet – noe de Røde Kors-ansatte er særlig opptatt av som krevende for den unge som «endelig» har «invitert noen inn i livet igjen ... og så gikk det

ikke da» som en av dem sier. Da kan de tilby en ny familie, men som denne ansatte sier, «det er sårbart».

Enkelte avbrudd skyldes også at deltaker eller frivillig har flyttet, noe som har gjort det vanskelig å opprettholde kontakten.

Brutte koblinger, slik dette kommer til uttrykk i tabellen, illustrerer noe de lokalt ansatte er svært opptatte av i intervjuene: utfordringer med å rekruttere *nok frivillige* og *de riktige frivillige*. Ja, de har tilgang til mange flinke frivillige – og de bruker alle plattformer de har tilgjengelig for å rekruttere – både i egen organisasjon, i sosiale og andre medier, og i målrettet kontakt med minoritetsrådgivere i skolen, helsetilbud, bo- og støttetilbud og annet. Men, det de her skal rekruttere frivillige til, er frivillig arbeid av høy vanskelighetsgrad.

Flere er opptatt av at det er stor forskjell på å rekruttere til slike koblinger og det å rekruttere til gruppeaktiviteter. Og her skal man i tillegg gjerne ha tak i en familie som består av mer enn én, som en sier: «jeg ønsker virkelig å finne en familie til dem, en større kobling enn en-til-en». «Større» sier den ansatte. De er også opptatt av å finne de *riktige* frivillige, noe som – slik vi tolker det som sies om dette i intervjuene – handler mest om motivasjon og personlig egnethet.

De har gått bort fra kravet i den første prosjektbeskrivelsen om politiattest og anbefalinger. Kunnskap om problemene disse unge voksne kan ha og om å være Mentorfamilie, har de kursing om. Motiver og egnethet kan ikke kurses inn på helt samme måte. Og det kan være vanskelig å skille ut hvem som *er* egnet. De lokalt ansatte er de, som i praksis, fungerer som portvoktere til det å bli frivillig i Mentorfamilie. Det er de som utfører både letearbeid og utvelgelse. En av de lokalt ansatte forklarer oppgaven slik:

«Det er jo veldig vanskelig å rekruttere frivillige familier. Og det er det samme med vennefamilier. Vi prøver å rekruttere blant folk som tidligere har vært frivillige, vennefamilie, besøksvenner, og i de frivilliges nettverk. Og så har vi hatt annonser på Facebook, og sånt der. Og så har vi samtale med alle før de blir tatt med videre på kurs. Det er litt vanskelig, noen er ved første øyekast ... at du tenker de er perfekt, og så er det noen du skjønner med en gang ... at de passer ikke til den aktiviteten her. Og så er det alle de som er litt sånn i midten, som jeg synes er kjempevanskelig, hvor mye skal man kreve av noen for å være frivillig? For det skal jo liksom være nok å være medmenneske, det skal ikke være nødvendig å være profesjonell. Det kan være en vanskelig vurdering. Ofte er det magefølelsen man føler på. Det er ikke flust med frivillige, så man bare kan plukke fra øverste hylle. Og jeg må tenke at det er ikke *meg* de skal matche med, de kan være en god match for andre.»

Her er det flere forhold som tas opp, og som øvrige lokalt Røde Kors-ansatte også er opptatt av. Det sentrerer rundt hvem det er som kan være egnet. På den ene siden, resonnerer denne ansatte, skal vedkommende ikke være profesjonell, det holder å være medmenneske. Noe som indikerer at det er en viss oppmerksomhet om hvor mye kandidatene vet om hvordan man forholder seg til unge mennesker med en slik bakgrunn. Enkelte reflekterer også over at det er noen frivillige som blir skremt av at det her er snakk om ungdommer utsatt for «æresrelatert vold og kode 6 og greier». Det oppleves voldsomt. Det er dessuten ikke *det* som er problemet: «krisen er over ... de føler seg ensomme, akkurat som en gammel dame som vil ha besøk eller en flyktning som er helt ny og ikke kjenner noen».

Men så blir det altså fokusert, når Mentorfamilie presenteres, at dette involverer vold og det æresrelaterte. Det gjør, sier enkelte, at det kan oppleves noe enklere å rekruttere til Vennefamilie. Selv om unge flyktninger også kan bære på traumer, er det ikke så mye oppmerksomhet om akkurat det, når frivillige skal rekrutteres til det tiltaket.

Dessuten er enkelte opptatt av at det er mange unge frivillige som melder seg, men at de som ønsker en Mentorfamilie ofte ønsker seg folk som er eldre. Samtidig vektlegges det også, noe sitatet viser, at det er avgjørende å vurdere hvordan denne mulige frivillige er som medmenneske – og ha med seg at selv om jeg ikke fungerer så godt sammen med dette mennesket, så kan det hende at noen andre gjør det.

De lokalt Røde Kors-ansatte er opptatt av det medmenneskelige og av at det krever mye – og hvor mye *kan* man egentlig kreve? Samtidig er oppmerksomheten mest rettet mot det praktiske, som at det kan gå med mye tid, at de frivillige noen ganger begynner å legge seg opp i det hjelpeapparatet har ansvaret for. Noe som er krevende og noe de dessuten ikke skal gjøre. Slik denne lokalt Røde Kors-ansatte beskriver det, på spørsmål fra intervjuer om det ikke i «familie» ligger noe tett og nært?

«Ja, og det kan være et dilemma i det. Du er i Røde Kors, men du åpner hjemmet ditt. Det er det å være nær, men ha Røde Kors-rollen. Da har vi noen prinsipper, du er ikke en person som skal ringe til NAV og hjelpe dem med det byråkratiske, du skal ikke være behandler. Du skal ikke drive med byråkrati og hjelpe dem veldig. Du skal veilede. Andre i Røde Kors kan gjøre det. Du skal ikke være psykolog og ikke NAV-ansatt, det sier også deltaker. Hvis deltaker har barn, så ikke sitte barnevakt. Så der er det et skille i forhold til dette med familie.»

Denne lokalt Røde Kors-ansatte er opptatt av hvordan regler for hva man ikke skal gjøre som frivillig i en slik relasjon, bidrar til å skape trygge rammer både for frivillig og deltaker. Samtidig, at noen opplever dette som begrensende. Fordi, som hun sier, mange vil gjerne ringe NAV for å fikse ting «det er naturlig når man blir nære». I dette og i andre refleksjoner ligger en forståelse av at det mest krevende med det å være Mentorfamilie, er de emosjonelle investeringene i en relasjon. Men ingen av de lokale Røde Kors-ansatte snakker eksplisitt om de emosjonelle investeringene en frivillig kan måtte stille opp med. Dette berøres imidlertid når de snakker om hva som er hensikten med tiltaket.

«Å forebygge ensomhet hos deltakeren. Og skape et sted for tilhørighet [...] Det å ha noen som ikke er betalt for å være sammen med dem. Hjelperne som er ansatt, de har på en måte en rolle. Dette kan på en måte bli en varig relasjon.»

Mens en annen lokalt Røde Kors-ansatt sier – knyttet til hva de unge voksne deltakerne ønsker seg – «man ønsker å oppleve det man ikke har hatt med familien sin, eller som man ikke har nå lenger da».

Opplevelser handler om alle disse aktivitetene og praktikalitetene, men under dem ligger det essensielle, det som gjør at man kan tenke på noen som familie: en tilhørighet, nærhet og omtanke. Det finnes, slik en annen Røde Kors-ansatt vektlegger, ikke noe ABC for dette:

«Hva kan man gi som frivillig, og hva er man nødt til å gi hvis dette skal være liv laga? For en annen felle å gå i er å bli en kalenderavtale som bare er et ork for deltaker. Hun skal møte advokaten sin, hun skal møte NAV kontakt og så Røde Kors personene ... da fungerer det ikke, det må bety noe ut over det. Det er min erfaring, men jeg sier det til alle frivillige som skal i kobling at det er en

litt vanskelig kode å knekke, for jeg har jo ikke sånn gjør a, gjør b og gjør c og så funker det, de må jo finne ut av det.»

Røde Kors har kursene de frivillige skal være innom, for å kunne bli mentorfamilie. Hvis det er snakk om en familie, så oppfordres flere til å ta kurset, men det holder i prinsippet at én, den som fant ut at Mentorfamilie var en god ide, følger kursopplegget. Dette er kurs som – slik dette er satt opp i den faglige plattformen – både omhandler en introduksjon til Røde Kors, temakurs om Røde Kors Mentorfamilie og psykososial støtte-kurs. Men hvor mye behandles og diskuteres fraværet av en ABC i disse kursene? Alt dette som ikke handler om tips og råd til aktiviteter, om å være lyttende og den forholdsvis lange listen over tingene du ikke skal gjøre. Hvor mye adresseres og ikke minst, diskuteres, de emosjonelle dilemmaene?

Røde Kors' Mentorfamilie er noe helt annet enn det Ungdommens Røde Kors i Danmark hadde (se avsnitt 2.3). I det danske opplegget var oppmerksomheten rettet mot *resultatene og effektene* man kunne oppnå gjennom en mentorkobling. Den forventede og målbare effekten var økt evne til å leve et selvstendig voksenliv. I norske Røde Kors' Mentorfamilie er oppmerksomheten rettet mot her og nå, og hvordan den frivillige kan bidra til trygghet, tilhørighet og pusterom. Forebygge ensomhet og gi aktivitetstilbud. Så ligger det under at dette vil være bra for den unge, det vil kunne bidra til at den unge blir i stand til å inngå i private relasjoner og samfunnsliv. Men oppmerksomheten er først og fremst rettet mot livskvalitet her og nå, ikke mot effektmål. I tillegg tenkes det inn i Mentorfamilie, slik vi tolker det, at tilværelsen og livet til den som er deltaker ikke kan forventes å være som en rettlinjert utviklingslinje oppover. Her forventes tvert imot at det vil gå opp og ned, og at poenget med en Mentorfamilie mer er å være en støttende ramme på ferden enn noe som skal bidra til en bestemt utvikling over tid. For at det skal lykkes, settes mye krefter inn på å rekruttere riktige familier for den enkelte deltaker. Men det er begrensninger, både i tilgang på frivillige og i at alt ikke kan kurses inn i den frivillige før start.

5.2 Sammen, Oslo Krisesenter

I 2011 startet Oslo Krisesenter ved Bokollektivet opp forprosjektet til det som i dag er blitt nettverket Sammen. Det startet i liten skala og var drevet av en ansatt og en tidligere beboer som arbeidet frivillig som en form for erfaringskonsulent eller rollemodell for deltakerne. Årsaken til at nettverket ble startet, var at de ansatte så hvor ensomme deres beboere ble når de måtte flytte ut. Tilbudet utviklet seg over tid til å bli «mange ting», som de ansatte selv sier: et bredt spekter av aktivitetstilbud, fra feiring av høytider til fast tilbud om akupunktur og varierende aktiviteter på kveldstid eller i helger, fra ridning til hyttetur.

Nettverket består av mange medlemmer, omkring 90 totalt, men alle deltar ikke på alt: noen ganger kommer det få personer på en aktivitet, og andre ganger kommer det flere. Dette varierer etter deltakernes interesser og hva de selv vil møte på. De ansatte etterstreber derfor et variert tilbud som vil friste flest mulig til å delta på noe.

Festene ved ulike høytider som jul, Eid, Nowruz (persisk nyttår) og Diwali (lysfest) beskrives som en viktig bærebjelke i Sammen, fordi da kommer alle som kan. Da synes det, de leker selskapsleker, det danses, og det er god mat som noen av deltakerne gjerne har vært med på å lage. Bokollektivets ansatte og erfaringskonsulenter sørger for at alle blir ønsket velkommen, kanskje også møtt utenfor og fulgt inn, og at alle blir snakket med. «Vi feirer alle høytider som er», forteller de ansatte, og forklarer dette med at det er viktig for deltakerne å ha et sted å bli invitert til på disse dagene,

noe de kan pynte seg til og dra på sammen, slik at de ikke savner familien på slike dager.

Samtidig som aktivitetene er viktige, er ikke Sammen et aktivitetstilbud, det er et nettverk, som en av de ansatte er inne på når hun sier: «Det er lettere å beskrive Sammen ut fra aktivitetene, men det handler i like stor grad om å bare være der». Aktivitetene er middelet på veien til målet, som er å erstatte noe av det som familie kan være; sikkerhetsnett, de som alltid er der - både for positive og negative ting.

En del av de ansattes arbeid med Sammen er å veilede i den sosiale dynamikken mellom deltakerne. «Noen finner bestevennen sin der, men det kan like godt oppstå konflikter. I noen perioder har jobben bestått av konflikthåndtering og å passe på at noen ikke blir utestengt,» forteller en av lederne. At det oppstår konflikter forstås imidlertid ikke som en negativ ting, men som en anledning til viktig læring for nettverkets målgruppe. «Vårt mål er å ønske alle konflikter velkommen, og hjelpe dem til å håndtere konfliktløsning,» som de ansatte sier. Alle deltakerne på Sammen har vært igjennom en opprivende konflikt i familien som gjorde at de forlot den, fordi konflikten ikke ble løst. Å lære å se seg selv utenfra og komme gjennom en konflikt, kan derfor være en nyttig erfaring, slik de ansatte på Bokollektivet ser det.

Bokollektivet forteller at de også knytter ulike prosjekter til Sammen, slik at deltakerne i dette nettverket kan være med. Slike prosjektarbeid har blant annet resultert i en digital utstilling på Instagram kalt «Stemmer», og en bok, «Håp smaker mango».

En utfordring i arbeidet med Sammen, slik de ansatte erfarer det, er at målgruppa deres har vanskelig for å forplikte seg til å holde avtaler. Dette krever noe ekstra av de som arrangerer:

«Du lager en avtale og så kommer de ikke likevel. Da kan det være fordi det regner, men også at de har hatt det skikkelig dårlig den dagen, så du må ha tålmodighet. Ikke tenke at det var dårlig, men at det var viktig for de som kom.»

Deltakernes motivasjon og evne til å møte opp kan variere fra dag til dag, og reflekterer ikke nødvendigvis hvor bra eller dårlig aktiviteten var lagt opp, er de ansattes erfaring.

En annen utfordring, er at det står i krisesenterloven at kvinner og menn skal være skilt i tilbudet. Derfor er nettverket Sammen et tilbud for kvinner, som det er flest av på Bokollektivet, og ikke åpent for menn, selv om Bokollektivet også brukes av noen gutter. Det er også botilbudets forståelse at det å inkludere guttene som har bodd på Bokollektivet i Sammen kunne vært komplisert, dersom det altså hadde vært lov. Samtidig er det så få av dem at det er utfordrende å lage et tilsvarende nettverkstilbud til dem. Dette er imidlertid en utfordring man er oppmerksom på, og der et alternativ kan være å lage mer individuelt innrettede tilbud til de unge mennene.

Finansiering har også vært en utfordring for driften. Sammen har i perioder manglet finansiering, men får nå øremerkede midler over statsbudsjettet som del av mentorordningen.

5.3 Ressursvenn. Norske Kvinners Sanitetsforening

Ressursvenn i regi av Norske Kvinners Sanitetsforening har eksistert siden 2016. Ifølge hun som høsten 2020 var ansvarlig for dette tiltaket i NKS nasjonalt, som vi intervjuet, var bakgrunnen at organisasjonens generalsekretær var på en konferanse der en voldsutsatt kvinne fortalte om sine utfordringer. Ifølge henne var den største utfordringen at hun manglet et sosialt nettverk, og at hun på grunn av dette hadde dratt tilbake til voldsutøver flere ganger. Med sosialt nettverk på plass, kunne dette

kanskje vært unngått. Så hvordan lager man et sosialt nettverk? Man starter med *en* venn. Oslo Sanitetsforening tok kontakt med Oslo Krisesenter og spurte om frivilligheten kunne bidra til dette? Prosjektmandat ble utarbeidet, et forslag ble skrevet: Ressursvenn ble født.

Enkelt forklart går tiltaket ut på at en voldsutsatt kvinne som har vært i kontakt med krisesenteret, enten ved å ha bodd der eller hatt annen kontakt, kobles med en Ressursvenn fra NKS for en periode, i utgangspunktet ett år. De møtes to til fire ganger i måneden, to timer hver gang. Dette er malen, men den tilpasses alt etter den voldsutsattes behov og kapasiteten til den frivillige.

Tiltaket ble utviklet ved at det først var et pilotforsøk i Oslo i to år, før organisasjonen bestemte seg for å søke penger slik at tiltaket kunne utvides og bli nasjonalt. Siden 2018 er det arbeidet med å utvikle Ressursvenn til å bli et nasjonalt tilbud. Støtte fra IMDi tilskuddsmidler til mentortiltak inngår i dette. Men dette er *én* av flere finansieringskilder.

NKS kobler også etter hvert, unge voksne fra bo- og støttetilbudet og menn som har vært utsatt for vold. I den sammenhengen kan det være en utfordring at NKS er en kvinneorganisasjon, med bare kvinnelige frivillige. Dette rapporteres imidlertid ikke som noe stort problem, da det i noen sammenhenger er greit for en kvinnelig frivillig å være Ressursvenn for en mann. Eller man finner andre løsninger i samråd med krisesenteret.

Den nasjonalt ansvarlige anslår, høsten 2020, at de har mellom 50 og 60 frivillige Ressursvenner, men at ikke alle var i aktive koblinger på det tidspunktet. Det ble anslått at kanskje 20–25 av i alt mer enn 600 lokalforeninger var involvert i tiltaket – som altså krever en type avtale med et krisesenter.

Tiltaket har søkt og fått tilskudd fra IMDi midler til mentortiltak både i 2019 og 2020, begge årene IMDi har lyst ut penger spesifikt til dette. Ressursvenn har også hatt penger fra Kompetansesenteret for Kriminalforebygging, fra stiftelsen Damm (for å utvikle digitalisering av tilbudet) og lokalt fra kommuner og private givere. Målet er å komme bort fra prosjektfinansiering og få på plass en ordning med driftstilskudd, siden dette ikke er et prosjektbasert tiltak, men er av vedvarende karakter.

Etter at pilotprosjektet i Oslo var over, evaluerte NOVA Ressursvenn på oppdrag fra NKS (Danielsen, 2019). Åtte deltakere og ni frivillige ble intervjuet, i tillegg til koordinatorene av tilbudet i Oslo Sanitetsforening og gruppeledere med koordinatfunksjon andre steder i landet. Konklusjonen var at deltakerne gjennomgående hadde gode erfaringer med å delta. Kvinnene som hadde flyttet ut fra krisesenteret følte seg mindre ensomme. De ønsket emosjonell støtte knyttet til volden de hadde opplevd, sosialt samvær og praktisk støtte, noe de opplevde at de fikk. Enkelte av kvinnene hadde imidlertid også negative erfaringer. Da handlet det om ressursvenner de opplevde ikke hadde tid eller motivasjon til å gjennomføre planlagte treff, og som «kan ha fått utilstrekkelig opplæring om vold i nære relasjoner». (Danielsen, 2019:8). Flere ønsket også å få dekket kostnader til aktivitet, og sosiale sammenkomster med andre deltakere og ressursvenner. Blant ressursvennene var det en gjennomgående tendens til at dette ble opplevd givende og meningsfylt, ved at man ved å være et vanlig medlemmenneske og gjøre hverdagslige ting kunne bidra til at den andre klarte å ta hverdagen tilbake. Samtidig fortalte de at deltakers bekymringer kunne bli den frivilliges bekymringer, noe som ikke alltid var like enkelt å takle (Danielsen, 2019). Det ble i rapporten, pekt på behovet for et bredere nettverk og invitasjon inn i dette, styrket opplæring og oppfølging av frivillige og tydeligere forventningsavklaring.

I dag forteller både den nasjonalt ansvarlige og de ansvarlige i Oslo Sanitetsforening om tydelige rutiner i forhold til utvelgelse av frivillige og deltakere, om kursing

og om nokså tett oppfølging av den frivillige, men også kontakt med deltakeren underveis. De frivillige som melder seg, deltar på fire kurskvelder, der man lærer en god del om vold i nære relasjoner. Men også kultursensitivitet vektlegges. En femte kurskveld om førstehjelp er frivillig. Kursopplegget er utviklet av Oslo Krisesenter og sanitetsforeningen i samarbeid. Innholdet har utviklet seg underveis. En av tingene de har sluttet med er en lang introduksjon til NKS, Oslo Sanitetsforening betegner denne delen av kursingen som en skivebom.

Den som har meldt seg intervjues og kartlegges, både med henblikk på motivasjon og interesser. Den som ønsker en Ressursvenn, gjennomfører også intervju og kartlegging. Når koordinator så finner at det kan være grunnlag for en kobling, inviteres de to til sanitetsforeningen sammen med koordinator. Her introduseres de for hverandre, gis mulighet til å bli litt kjent og får vite om de formelle rammene for tiltaket, herunder taushetsplikt. Deretter reiser de hver til sitt. Koordinator lar dem tenke seg om, og tar så kontakt etter en stund for å høre om de vil fortsette koblingen. I så fall er koblingen etablert, og de kan gå i gang med å gjøre avtaler på egenhånd. I Oslo Sanitetsforening har de en ansatt koordinator som leder arbeidet med Ressursvenn. I andre deler av landet har de frivillige gruppeledere, som leder arbeidet med tiltaket lokalt.

I Oslo Sanitetsforening har de også sosiale tilbud til både ressursvenner og deltakere. Selv om dette hadde blitt noe amputert i korona-perioden. De har også mulighet til å dekke utlegg til aktiviteter, mat og annet knyttet til møter mellom ressursvenn og deltaker. Man tar vare på kvitteringer og får utlegg refundert.

Hva er så ambisjonen med Ressursvenn, sett fra organisasjonens side. Utgangspunktet var etablering av sosiale nettverk for å hindre at en som hadde brutt med voldsutøver gikk tilbake. Ansvarlig nasjonalt, da vi gjorde intervjuer sier:

«Man må huske på hvor sterke de er i utgangspunktet de her kvinnene. De har opplevd og overlevd så mye og tatt seg ut av det. Nå behøver de hjelp til å stable seg på beina, finne seg selv igjen og stemmen sin, finne sine ressurser da. Vi inviterer dem inn i vårt liv og våre nettverk, slik at de kan finne sin plass. Jeg bruker å si at NKS er en stor kvinneorganisasjon, så inviter dem gjerne inn, de kan være en ressurs for oss i ulike aktiviteter. Det er et stort søsterskap. Og at man tenker, 'whats in it for me'. Viljen til å bli kjent med et nytt menneske som du ikke hadde blitt kjent med ellers, om vi ikke hadde skapt en plattform for å møtes. Men man må ha lyst til å være åpen for at noen skal bli kjent med deg, for det skal gå begge veier.

Intervjuer: Men blir det ikke noe konstruert over et slikt vennskap?

Ja, det er konstruert, men frivillig. Krisesenteret tenker hvem som kan dra nytte av tilbudet, men det er opp til den enkelte å si ja eller nei. Det er et element av at det er konstruert og at du vil få en maktposisjon ... det tenker jeg at det alltid vil bli når noen har tatt på seg et frivillig oppdrag og blir kobla sammen med noen. Vi prater om at vi ønsker at relasjonen skal bli så likeverdig som mulig [...] For mange av de her har det utvikla seg til et venninneforhold eller at den frivillige har blitt som ei tante eller bestemor for ungene til den voldsutsatte og at man har feira jul og andre helligdager sammen. Andre har hverandre en periode, så avslutter de den koblinga og går hver sin vei.»

Ressursvenn er en-til-en-koblinger. Det er konstruksjoner, men det er frivillige kontrakter som inngås, understreker den ansvarlige. Det er noe som starter i ubalanse, når det gjelder makt, men som kan utvikle seg til et balansert vennskap – hvis man

vil. Hvis ikke, er det nok å ha hverandre i en periode. Gjensidigheten i forholdet understrekes i denne tilnærmingen. I tillegg understrekes betydningen av aktiviteten for organisasjonen som helhet, og hvordan organisasjonen kan bli et kollektiv for den enkelte – hvis de vil. Et «søsterskap». Her er det med andre ord både det individuelle, det relasjonelle (gjensidigheten) og også organisasjonskollektivet som framheves.

Ressursvenn er utviklet i organisasjonen, i en prosess hvor man har innledet et samarbeid med krisesentre og hvor man også har benyttet forskningsbasert evaluering. Det er et prosjekt med tydelige rammer og rutiner, noe som – slik den nasjonalt ansvarlige er inne på – både kan være en trygghet og en begrensning, ved at det blir tydelig at dette er et konstruert vennskap. Samtidig er dette et konstruert vennskap, slik det rammes inn. Det er NKS som etablerer plattformen og arrangerer det. Da behøves slike formaliteter.

Det er et prosjekt hvor man bruker de frivillige i en-til-en relasjoner, og det understrekes at det ikke passer alle – også fordi det handler om voldspromematikk som den frivillige selv kanskje ikke er klar til å hankses med. Samtidig snakkes det ikke her så mye om problemer med rekruttering, «det går stort sett av seg selv», som den ansvarlige i Oslo Sanitetsforening sier. De benytter annonsering i ulike kanaler, men mener samtidig at det er «jungeltelegrafene» som går. Det vil si at de som melder seg har hørt om dette fra andre. Mange av de som melder seg er ikke medlemmer i sanitetsforeningen fra før. Det rekrutteres kvinner i «alle aldre», fra tidlig i 20-årene til langt opp i 60-årene.

Rekruttering snakkes altså ikke om som en stor utfordring her. Det som derimot tas opp av den nasjonalt ansvarlige er at den lokale foreningen må tenke at dette er en god ide. De må ta eierskap til prosjektet. Og *det* skjer ikke alltid.

NKS er en organisasjon med ressurser og størrelse (slik Røde Kors er), de har mulighet til å etablere og drive et slikt prosjekt. Samtidig er de opptatt av at dette ikke er et prosjekt, men noe de tenker å drive med over år. Noe som aktualiserer midler til drift.

5.4 Øvrige organisasjoner i Mentorhub og deres tiltak

Mentorhub er, som redegjort for i avsnitt 4.6, en møteplass for organisasjoner som driver mentortiltak og Bufdir og IMDi. I følge Bufdir er dette i mars 2021: NKS, Røde Kors, Skeiv Verden, Oslo Krisesenter/Bokollektivet, SEIF og Hjelpeskilden. Her er altså tre organisasjoner som vi så langt ikke har presentert. Her følger derfor også en introduksjon av disse og deres prosjekter: SEIF (Selvhjelp for flyktninger og innvandrere), Hjelpeskilden og Skeiv Verden.

De har til felles at de er sivilsamfunnsaktører som ikke først og fremst driver medlemsbasert virksomhet, selv om både Skeiv Verden og Hjelpeskilden har medlemmer. De har likevel mye frivillig engasjement, og de driver både med informasjon, veiledning og praktisk bistand ovenfor sine målgrupper.

SEIF (Selvhjelp for innvandrere og flyktninger) er den eldste av dem, stiftet i 1986. De har jobbet med tematikken tvangsekteskap og æresrelatert vold helt siden før den første Handlingsplanen på feltet kom i 1998. I tillegg til hovedkontoret i Oslo har de kontorer seks steder i landet – med om lag 20 ansatte. På ett av stedene har SEIF avtale med kommunen om å bistå unge som har hatt bolig og oppfølging gjennom bo- og støttetilbudet, og som nå skal reetablere seg. De andre stedene jobber de med tematikk knyttet til tvangsekteskap og æresrelatert vold ovenfor unge voksne som henvender seg til dem gjennom ulike kanaler. Da er organisasjonen opptatt av å se deres individuelle behov. Dersom de ser at flere har dette problemet, utvikles et tiltak

som det så søkes tilskudd til å iverksette. En av de ansvarlige ved hovedkontoret i Oslo forklarer dette som at «vi ser et problem, et behov og så finner vi et prosjekt som vi kan jobbe med. Med prosjektmidler». De har ikke frivillige som er tilknyttet virksomheten, derfor blir – forklares det – frivilligheten utført ved at «vi (de ansatte) gjør mye utenfor arbeidstid».

Den overordnede målsettingen til organisasjonen er å bistå til selvhjelpenhet, ved å hjelpe nye borgere å finne fram i det norske samfunnet og tilegne seg nok informasjon til å løse egne problemer. Dette er en linje de følger også i forhold til unge voksne. Ambisjonen er å bistå unge og unge voksne i krise, med oppfølging etter akuttfasen. SEIF har, gjennom IMDi's tilskuddsordning, tilskudd til LOS-prosjektet (La oss snakke) (se avsnitt 4.8).

LOS-prosjektet skal, slik SEIF beskriver dette i sine søknader til IMDi, bestå av tre typer tilbud. Disse skal sammen bidra til at ungdom over hele landet som er berørt av problematikken tvangsekteskap, æresrelatert vold, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll, har noen å snakke med når som helst. Disse tre tilbudene er: Åpen telefon fra kl. 08:00 til 00.00 alle dager, chat med samme åpningstid, og opprettelse av mentorfamilier eller mentornettverk ved behov. Telefonen og chatten skal driftes av ansatte hos SEIF, delvis i arbeidstiden og delvis på fritiden i en turnusordning. De ansatte skal bistå ungdom med råd, veiledning, henvisning eller bare være der for en uforpliktende prat. Videre skriver SEIF at de forventer henvendelser fra unge som allerede har brutt med familiene sine, unge som befinner seg i en vanskelig livssituasjon og kan føle seg alene og isolert der hvor de bor. I slike tilfeller vil SEIF mobilisere en mentorfamilie eller et mentornettverk på lokalt plan, dersom den unge ønsker det. SEIF har fått tilskudd til LOS-prosjektet av IMDi både i 2019 (200 000 kr) og 2020 (440 000 kr.) (IMDi, 2019, 2020)

I prosjektrapportene for 2019 og 2020 oppgir SEIF at 41 personer har benyttet seg av chatten i 2019, og 62 personer har chattet med SEIF i 2020. I 2019 tok 3 personer telefonisk kontakt, mens dette tallet steg til 127 personer i 2020. SEIF skriver i rapporten for 2020 at henvendelsene i hovedsak har dreid seg om negativ sosial kontroll, men det har også vært spørsmål knyttet til tvangsekteskap og æresrelatert vold. De fleste henvendelsene har kommet på kveldstid. De vurderer selv at de har lyktes med å opprette et reelt landsdekkende lavterskeltilbud, som ungdom oppsøker når de trenger hjelp og har behov for noen å snakke med. De skriver også at pågangen de har opplevd dokumenterer at det på landsbasis befinner seg mange ungdommer med behov for et lett tilgjengelig og fleksibelt tilbud, også utenfor kontortid. SEIF oppgir ingen resultater for ambisjonen om å mobilisere mentorfamilier eller mentornettverk på lokalt plan.

Hjelpeskilden er på sin side en organisasjon som arbeider med likepersonsarbeid og rådgivning ovenfor unge som bryter med strenge religiøse miljøer. Organisasjonen arbeider også med å heve kunnskapen i det offentlige hjelpeapparatet om slike bruddprosesser. De startet opp i 2012, og tematikken de jobber med har fra 2017 vært del av handlingsplanen «Retten til å bestemme over eget liv – handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse 2017–2020». Fra 2018 har de også hatt mulighet til å søke tilskudd fra IMDi. Det til tross for at de først og fremst jobber med utbrytere fra strengt kristne religiøse miljøer i majoritetssamfunnet. Dette er unge voksne som bryter med familien og miljøet de har vokst opp med, av grunner som kan beskrives som negativ sosial kontroll. Dette er, forteller organisasjonens eneste ansatte, ungdom som i mange sammenhenger er «fremmedgjort» fra det norske storsamfunnet og som ikke har noe særlig nettverk ut over trossamfunnet

de var del av. Når en slik ung voksen tar kontakt, går de fram på følgende måte ifølge den ansatte:

«Vi prøver å kartlegge hva de trenger. Er det et nettverk, er det spesifikke vanskelige spørsmål, er det at de trenger en bestemt kompetanse. Er det kanskje lurt å henvise til en diakon, hvis det er noe teologisk som ligger i bunnen? Trenger han kanskje egentlig å snakke med en psykolog? Da må jeg avklare at det er ikke det vi gjør ... jeg har ei liste over noen han da kan prate med. Noen ønsker kanskje bare et nettverk.»

Hjelpekilden benytter Snapchat, der ungdommene møtes og der det settes opp tematikker som diskuteres. Og de unge voksne får – hvis de vil ha – en samtalepartner som de kan ha på telefon, på chat, kanskje en som bor i samme by. Noen ganger blir vedkommende koblet med flere i en kafégruppe eller samtalegruppe. Gjennom pandemien gikk dette digitalt. Den ansatte oppgir at organisasjonen har 150 personer som har meldt seg som frivillige, og som de unge kan kobles med: «Folk som selv har den erfaringa som utbryter». Denne virksomheten finansieres gjennom søknad om tilskudd til prosjekter – blant annet gjennom IMDi tilskudd. Hjelpekilden har ingen driftstøtte, den ansatte sier at: «Vi jobber fra januar til desember med prosjekter. Det er ikke så forutsigbart, men vi får det til.» Likevel, det har ikke alltid vært lønnsmidler til denne ene ansatte.

I 2019 fikk Hjelpekilden tilskudd fra IMDi til prosjektet «Utdanningsseminar for frivillige». Prosjektet hadde som mål å sikre flere frivillige mentorer i Hjelpekildens hjelpetilbud til mennesker som bryter med lukkede trossamfunn og negativ sosial kontroll. Utdanningsseminaret skulle inneholde undervisning, case-studier og drøftelser i plenum. Det skulle gi deltagerne økt kompetanse om religiøse bruddprosesser, kjennetegn ved lukkede trossamfunn og negativ sosial kontroll, vanlige etterreaksjoner hos de som bryter med slike miljøer og hvordan man møter og hjelper mennesker i bruddprosesser. Hensikten var å øke kvaliteten ved Hjelpekildens hjelpetilbud ved å gjøre frivillige mentorer tryggere i sitt arbeid. Slik skulle organisasjonen bli bedre i stand til å hjelpe de som henvender seg til den. Utdanningsseminaret kunne i tillegg ha en rehabiliterende effekt for de frivillige selv, ved å gi dem økt forståelse for sin egen prosess, samt se deltakerne som ressurser og ikke ofre. Prosjektleder og prosjektmedarbeider i Hjelpekilden var ansvarlig for gjennomføring av utdanningsseminaret, og tre eksterne fagpersoner (to psykologer og en sexolog/sykepleier) skulle bidra til undervisningen. Etter gjennomført utdanningsseminar rapporterer Hjelpekilden til IMDi at de hadde lykkes å rekruttere både nye frivillige og nye medlemmer gjennom kurset, og at opplæringen har styrket kompetansen til eksisterende frivillige. Det oppgis ikke hvor mange som deltok.

Skeiv verden er en organisasjon for skeive med minoritetsbakgrunn, og ble dannet av utbrytere fra FRI. De har oppmerksomheten rettet mot å skape møteplasser der målgruppa kan være seg selv åpent, der de kan komme i kontakt med andre som har lignende erfaringer og få støtte og kunnskap som gjør det enklere å være skeiv med minoritetsbakgrunn. De har kontor i Oslo og to andre steder i landet. De har mulighet for medlemskap, og har mange frivillige, i tillegg til ansatte både i Oslo og de andre stedene. De driver mye informasjonsvirksomhet i skoler, voksenopplæring og foreldremøter, men også likemannsarbeid ovenfor målgruppa. Tiltakene som drives er likevel ikke rene mentortiltak, hvis dette defineres som individuell oppfølging av individer i og etter bruddprosesser.

I 2019 fikk *Skeiv Verden* tilskudd fra IMDi til å gjennomføre en rekke tiltak for ungdom som er tilknyttet organisasjonen, og for å øke organisasjonens synlighet og spre

kunnskap om skeive med innvandrerbakgrunn. Dette året laget Skeiv Verdens ungdomsgruppe boken «I am what I am». I bokprosjektet ble det gjennomført workshops der alle beslutninger om bokens utforming, retning og innhold ble avgjort i fellesskap. Organisasjonen skriver at arbeidet med boken har tilrettelagt for nettverksbygging, refleksjon rundt og bearbeiding av utfordringer ved å være skeiv minoritetsungdom. Videre at ungdommene har satt ord på erfaringer, tatt eierskap til sine historier og drøftet dette med andre som har lignende erfaringer. Noe som ansees positivt for ungdommenes identitet, selvfølelse og opplevelse av å høre til. Organisasjonen har også i 2019 gjennomført fem workshops for offentlige ansatte flere steder i landet og ti workshops for ungdommer og foreldre på skoler og fritidsklubber. Dette er workshops med mål om å øke kunnskap om skeive med innvandrerbakgrunn, og kjennskap til Skeiv Verdens tilbud. I sluttrapporten oppgir de at ungdom i målgruppa har kontaktet organisasjonen i etterkant av workshops, og at Skeiv Verden har fulgt opp disse henvendelsene med samtaler og veiledning via e-post, Facebook eller telefon, samt forsøkt å inkludere de som har tatt kontakt i organisasjonens ungdomsgruppe. Aktiviteten i gruppa er organisert av en fast voksenperson, men programmet utformes i samarbeid med ungdommene og inneholder sosiale lavterskelaktiviteter, strukturerte gruppesamtaler og workshops om bestemte tema.

I 2020 har Skeiv Verden fått støtte fra IMDi til to prosjekter. Det første er kalt «Skeiv kompetanse introprogram», og organisasjonen ønsker med dette prosjektet å nå ut til skeive deltakere på norskopplæring som har behov for bistand. Det andre prosjektet som Skeiv Verden har gjennomført i 2020 med støtte fra IMDi heter «Åpen og trygg: tiltak for særlig utsatte LHBT-personer». I dette prosjektet har målgruppa vært skoleelever generelt og særlig unge LHBTIQ+ personer med minoritetsbakgrunn. Målet har vært å synliggjøre at Skeiv Verden har en nasjonal veiledningstjeneste for dem. Tjenesten har blitt promotert på sosiale medier og i form av flyveblad som ble distribuert på relevante institusjoner, organisasjoner og skoler, med informasjon om tjenesten og hvordan organisasjonen kan nås. I tillegg oppgir Skeiv Verden at de har utviklet interaktive workshops og gjennomført skolebesøk med dette materiellet.

De tre organisasjonene har til felles at de er del av Mentorhub, samtidig som de langt fra har en sikker finansiering til mentortiltakene sine. Verst synes dette å være for Hjelpeskilden, som heller ikke har driftstilskudd fra andre instanser, og som derfor er avhengig av å drive sin virksomhet basert på prosjektmidler.

5.5 Oppsummert

Tiltakene som utgjør mentorordningen, er – slik tjenstedesignerne var opptatt av – av ulik karakter. De retter seg mot ulike behov de unge voksne har: Familie, nettverk av likepersoner, en venn eller erfaringskonsulenter. Organisasjonene som driver tiltakene kan bistå både når det er krise, og når noen søker å reetablere seg og få fotfeste og et nettverk på nytt. Her er det også organisasjoner som gjennom andre tilskuddsordninger enn til mentortiltak bistår med praktisk oppfølging i en reetableringsfase etter opphold i bo- og støttetilbudet. Dette gjelder både Røde Kors-telefonen og SEIF.

De frivillige innsatsene er av ulik vanskelighetsgrad og med ulike utfordringer. Det er frivillige tiltak som er blitt til på ulike måter. Mens Mentorfamilie er et nasjonalt myndighetsinitiert tiltak som er blitt til gjennom samskaping med en organisasjon (slik beskrives det i alle fall fra nasjonale myndigheters side) er Ressursvenn noe som er utviklet i organisasjonen NKS. Sammen-nettverket et resultat av et behov Oslo kriesenter så, knyttet til de som flyttet ut av bo- og støttetilbudet.

SEIF, Hjelpeskilden og Skeiv Verden har det til felles at de er i kontakt med mange ungdommer både i akutt krise og i roligere faser i livet. De ser behov som de omsetter til prosjekter de søker om prosjekttilskudd for å drive. Dette er ikke faste midler de kan regne med. I likhet med NKS' Ressursvenn-tiltak søker de støtte fra år til år.

Mentorfamilie er det nyeste tiltaket og kanskje tiltaket hvor det – slik vi tolker det – drives frivillig arbeid av størst vanskelighetsgrad. Det er krevende å rekruttere frivillige familier og det er krevende å plukke ut de riktige, de som er personlig egnet og riktig motiverte. Endelig er det en utfordring å gjøre en kobling som treffer den unges forventninger (som kanskje heller ikke er så enkle å overskue). Denne aktiviteten krever mye av de frivillige, på måter som kan være krevende å overskue før start.

Alt dette innebærer at når vi lytter til organisasjonene, er det Mentorfamilie som strever mest – men kanskje også har det største potensialet, slik en av de lokalt ansatte uttrykker det. Hun vil jo så gjerne finne en familie til de som har behov, for de gangene dette lykkes, er det veldig bra.

Røde Kors har de beste forutsetningene for å få dette til, de har erfaring fra annen koblingsvirksomhet, både en til en og familie til en. Men at det er ressurskrevende er nok et understatement.

Ressursvenn er en til en, noe som også kan være krevende, men vennskap er noe annet enn familie. Slik dette framstår, basert på organisasjonenes stemmer, er vennskap enklere enn familie. Hvorfor det kan være slik, og hva det krever, kommer vi tilbake til i avslutningen. Dette er et tiltak uten fast finansiering, men plassert i en ressurssterk organisasjon.

Hjelpeskilden illustrerer på sine side det krevende i å være en rent prosjektfinansiert organisasjon, uten driftstilskudd.

6 De unges behov og forventninger

I dette kapitlet beskriver vi målgruppas perspektiver, slik de har delt dem i intervjuer med oss, hva de trenger i livet sitt etter et brudd med familien, og hvordan ulike tilbud i mentorordningen kan være relevante for dem. Dette gjør vi basert på intervjuer med deltakere rekruttert gjennom tilbudene Mentorfamilie, Ressursvenn og Sammen. Det sentrale i analysene er hvilke erfaringer og behov i ungdommenes liv som gjør slike tilbud relevante, og hvilke forventninger de har med seg inn i ulike tilbud. I dette kapitlet trekker vi fram felles erfaringer, men vi peker også på variasjon.

Hovedmønsteret som trer fram i dette kapitlet, er utfordringer målgruppa for mentorordningen har i en reetableringsfase fordi de har liten øvelse i å være alene og har mistet sitt fellesskap. Det er særlig vanskelig for dem å stole på folk og bygge nye relasjoner. Dessuten er det noen som har ytterlige utfordringer knyttet til kort botid i Norge, og kanskje er det også særlig krevende å få sine utfordringer og opplevelser anerkjent hvis man er mann.

6.1 En svært sammensatt gruppe unge voksne

De unge voksne som vi har intervjuet i dette prosjektet, har brutt med sin familie av ulike grunner, og har ulike historier og livssituasjoner som setter ulike rammer for dem når de nå jobber med å etablere et selvstendig liv. Vi har ikke kartlagt bakgrunnen deres systematisk eller «gravd» i dette i intervjuene. Men vi har lyttet når de ville fortelle. Derfor er intervjumaterialet preget av at det er forskjellig hvor mye de har villet eller orket å fortelle. Dette er likevel nok til å konstatere at det her er snakk om en svært sammensatt gruppe unge voksne. Variasjonen er nødvendig å ha i bakhodet, når vi videre fokuserer ønsker og behov i reetableringsfasen.

Enkelte av de unge voksne vi har intervjuet har kommet til Norge på familiegjennforening grunnet ekteskap, og deretter har store problemer oppstått (isolasjon, kontroll, tvang og vold). Enkelte har kommet på familiegjennforening til foreldre, og deretter har problemer oppstått (kontroll og vold). Enkelte har kommet som flyktninger til Norge og brutt ut av tvangsekteskap. Enkelte har rømt etter å ha blitt tatt med tilbake til opprinnelseslandet (isolasjon, kontroll, tvang og vold). Enkelte har vokst opp i Norge og brutt med familiene sine og/eller miljøet sitt av ulike årsaker. Av disse siste er det også noen som har bakgrunn fra kristne grupper i Norge eller Norden. Enkelte har fortsatt kontakt med familien sin, selv om det er vanskelig, mens andre har brutt helt, enkelte lever også i skjul fra sin familie. Enkelte er kvinner, noen er menn, og noen har en seksuell orientering som deres familie ikke har akseptert. De er i ulike aldre, fra nylig å ha rundet 18 år, til i 30-årene.

Dette mangfoldet er det viktig å synliggjøre, fordi det fort underkommuniseres når vi snakker om målgruppa for mentorordningen under en overskrift om «unge utsatt for negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og æresrelatert vold».

6.2 Erfaringer med å leve på egen hånd

De unge voksne vi har intervjuet, har til felles at de har vært igjennom en form for brudd med sin familie. Årsakene er ulike, og hvordan det har skjedd er også forskjellig. Men de har ingen eller liten kontakt med familien, og opplever ikke støtte fra foreldre slik andre unge voksne har i fasen der de løsriver seg og etablerer egne liv.

I tillegg mangler de unge voksne som er målgruppa for mentorordningen øvelse i å være alene eller leve selvstendige liv. Kontrollen som noen av disse individene forteller at de har levd under, har ikke bare preget familierelasjoner, men også relasjoner til andre rundt dem. Én beskrev det som at «sosial kontroll fører til at du bare blir en outcast i samfunnet også». Hennes oppvekst innebar at hun var avskåret fra å velge venner selv, bli med på fritidsaktiviteter, reise på klasseturer, dra i bursdager og ha kjæresten.

Flere har hatt et opphold på krisesenter eller i bo- og støttetilbudet der de har fått mye støtte og oppfølging, men flere snakker om at denne tiden opplevdes kort. De lever nå for seg selv, og for mange av dem er det først etter at bruddet med familien var et faktum at de opplevde selvstendighet. Både som en mulighet, og som en nødvendighet. En av dem forteller for eksempel at først som tjuetåring kunne (og måtte) hun ta sine egne valg, da hun dro fra foreldrene sine – dette hadde hun aldri øvd på før.

Kombinasjonen av at livet fram til bruddet i svært liten grad lot dem øve på å klare seg selv, og at de etter bruddet står igjen ganske alene, framstår som ekstremt krevende i de unge voksnes fortellinger. I reetableringsfasen etter bruddet opplever mange mye ensomhet og usikkerhet. Og samtidig er forutsetningene for å skape nye vennskap og relasjoner som kan være til støtte, også vingeskutt av erfaringene med negativ sosial kontroll, vold, tvang og svik, som gjør det krevende å knytte nye tillitsforhold til folk. Forhistorien, bruddet og reetableringen skaper også behov for ulike former for hjelp og bistand. Disse utfordringene beskriver vi nærmere i dette delkapitlet, fordi de utgjør et viktig bakteppe for å forstå de unge voksnes ønske om og erfaringer med et mentortilbud.

Erfaringer med ensomhet

For mange av de vi har intervjuet innebar bruddet med familien å trække ut i et sosialt tomrom. «Jeg trengte mange mennesker rundt meg, men jeg var helt alene,» forteller en av dem. Og for noen har den alenetilværelsen vedvart. For noen av de unge voksne vi har intervjuet har ikke kommet så langt i sin reetableringsfase, når det gjelder å bygge seg et nytt sosialt nettverk, selv om det kanskje har gått lang tid siden selve bruddet. De forteller at de er mye ufrivillig alene, og ensomhet er et tydelig tema i denne gruppens fortellinger om hvordan de har det.

Flertallet av de vi har intervjuet bor alene, og de tilbringer det meste av tiden sin uten noen rundt seg å snakke med eller være sammen med. Noen av dem går på skole på dagtid, men på kveldene og i helgene er de mye for seg selv. En av dem forteller at hun går bare på skolen, og når hun kommer hjem «har hun ingenting». De som hverken går på skole, har jobb eller andre faste aktiviteter, har enda mindre tid sammen med andre mennesker, og livet består mest av alenetid.

Flere av de som er mye alene, snakker om alenetiden som veldig destruktiv. Det er da de vonde tankene og følelsene kommer og tar overhånd. Som i ett av sitatene vi åpnet hele denne rapporten med, der en ung kvinne forteller at når hun sitter alene så går hun «helt ned». Og som i historien til en annen ung kvinne forteller at når hun er alene, så vil hun ikke en gang spise maten hun har laget til seg selv eller ha

lyset i leiligheten på. Det er historier om at når man er helt alene er det vanskelig å hente seg inn, sette en stopp for de destruktive tankene, og gjøre ting som ville vært positivt, selv så enkle ting som å spise middag. Én sammenligner det med å sitte fast i en labyrint, og ikke finne veien ut.

Kontrasten er stor til de som faktisk har venner rundt seg. For mens noen av de unge voksne vi har intervjuet er svært alene, og beskriver en nærmest total ensomhet, er det i den andre enden av skalaen noen som har vennenettverk som har bestått igjennom bruddet med familien. De opplever dermed ikke helt den samme følelsen av å starte på nytt uten *noe* nettverk og uten noen som kjenner dem. Selv om kontakten med familien ble brutt, har kontakten med vennene fra oppveksten i noen tilfeller bestått. En av disse forteller hva vennegjengen hennes betyr for henne, hvorfor de er viktige i livet hennes:

«Nei jeg føler de er der for meg når jeg trenger det. Og hvis jeg har perioder hvor jeg er veldig deprimert så kan de liksom, man trenger jo ikke nødvendigvis å snakke om hva det er eller noe, men de skjønner at jeg ikke har det bra, og da prøver de liksom å gjøre litt ting sammen for å få tankene litt på andre plass og ... ja. Bare kvalitetstid for meg betyr veldig mye.»

Kvalitetstid, sier hun, når hun snakker om hvordan det oppleves å bli ivaretatt av vennene sine gjennom det å være sammen. Kvalitetstid som noe trygt og ivareta-kende, og alenetid som noe nedbrytende og vondt, er de to ytterpunktene i de unges fortellinger om hvordan det er å ha eller ikke ha mennesker i livet sitt, etter et brudd.

Vanskelig å skape nye relasjoner

En utfordring mange av de unge voksne vi har intervjuet snakker om, er at deres historie og livserfaringer gjør det vanskelig å danne nye relasjoner. Et tilbakevendende tema er at det er vanskelig for dem å gå inn i nye bekjentskaper med tillit til at den andre vil dem vel, på grunn av erfaringene de har gjort seg i livet. Noen snakker om at det å ha tillit til andre, er noe de ikke har fått lære i oppveksten, mens andre snakker om at de nettopp har lært gjennom erfaring at personer rundt dem *ikke* er til å stole på.

En av de som snakker om at å ha tillit til andre er en egenskap som ikke er bygget opp gjennom oppveksten, beretter om dette som en mangel i hans utvikling. Nå preger dette hans mulighet til å få seg fortrolige venner:

«Så det er litt vanskelig å ha liksom venner (...) det blir sånn vanskelig kanskje med tillit ... det kan være mine egne sperrer med ... jeg skulle jo egentlig ha folk å snakke med. Ja. Venner og sånt. (...) Om jeg hadde funnet noen å snakke med ... det er jo det kroppen trenger som en rutine. Kroppen er jo bruksavhengig vil jeg si ... jeg føler at disse årene har formet meg ... på en måte ikke bra. Men det er kanskje for alle mulighetene jeg har mistet. Alle årene jeg skulle utviklet identitet og følt meg trygg og tilhørighet og ... det har jo ... det har nok formet meg, ikke sant. Så jeg føler jo ... det er noe som ikke er så bra med det.»

Samtidig, sier han videre i intervjuet, er han litt håpefull på dette området, fordi «mennesket er jo ganske tilpasningsdyktig». Selv om han ikke har erfart den tryggheten og tilhørigheten som han hadde trengt i oppveksten for å utvikle identitet og tillit til andre, så er det kanskje ikke for sent. Hvis han nå bare finner noen å snakke med, å øve opp disse ferdighetene sammen med.

En av de andre unge voksne trekker på mer episodiske negative erfaringer og følelsen av å bli såret når hun forteller hvorfor hun ikke bare «kan si hei og bli venner» lengre:

«Jeg snakker med folk på skolen, men jeg kan ikke stole på folk så mye og bli venner med en gang. Hvis jeg ser noen som er nærme meg og vi er sammen litt, okay, vi blir litt venner sånn.

Intervjuer: Ja, men det tar litt tid å bli nære venner med noen?

Mhm. Før stolte jeg på alle folk. Før var jeg ... fordi hjertet mitt var hvitt, veldig hvitt. Og jeg er 'riktig' jente, men jeg tenkte alle folk er samme med meg. Altså jeg stoler på alle og blir venner med en gang med alle og snakker med sånn alt og alle. Men når jeg blir [såret] av alle folk og de gjør mange ting med meg og jeg blir veldig vondt, nå blir jeg ... jeg kan ikke med en gang. Jeg har blitt avstand, jeg kan ikke samme som før stole på alle med en gang. Jeg blir redd for de folkene.»

Selv om hun fortsatt er en sosial person, og gjerne vil bli kjent med andre, har noe endret seg i det hjertet som før var «hvitt» og tillitsfullt. Hun tenker ikke lengre at alle hun møter er gode mennesker. Den redselen hun snakker om gjør at det nå er en avstand mellom henne og nye bekjente. Dette er noe flere andre av de unge voksne også snakker om.

En annen kilde til avstand, også relatert til historie og livserfaringer, er at det er begrenset hva de unge voksne ønsker å dele, eller kan dele, om seg selv i møte med andre. Flere sier at det er vanskelig å åpne seg for nye mennesker, fordi det er vanskelig å snakke om og vanskelig for andre å forstå hva som har skjedd med dem. Det som har skjedd er i noen tilfeller heller ikke noe de *kan* fortelle til hvem som helst, fordi de må holde enkelte ting hemmelig av hensyn til egen sikkerhet.

En av de unge voksne forteller at hun jobber aktivt med å skaffe seg nye venner og å bygge opp et nytt nettverk, men det er ikke lett:

«Det er kjempevanskelig. Som jeg har fortalt, det er min situasjon som gjør det vanskelig for meg å bli kjent med andre fordi jeg ... det er så vanskelig slik at jeg føler at jeg er unormal, jeg har unormal situasjon, unormalt liv. Og det er derfor jeg sliter med det sosiale. (...)

Og så nå når jeg er på skolen, vi ... jeg prøver å være sosial, men det er også at jeg har mye å skjule. Så det er vanskelig å bli kjent med andre og være åpen og åpne seg og alt dette. Så det er stor utfordring for meg. Så det er ikke lett i det hele tatt å bli kjent med noen, uansett hvor jeg er, om jeg er i en kafé eller i studiet eller i gata eller på Tinder, overalt.»

Her snakker hun om at det som gjør det vanskelig både er følelsen av å være unormal, og det at hun faktisk må skjule mye om seg selv når hun møter andre, uansett hvem og hvor. Enten det er en mulig studievenninne eller Tinder-daten. Det å holde tilbake deler av sin historie kan fort framstå som at man ikke ønsker å bli kjent, ved å by på seg selv, eller slippe den andre inn på seg:

«Jeg får også angst når jeg er i en sånn sosial setting der jeg må svare på spørsmål som er naturlige og også enkle, men de er vanskelige for meg på grunn av sikkerheten min, at jeg må passe på at jeg ikke sier for mye om meg selv. Og det som skjer ofte når jeg vil bli kjent med nye er at de graver i min fortid, og det liker jeg ikke, og når de ser det, så tenker de at jeg ikke vil bli kjent med dem.»

Også for de unge voksne selv kan dette oppleves ubehagelig, fordi det gjør at dine nye kjente ikke «kjenner hele deg», som en av dem snakket om:

«Intervjuer: Og hvis du skulle beskrive det selv, hva er det som er vanskelig med din situasjon?»

Kanskje å bli kjent og åpne seg liksom for nye mennesker. Og det er ikke alltid man kan liksom være seg selv med alle. (...) For altså jeg synes det selv, jeg føler det sånn, at jeg kan ikke være meg selv når jeg ikke kan fortelle om meg selv, det som er sannhet på en måte.»

Denne personen forteller videre at det skal mye til før hun stoler så mye på noen at hun vil fortelle dem sin historie, «det som er sannhet», men samtidig er det godt når noen kjenner hele henne. Det er en opplevelse som hun ønsker seg, selv om det er vanskelig å få til.

I tillegg er det for disse unge voksne, som for mange andre, vanskeligere å få seg venner i voksen alder. Mange de møter er allerede venner med mange og er fornøyd med nettverkene de har. En av de unge voksne forteller at hun oppfatter det slik at de andre i klassen der hun studerer «føler at de har allerede et godt nok nettverk til at de ikke orker å få seg så mange nye venner». Dette mener hun gjør det vanskeligere for henne å finne nye venninner på studiet. Og i tillegg til at det er vanskelig å få seg venner i voksen alder så er det enda vanskeligere å få seg en god venn, som en erfarer det, «hvis du er utlending». Dette kan henge sammen med flere ting, blant annet hvordan man blir møtt av nordmenn. Det er dessuten velkjent at som utlending er det helt vanlig å bli møtt med spørsmål om din bakgrunn, hvor du kommer fra, om familien din og hvorfor du «er her». Det vil si spørsmålene som personer i denne målgruppa ikke er komfortable med å svare på.

Behov for hjelp i reetableringsfasen

Reetablering etter et brudd med familien, krever også praktisk kunnskap og forståelse som av ulike årsaker kan være krevende for de unge voksne vi har snakket med. Noen har kort botid i Norge og utfordringer med å forstå både språket og systemene de nå må forholde seg til på egen hånd. En ung kvinne forteller at etter at hun brøt med familien skulle hun begynne på norskkurs, for hun hadde ikke fått lære noe norsk selv om hun hadde bodd her i flere år. Men hun visste ikke hvordan hun skulle ta bussen og finne fram til skolen. Andre har vokst opp i Norge, men under en slik kontroll at de likevel har lite erfaring med å være selvstendige, ordne sine egne avtaler, finne seg bolig, dra på Ikea, kjøre bil, og andre praktiske sider ved livet. De unge voksne forteller at de har fått hjelp fra krisesenter eller bo- og støttetilbudet til det praktiske ved å stable på beina et selvstendig liv, men behovet slutter ikke nødvendigvis når tiden der er ute, særlig ikke for de som er nye i Norge. Hjelpetilbudet som er tilgjengelig i fasen etterpå, framstår som mindre omfattende og mer fragmentert. En av de unge voksne som er relativt ny i Norge forteller om dette:

«Krisesenter, det var bare tre måneder. Bokollektivet det var cirka ett år. Jeg ønsket at det skulle være litt mer. For da jeg flyttet ut, jeg var ikke så flink. Jeg fikk etter det kontakt med [Røde Kors] og så fikk hjelp med sånn papirer. Sånn forskjellig papir til kontor og kontor. Men sånn andre ting ... jeg får ikke. Så derfor jeg tenkte, hvis det er mulig jeg kunne bo der litt lenger, to år eller noe. For det er mange ting du må lære. Jeg har opplevd vanskelige ting. Jeg hadde ikke bra psykisk helse. Føler meg veldig utrygg og lei seg liksom, og så andre

ting ... det var helt nytt land, nytt kontor, også bli kjent og å gjøre alle tingene ... det var ikke lett. Nå også, fortsatt, selv om jeg klarer mange ting selv nå, så fortsatt det er mange ting som jeg trenger hjelp til. Så derfor det er sånn, jeg alltid tenkte, hvorfor det var sånn kort ...»

Slik hun forteller om det, var hennes utfordringer sammensatte og vedvarte selv om tiden på krisesenteret og bokollektivet gikk ut, men etterpå ble det vanskeligere å få hjelp til alt.

En del av de unge voksne sier også åpent at de har psykiske og fysiske plager etter opplevelser av vold og andre former for negativ sosial kontroll, som de trenger profesjonell hjelp med. Flere av dem går til behandling hos psykolog, og noen får oppfølging fra fastlege og annet helsepersonell. Noen forteller at de har fått nyttig og til og med livreddende, hjelp fra psykolog, mens andre mener at dette ikke har hjulpet dem. Noen begrunner dette med at de selv ikke har klart å få tillit til og åpne seg for psykologen, mens andre antyder at helsetilbudet som de profesjonelle leverer ikke er holistisk. Det får dem i alle fall ikke til å føle seg bedre. Én snakker om at det som egentlig hjelper mot depresjonen hun sliter med, er å komme seg ut i aktivitet og ha noen å være sammen med, men hun kan jo ikke «be med seg legen på tur». Dessuten er et slikt profesjonelt forhold preget av en type distanse skapt av at den profesjonelle søker å kartlegge hva som er den «utsattes» problem. Søkelyset rettes mot den «utsatte» og problemet som ligger tilbake i tid. Gjensidigheten og framtidsrettetheten de kan finne i en mer privat relasjon, er noe helt annet.

Flere av de unge voksne som har brutt med familien sin forteller altså at de benytter og/eller at de vet om tjenester de kan kontakte for hjelp og støtte med ulike utfordringer. Noen ganger møter de profesjonelle som forstår og vil hjelpe, og som får det til, andre ganger ikke. Enkelte har også møtt hjelpere som har gått utover sitt profesjonelle ansvar for å ta vare på dem. Samtidig er det flere som opplever at det er krevende å stadig møte nye profesjonelle hjelpere, fordi de hver gang må forklare årsakene til at de trenger hjelp. De må fortelle historien sin på nytt og på nytt. Mange forteller at de savner de ansatte på bo- og støttetilbudet. Enkelte har fortsatt mest kontakt med kontaktpersoner i slike tilbud, fordi den trygge relasjonen de utgjør er en svært viktig del av hjelpen de har behov for. Som denne unge voksne:

«Jeg er blitt venn med en fra krisesenter, og nå vi er som søsken, som familien! Det er den eneste jeg har i ... den eneste nærkontakt i Norge, det er hun. Jeg kan overnatte hos henne uten å tenke. Hvis jeg har ikke penger, hvis jeg er dårlig, har vondt, jeg kan snakke med henne uten å tenke. Så det fikk jeg fra krisesenteret.»

I denne personens reetablering av et selvstendig liv er det fortsatt den ansatte på krisesenteret som er den nærmeste og eneste vennen og støtten i livet.

Å ikke bli gjenkjent som mann

I prosjektet har vi intervjuet noen få menn som har brutt med sine familier, av ulike årsaker. I intervjuene med disse kommer temaet «manglende forståelse» opp på en annen og mer kjønnet måte enn i intervjuene med kvinner. På ulike måter snakker de unge mennene om en mangel på kompatibilitet mellom dem selv og forventninger som stilles til menn, både i egne og andres øyne, og også i møtet med det profesjonelle hjelpeapparatet.

En av de unge mennene snakker om at i oppveksten ble hans følelser og behov ikke validert av familien som noe de skulle hjelpe ham med, han fikk i stedet beskjed om

å vende seg til Gud. Og i møtet med det profesjonelle hjelpeapparatet, forteller han at han opplever noe av den samme avvísningen, at hans behov ikke blir tatt helt på alvor, men nå fordi han er mann – slik han fortolker dette. Han sier blant annet:

«Jeg er egentlig kanskje sånn fremmedgjort da. Fremmedgjort fordi ... det har vært utilstrekkelig oppfølging. Det har et eller annet med berettigelse å gjøre og hvordan folk ser på min funksjon da ... det er kanskje vanskelig for meg å hevde at mitt behov skal prioriteres og ha plass. Det er egentlig i møte med fastlege og DPS og ... jeg er blitt nedprioritert da. Og mannsidealene om at kanskje ... det antas ikke at jeg skal bry meg om ting på en så ... det er både sånn eksistensielt ... og at det kanskje forventes at man skal være fornøyd med livet på en enkel måte, som mann, kanskje.»

Fremmedgjøringen knytter han til «berettigelse», at han ikke opplever å bli sett på som en som helt har rett på hjelp, i hvert fall ikke en som blir prioritert. Dette knytter han videre til mannsidealet, at det antas at han som er mann, ikke skal bry seg om sånne eksistensielle ting som han strever med. Han snakker om en forventning om at som mann skal man «være fornøyd med livet på en enkel måte». Denne forventningen står i stor kontrast til hvordan han snakker om at oppveksten hans har gjort livet alt annet enn enkelt. Følelseslivet, det sosiale livet, hele hans identitet - har tvert imot blitt svært komplisert.

I sitatet over snakker han også om at det er vanskelig å hevde at hans behov skal prioriteres og ha plass. At dette er noe som må hevdes av ham selv, dette er igjen noe han knytter til at han er ung mann. En fortolkning det absolutt kan være grunn til å notere seg, gitt at det ikke er noen av de unge kvinnene vi har intervjuet som snakker om dette på samme måte. Det å fremme sine egne behov, det å handle selvhevdende, er noe han ikke har fått så mye trening i igjennom oppveksten. Men dette opplever han altså at forventes av han i møte med hjelpeapparatet. Samtidig snakker han om at hvis han i for stor grad legger vekt på å forstå hvorfor hjelpeapparatet svikter ham, så tar han for mye ansvar individuelt, og bidrar på en måte til sin egen fremmedgjøring. For egentlig, sier han, har vi et felles ansvar for hverandre.

Å bli møtt med bestemte forventninger og idealer fordi du er mann, tematiseres også i et intervju med en ung mann som har brutt med kona og familien som han var giftet inn i. Han har nå hovedansvaret for deres felles barn, uten noe nettverk rundt seg i Norge. Han forteller om fravær av støtte, anerkjennelse og forståelse fra det miljøet av landsmenn som han kanskje naturlig kunne søkt til. De mener han har tatt feil valg som far når han har brutt med sin kone og tatt med seg barnet. Han beskriver opplevelser med baksnakking og fordømmelse. Hans evner som enslig mannlig omsorgsperson er også, slik han forteller om dette, stadig oppe til vurdering i det offentlige apparatet, fordi hans tidligere ektefelle bruker barnevernet og rettssystemet imot ham.

Det disse unge mennene har til felles er at de har havnet utenfor mannsroller andre forventer at de skal passe inn i. Det gjør det krevende å gjenkjenne og kanskje også akseptere seg selv, noe som forsterkes av manglende forståelse og validering fra andre. Det virker også som det gjør dem krevende å gjenkjenne i det profesjonelle hjelpeapparatet. Og da snakker vi om erfaringer de har gjort i møter med tjenester som ikke er spesialiserte på negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, som fastlege, psykologer, NAV og barnevern. Det som skjer når man havner utenfor den kjente mannsrollen, slik disse to snakker om det, er at man blir overlatt mer til seg selv, fordi det blir en større avstand til de som kunne hjulpet deg.

6.3 Hvorfor delta i et tilbud i mentorordningen

I intervjuene med de unge voksne har vi spurt hvorfor de takket ja til mentorordningstilbudene vi har intervjuet om, som er Mentorfamilie, Ressursvenn og Sammen, og hva de så for seg når de fikk høre om tilbudet første gang. Dette tenker vi er interessant både for å vite hva det er med tilbudene som appellerer til målgruppa, men også hvilke forventninger de unge voksne hadde med seg inn i aktivitetene og koblingene, som kanskje preget deres erfaringer av hvordan det ble.

Flere av de unge vi har intervjuet snakket om behovet for å ha noen i livet som de kan stole på, og som ser dem. Noen som kan hjelpe dem å være i aktivitet slik at de negative tankene som kommer når man er alene, ikke preger hverdagen for mye. Dette er tema som i stor grad går på tvers, litt uavhengig av hvor ensomme de er og hvilken livssituasjon de nå er i. Så varierer det hvorvidt de ser på de ulike tilbudene som et egnet svar på disse behovene, og eventuelt hvorfor. Når vi utforsker motivasjoner for å delta i tilbudene om Mentorfamilie og Ressursvenn er det særlig begrepet familie som gjør at forventningene til Mentorfamilie skiller seg ut. Noen er usikre på om Mentorfamilie er et tilbud som passer for dem, og dette gjelder uavhengig av om de har prøvd det. Andre er sikre på at de gjerne vil ha en mentorfamilie, men av ulike grunner. Noen ønsker seg en type familierelasjon, mens andre ønsker seg en venn. Vi skal i det følgende se nærmere på disse ulike forståelsene og forventningene til hva tilbudene om Mentorfamilie, Ressursvenn og Sammen kan være. Vi ser først på motivasjoner og forventninger som er særskilte for tilbudet om Mentorfamilie, så på motivasjoner og forventninger som er felles for de som vil ha Mentorfamilie og Ressursvenn, og til slutt på motivasjoner for å delta i Sammen-nettverket.

Noen ønsker seg familie

En god del av de vi har intervjuet som har en mentorfamilie i dag, eller som venter på å få en, snakker om at de sa ja til dette fordi de ønsket seg noen i livet sitt som kan være som en familie for dem. Enkelte understreker da særlig de voksne i familien, de ønsker at noen voksne kan gå inn i en foreldrerolle i deres liv. Litt som erstatning for foreldrene de har mistet eller brutt med, og litt som en type foreldre de aldri har hatt, og som de ønsker seg. Men de snakker også om familieaktiviteter, å gjøre ting sammen slik en familie ville gjort, det å tilbringe tid sammen, og å få en kroppslig erfaring av å høre til i en familie.

En av de unge mennene vi har intervjuet sier at han ønsker «å delta i en familiekultur» og å ha en rutine, som å ha en familiemiddag, snakke om hverdagen og bare være sammen. Han snakker om det som en familiekultur han ikke helt har opplevd i sin egen oppvekst, ikke «på en veldig trygg måte», og som han tror at han trenger å oppleve. Han snakker om at han trenger en annen kroppslig erfaring, av familiefellesskap.

En av de unge kvinnene forteller at hun trodde først hun kunne sove hos mentorfamilien, «likksom sånn at jeg kunne bo med dem», ikke permanent, men i hvert fall på lange besøk. Det var dette hun så for seg da hun fikk høre om Mentorfamilie første gang. I intervjuet snakker hun også om at det å bo alene har påvirket henne negativt. Hun sier at hun nesten har mistet interessen for å snakke med andre og at det er vanskelig å komme seg ut på besøk til personer hun kjenner. For selv om hun vil ha noen å være sammen med, er ikke motivasjonen der når hun trenger den. Hun funderer på at dette kunne bli bedre hvis hun kunne være litt hos en familie, over tid.

En tredje av de som ønsker seg familie, forteller at temaet mentorfamilie kom opp i en samtale med en profesjonell hjelper da hun snakket ut om sine følelser om familie. Den profesjonelle hjelperen fortalte henne om Røde Kors' tilbud:

«Jeg fortalte jo litt om hvor trist jeg følte meg når jeg så folk med familier. At det pleide å irritere meg. Det er litt frekt å si, men jeg vet ikke, jeg pleide å bli litt misunnelig. Spesielt når jeg så barn gå med fedre eller gå med mødrene sine og jeg tenkte at jeg kom aldri til å oppleve den kjærligheten igjen. Spesielt ikke etter at jeg dro fra familien min. Jeg har jo kontakt med dem nå, men ting er ikke det samme. Det er veldig mye press om at jeg skal flytte hjem igjen og sånt. (...) Og bare den tanken om at de fortalte meg at du kan få muligheten til å liksom oppleve det du ikke har fått opplevd med din familie, gjennom en mentorfamilie, fordi det fungerer jo som en familie. Det gjorde at jeg fikk lyst til det.»

Det er tanken om at hun ikke vil få oppleve kjærlighet mellom seg selv og foreldrene sine igjen, og forventningen om at Mentorfamilie skal «fungere som en familie», denne unge jenta trekker fram når hun skal forklare hvorfor hun takket ja til en mentorfamilie. I intervjuet ber hun de som tenker på å bli mentorfamilie om å «ta imot den personen som en ekte familie, fordi det er det vi ser etter». Og det kommer også fram, både i sitatet over og i andre deler av intervjuet, at hennes egne foreldre ikke nødvendigvis har gitt henne opplevelsen av å være elsket, selv når hun bodde hjemme. Kjærlighet er for henne, helt i kjernen av hva det å fungere som familie betyr. Hun setter ord på dette slik:

«For meg var ekte familie bare ... lillebroren min. Fordi han var så liten og alt, men ... jeg tror jeg gjennom tiden har glemt det. Glemt hva det vil si å være en ekte familie. Men, nå i etterkant så har jeg forstått at familie er ikke bare blodrelaterte. Det kan være venner. Det kan være andre du møter. Familie handler om å elske hverandre, akseptere hverandre, forstå hverandre, gi hverandre space. Ikke hele tiden være oppå hverandre og inni sjelen til hverandre liksom. Familie handler om kjærlighet. Å gi hverandre kjærlighet. Fordi det er det jeg lengtet mest etter, å bli elsket.»

Det er kvaliteten på relasjonen som definerer en ekte familie, slik hun snakker om det her, og ikke blodsband. Kvalitet handler, slik hun ser det, om å vise kjærlighet, aksept, forståelse og respekt for den andres integritet (å gi hverandre «space»). Når hun ønsker seg noen som kan fungere som en familie, er det dette hun ønsker å oppleve.

En annen av de unge legger mer vekt på følelsen av trygghet og tilhørighet det gir å ha voksne rundt seg som man kan være sammen med, når man ikke kan være med sine egne foreldre. Hun sier at når koordinatoren for Mentorfamilie i Røde Kors fortalte om tilbudet, var det dette som gjorde at hun sa ja:

«Hun fortalte meg hva Mentorfamilie gjør og sånn, og hun sa at vi kan liksom gjøre de hverdagslige ting sammen og at man føler en tilhørighet til noen, og det var viktig for min del der og da, for jeg var alene. Og selv om man har venner så er det ikke nok. Du trenger på en måte å føle at du har noen voksne også i livet. For jeg er oppvokst i en stor familie, og det var tungt å komme til [byen] og bo helt alene og sånn. Da kjente jeg ingen voksne her, bare kontaktpersonen min som jeg hadde litt kontakt med. Da følte det godt å høre at jeg kommer til å gå tur og gjøre hverdagslige ting med noen voksne.»

Hun forteller at overgangen fra å leve i en storfamilie til å skulle leve helt på egen hånd, var tung og ensom. Det var ikke nok å få venner. Sine egne foreldre kan hun ikke ha kontakt med lengre, og hun forteller videre at det å ha voksne rundt seg var det hun savnet aller mest. Da var Mentorfamilie en mulighet til å få noen nye voksne i livet som hun kunne høre til hos, gjennom å gjøre helt hverdagslige ting sammen.

Savnet etter å leve i en storfamilie, snakker også en annen av de unge voksne om. Hun forteller at når hun fikk høre om Mentorfamilie, var savnet etter «familietid» noe av det som fikk henne til å si ja:

«Ja, de sa ... det er sånn ... det er en familie som vil bli venner med deg ... du kan gå på middag, være der i fritida. Du kan besøke dem. Du skal være trygg der. Du kan bli med dem ut og sånn ... og jeg likte ... jeg sa, okei, ja til det. [...] Men da de sa, jeg blir så glad, for jeg tenkte, jeg har et sted jeg kan gå til! Utenfor jobb. For jeg var hele tida opptatt med jobb og skole, så jeg likte ... for jeg savnet den familietid, fortsatt jeg gjør det. Så, jeg tenkte ... kanskje det er noe for meg? [...] De sa at du kan gå med dem i høytider og gjøre noe koselig med dem. Så jeg likte det. For jeg glemte hvordan man føler seg når man har familien. Jeg savner ... jeg var en som ... jeg var den yngste i familien, ikke sant, så alle søsken og mamma og pappa, vil bodde sammen. Veldig gøy! Men etter jeg flyttet hit, så ...»

Hun forteller i intervjuet at hun hadde tette bånd til sin opprinnelige familie som hun vokste opp sammen med, men etter at hun kom til Norge gjennom ekteskap har hun bare hatt negative opplevelser med storfamilie. De kontrollerte livet hennes totalt. Nå som hun har brutt med dem, lever hun for første gang alene. Å bli kjent med en ny familie, en som hun kan være trygg hos, være med i høytidene og gjøre koselige ting med, var derfor et tilbud hun ville si ja til.

Selv om de bruker ulike ord, snakker flere av de unge som er sitert her, om at de ønsket seg voksne personer i livet sitt som kunne fungere som en type foreldre. De legger vekt på ulike kvaliteter ved relasjonene, som kjærlighet og tilhørighet. Mens noen snakker mest om emosjonelle bånd, snakker andre også om det å gjøre hverdagslige ting sammen med voksne, som noe attraktivt. Noen ønsker seg familietid og et sted å gå til som kan være like hyggelig som deres opprinnelige familie, som de har mistet. Da handler det blant annet om at med en mentorfamilie kan man gjøre typiske familieaktiviteter, som å spise middag sammen, feire høytider eller være der i fritida. Alt dette er forventninger de unge voksne hadde med seg til hva en mentorfamilie kunne gi dem, og gjorde at de sa ja til et slikt tilbud.

Noen ønsker seg *ikke* en «random familie»

Et par av de unge vi har intervjuet, gir uttrykk for ambivalens ovenfor tilbudet om Mentorfamilie. Dette knytter an til familiekonseptet. Begge har enkelte erfaringer felles med de andre intervjuede ungdommene, som at de ikke har kontakt med sine egne foreldre og at de synes det er utfordrende å bli kjent med nye mennesker. Begge jobber mye, de har venner å være sammen med og de bor med noen, slik at behovet for å ha *noen* i livet sitt ikke er til stede på samme måte som de vi hørte i forrige avsnitt. Begge gir uttrykk for at de, når de fikk høre om Mentorfamilie, var usikre på om tilbudet passet for dem. En av dem sier at hun takket nei fordi hun ikke følte seg klar på den tiden, mens den andre sier hun takket ja til det som et eksperiment på oppfordring fra en profesjonell hjelper.

Personen som takket nei, forklarer denne beslutningen slik:

«For Mentorfamilie er sånn at du får en familie på en måte som, ja, jeg bare følte det var litt sånn ... det fungerer sikkert for mange mennesker, men jeg følte det var litt rart, nå har du akkurat brutt med din egen familie, så skal du plutselig bli plassert i en random familie på en måte og så bare 'Ah ...'. Jeg bare følte ikke at det var noe for meg. Men det kan jo være greit for folk som trenger det. For de kan jo feire jul sammen og alt det der, kan man ikke det?»

Intervjuer: Jo, det er det noen som gjør.

Som en familie liksom. Ja. Så hvis jeg ikke hadde hatt noen rundt meg, så føler jeg det hadde vært en liksom *option* for meg. Men jeg har jo venner og typen så jeg føler liksom de dekker på en måte den plassen som familien min ... jeg vet ikke hva jeg sier engang, men de dekker liksom den plassen som familien min har tatt holdt jeg på å si, ja du skjønner sikkert hva jeg mener.

Intervjuer: Ja, jeg tror det.

De dekker liksom det tomrommet jeg har på en måte. (...) Så er det lang prosess å bli kjent med folk på nytt og la dem bli kjent med deg. Det tar tid for meg å åpne meg for mennesker også, så ... ja.

Intervjuer: Hvorfor tar det tid?

Jeg vet ikke, det er bare vanskelig å stole på hvem som helst. Når man på en måte ikke kunne stole på sin egen familie, da kræsjer det litt å bare stole på hvem som helst.»

Hvis man tar tilbudet om Mentorfamilie bokstavelig, og ser for seg at det innebærer å bli «plassert inn i en random familie», har det noen følger for hva det krever av deltakeren. Du bør kanskje både ha behov for og kapasitet til å gi noen nye, ukjente mennesker rommet som din familie har hatt, selv om din egen familie har gitt deg noen ganske negative forventninger å bale med. Det er med denne forståelsen av hva Mentorfamilie innebærer, at denne jenta forklarer hvorfor hun ikke var klar. Det er ikke kostnadsfritt å få seg ny familie, og fordi hun allerede har folk rundt seg, for eksempel i høytider som jula, så takket hun nei.

Samtidig snakker hun i andre deler av intervjuet om at hun har behov for «en person eller gruppe som kan gjøre det veldig *exciting* for meg å dra ut hver dag, fordi jeg blir veldig stuck i senga for tiden, og når jeg først har fri så er jeg liksom bare hjemme». Hun snakker om noen å gjøre «småting» sammen med, som å gå ut og spise middag, i stedet for å bli værende hjemme. Dette minner om tilnærmingene til de som har mentorfamilie fordi de ønsker seg en venn. Samtidig legger ikke denne personen vekt på at det skal være én spesiell person hun kan bli kjent med, det kan også være en gruppe.

Deltakeren som takket ja til tilbudet om mentorfamilie som et eksperiment, forteller at det var med noen motforestillinger. Hun sier at for henne virket ideen om Mentorfamilie litt fantasifull, altså at en familierelasjon kan skapes gjennom en kunstig kobling utført av Røde Kors. Hun mener at gode forhold er noe du må skape selv. Det krever en «hemmelig ingrediens», og kan derfor ikke tvinges fram. Hun sier dessuten at hun ikke var på utkikk etter en ny familie, for familie er noe hun vil skape med en framtidig partner, og ikke noe hun er bekymret for at hun ikke får til. Dette snakker hun imidlertid om som en plan for framtida, mens nå er hun mer opptatt av å «jobbe med meg selv». Dette framstår også som hennes motivasjon for å si ja til

tilbudet om mentorfamilie. En av hennes profesjonelle hjelpere mente at det ville være positivt for henne å «se hvordan det er å være i en norsk familie», og dette eksperimentet gikk hun med på. Altså var hennes innstilling, slik hun beskriver den, at dette først og fremst kunne være en mulighet til å lære noe.

Noen ønsker seg en venn

To av deltakerne vi har intervjuet, benytter seg både av Røde Kors' tilbud om Mentorfamilie, og NKS' tilbud om Ressursvenn. For dem springer dette ut av det samme ønsket, nemlig ønsket om en venn.

En av disse deltakerne opplevde en periode der hun, etter å ha fått hjelp til å bryte med familien sin, som hun selv sier det: ikke hadde noen i livet sitt. Hun fortalte til en ansatt i Røde Kors at hun ikke hadde venner og sliter veldig mye med å bli kjent med noen, og da fortalte den ansatte om mentorfamilietilbudet. I intervjuet spurte vi om hun kanskje hadde noen andre forventninger til Røde Kors' tilbud om Mentorfamilie enn vennskap, siden det heter «familie», men det avviste hun slik:

«Nei, for meg er det bare vennskap. Og spesielt på den tiden trengte jeg virkelig gode venner. Nei, jeg forventer ikke mer enn vennskap. Og jeg tror at mange kvinner i hvert fall som er i min situasjon, eller nærmere min situasjon, de er ikke ute etter noe annet liksom. Vi vil ha venner, som forstår oss, og at de er der når vi trenger dem. Og ikke mer enn det.»

Ønsket om en god venn, en som kan forstå og være der for henne, knytter hun til alenetilværelsen sin, ensomheten hun opplevde på grunn av sin spesielle situasjon. Mentorfamilie var ett av flere tilbud som kunne skaffe henne en venn, noe hun syntes var veldig vanskelig å få til på egen hånd. Hun sier eksplisitt at hun ikke er ute etter noe annet enn vennskap. Familiedimensjonen ved tilbudet om en mentorfamilie var derfor ikke noe som motiverte henne til å si ja.

Den andre som har benyttet seg av tilbudene om både Mentorfamilie og Ressursvenn, forteller at hun hadde én god venninne, men hun ønsket seg flere. Gjerne noen å gjøre aktiviteter sammen med, men også bare noen å be på besøk og lage middag sammen med. Hun har også en tilleggsmotivasjon, som knytter an til at hun har relativt kort botid i Norge. Derfor har hun behov for et nettverk som kan hjelpe henne å forstå språket, kulturen og de ulike praktiske og byråkratiske sidene ved å leve her. De få vennene hun hadde, hadde selv innvandret, og kunne ikke hjelpe på denne måten. Hun sier at motivasjonen hennes for å få en mentorfamilie mest var å ha noen å snakke norsk med, og det var samme motivasjon som gjorde at hun fikk en ressursvenn.

Familiedimensjonen ved tilbudet om mentorfamilie la heller ikke denne deltakeren vekt på. Derimot la hun vekt på at måten Røde Kors og NKS jobbet med koblingene de gjorde for henne, var viktig for at hun skulle tørre å stole på nye personer i livet sitt. Erfaringer med svik og psykisk vold fra hennes nærmeste, har gjort det vanskelig å gi nye mennesker tillit. Det er dessuten hemmeligheter i livet hennes som det er viktig å bevare. Derfor er det viktig for henne å vite at personene hun kobles med har taushetsplikt, og at personer i det profesjonelle hjelpeapparatet som hun kjenner går god for at disse frivillige er til å stole på.

Noen vil beholde hjelperen sin

Én av de unge vi intervjuet hadde en kobling som lå nær opp til det EGG Design, i utviklingen av tilbudet om mentorfamilier, kalte uformelle mentorfamilier (som

beskrevet i kapittel 4). EGGS' beskrivelse handlet om profesjonsansatte som hadde endt opp med å bygge en privat relasjon til en ungdom de tidligere hadde jobbet med som profesjonelle. Nettopp dette hadde skjedd her: en ansatt ved bokollektivet hadde etablert en nær relasjon til en beboer som flyttet ut samtidig som den ansatte sluttet i jobben. Da valgte den ansatte å bli frivillig i en én-til-én-kobling med hun som flyttet ut. Interessant nok fant vi ikke denne koblingen innenfor Røde Kors' tilbud om Mentorfamilie, men i NKS' tilbud om Ressursvenn.

Hun som flyttet ut, forteller at dette var en fin måte for dem å fortsette å ha kontakt på, slik at hun fortsatt kunne ta kontakt dersom det var noe hun bekymret seg over eller trengte å snakke om. Den tidligere ansatte kunne fortsette å støtte henne og møte henne iblant. Selv om det var andre tilbud tilgjengelige i denne fasen, opplevde hun at det var fint å holde kontakten med «en som på en måte har litt bakgrunnsinfo om deg, og vet hvordan du har hatt det før, og hva du har slitt med». Dette utdypet hun slik:

«Når jeg flyttet ut av bokollektivet så ble jeg jo på en måte viderekoblet til Røde Kors hvis jeg trengte hjelp med noe praktisk eller om jeg ville snakke om noe. Så klart, jeg kan jo fortsatt snakke med de på bokollektivet, men det var jo et tilbud til for meg. Men jeg har merket at jeg har jo på en måte ikke orket å kontakte Røde Kors hvis jeg sliter med noe, for da må jeg på en måte forklare alt fra starten av, alt det tragiske i livet mitt og sånne ting. Så det å på en måte ha noen som allerede forstår og vet er litt ... ja, lettere da.»

Deltakeren beskriver her at det å bytte mellom profesjonelle hjelpere har en kostnad. Man må «forklare alt fra starten av» og det er tunge temaer som skal dekkes. Da er det lettere å ta kontakt med de som allerede kjenner din historie, når behovet for å snakke med noen oppstår. Det er altså ikke en hvilken som helst venn eller en hvilken som helst profesjonell som ville fungert i denne rollen. Derimot gir rollen som ressursvenn mulighet til å videreføre en relasjon til en viktig «mer enn profesjonell» hjelper i hennes liv, som hun fortsatt ønsker å ha med seg. Det kan tenkes at dette også kunne vært mulig gjennom Røde Kors' tilbud om Mentorfamilie, men vi har ikke funnet eksempler på dette i vårt feltarbeid.

Noen ønsker seg fellesskap

Bare det å ha folk rundt seg, er noe mange av ungdommene sier at de ønsker seg og savner. Mange av de unge voksne vi har intervjuet har bodd en periode i bokollektivet, og forteller at det å flytte ut var en brå overgang til et langt mer ensomt liv. En av dem forteller at det var en skummel opplevelse:

«For da hadde jeg ikke ... da bodde jeg på [hybel], men på grunn av koronatiltak så så jeg nesten ingen andre. Og det å være student, ikke se noen, ikke gjøre noe som helst, så var det litt deilig å komme seg ut, bare møte folk generelt, være litt sosial, og ikke bare sitte i senga hele tiden.»

Fordi en del av de tidligere beboerne på bokollektivet kjenner til Sammen-nettverket, orienterer de seg gjerne dit for å søke selskap, møte folk, være sosiale på en måte som oppleves som lavterskel. Det handler da ikke om å møte en spesiell person, eller utvikle en spesiell type relasjon, men bare det å få være sammen med andre en liten stund, noen man kan kjenne seg trygg sammen med.

Det er også et tema som går igjen at de unge voksne ønsker å høre til blant noen, enten de sier dette direkte, eller det ligger mellom linjene. Fellesskap handler om

noen som kan speile deg, i sosiale sammenhenger på måter som gjør at man føler seg som et helt menneske. Det er derfor viktig for de unge å finne fellesskap der de blir sett som en person, ikke bare klient eller pasient.

6.4 Oppsummering

Målgruppa for mentorordningen har til felles at de har brutt med sin familie av ulike grunner relatert til negativ sosial kontroll, tvangsekteskap eller æresrelatert vold. Dette har gjort at de har mistet sitt fellesskap, og samtidig at de har liten øvelse i å være alene.

Det er også stor variasjon i målgruppas historier og livssituasjoner. Vi har særlig pekt på at det er utfordrende å være i denne reetableringsfasen og samtidig være såpass ny i Norge at man har utfordringer med språk, å bli inkludert eller forstå systemer, og å bli kjent med nordmenn. Dette skaper noen ekstra behov for hjelp, støtte og inkludering dersom man skal oppleve tilhørighet og frihet til å leve livet man ønsker seg.

En fellesnevner i fasen der de unge voksne jobber med å etablere et selvstendig liv, er aleneproblematikk. Denne forsterkes av to komponenter: en emosjonell komponent, fordi det er vanskelig å stole på mennesker med erfaringer som denne gruppa har, og en sikkerhetsmessig komponent, fordi noen helst ikke skal dele for mye informasjon om seg selv.

Utgangspunktet preger hvorvidt de unge voksne vi har intervjuet ønsker seg Mentorfamilie, Ressursvenn eller å delta i Sammen, og hvilke forventninger de unge voksne hadde med seg inn i aktivitetene og koblingene. Men forventningene preges også av hvordan tilbudene presenteres for de unge, og signalene som ligger i navnet på tilbudet. Det er særlig begrepet «familie» som gjør at forventningene til Mentorfamilie skiller seg fra forventningene til Ressursvenn. Det gjør både at de som ønsker seg en type familierelasjon, orienterer seg mot dette, og at noen orienterer seg bort fra det.

7 Frivillighetens rolle

I dette kapitlet tar vi utgangspunkt i frivilliges erfaringer med tilbudene Ressursvenn og Mentorfamilie, for å se nærmere på frivillighetens rolle i mentorordningen fra de deltakende aktørenes perspektiv. Begge disse tilbudene er basert på frivillighet og består av at én deltaker kobles med en frivillig enkeltperson eller et par.¹

I det forrige kapitlet beskrev vi deltakernes ønsker og forventninger. Det framgikk at noen deltakere ser på Ressursvenn og Mentorfamilie som ganske like tilbud, mens andre har ulike forventninger til tilbudene, særlig fordi de knytter andre forventninger til et tiltak som heter noe med familie. I dette kapitlet ser vi på hvilke forventninger de frivillige har til disse tilbudene, med særlig oppmerksomhet rettet mot tilbudet om mentorfamilie. Hva er det de frivillige selv tenker at de skal bidra med, og hva motiverer dem til å stille opp som frivillig i et slikt tilbud?

Som beskrevet i kapittel 2, antar man i frivillighetslitteraturen at hva som motiverer frivillighet både handler om personlige forhold hos de frivillige og trekk ved aktiviteten som skal gjennomføres. I dette kapitlet ser vi nærmere på hvorvidt dette stemmer med det de frivillige selv forteller at motiverer dem. Vi viser også hvordan de frivillige selv fortolker trekk ved tilbudet og dermed kan velge å gå inn i ulike roller innenfor samme type tilbud.

I tillegg pekes det i frivillighetslitteraturen på at hvordan frivilligheten organiseres også er viktig for å få frivillige til å stille opp. Det finner også vi, og vi viser i dette kapitlet hvordan organisasjonenes forventninger og tilrettelegging, sett fra de frivilliges ståsted, legger til rette for en type refleksiv frivillighet som foregår mye på de frivilliges premisser, men også med grep som er tenkt å ivareta deltakerne.

7.1 Motivasjon for frivillig innsats

At tilbudene om Ressursvenn og Mentorfamilie er basert på frivillighet, gjør at frivilliges motivasjon for å delta – og deres tanker om hvordan rollen skal fylles – er avgjørende for å nå målsetningene med tiltakene. Når vi ser på hva de frivillige sier om sine motivasjoner og forventninger, blir det tydelig at rollen som frivillig er åpen for tolkning. Dette kommer tydeligst fram når vi ser på tilbudet om Mentorfamilie.

Hvorfor vil noen være mentorfamilie og hva ser de for seg?

Blant de seks mentorfamiliene vi har intervjuet, er det noen som sier de har gått inn i dette med et ønske om å utvide sin familiekrets, mens andre snakker om det som et mer ordinært frivillighetstiltak, der de kan bruke av sin tid og sine ressurser for å være en støtte og hjelp for andre. I den første gruppa tolker vi inn en forventning om gjensidig utbytte av relasjon de skal inn i. I den andre gruppa snakker de i større grad om koblingen som en tjeneste de yter til noen som trenger det, fordi de selv har ressursene og overskuddet som skal til. Dette skillet er en forenkling; begge motivasjonene kan være til stede hos begge gruppene, kanskje i ulik grad eller kanskje er forskjellen

¹ Tilbudet Sammen er ikke basert på frivillighet, og derfor kommer vi tilbake til dette tilbudet i et eget kapittel, kapittel 9.

mer i hvordan de snakker om det. Når vi likevel tematiserer at det er et skille, er det fordi en del av deltakerne, som beskrevet i kapittel 6, har med seg forventninger om nettopp å kunne bli en del av en familie, mer enn å «få hjelp». Noen så også for seg en ganske omfattende form for samvær. Da er det interessant hvorvidt mentorfamilie-ene også ser for seg at dette er noe de ønsker å tilby.

En av de som legger vekt på å kunne tilby hjelp som en motivasjon, snakker om det slik:

«Jeg har jo lenge visst at mange av de ungdommene mangler et tilbud etterpå, etter at de kanskje har bodd på botilbudet eller har bodd på en skjermet adresse, og så flytter de og mangler nettverk og sånt, (...) så jeg ville bare være tilgjengelig liksom, for noen som trengte det. Jeg har jobbet som frivillig i flere varianter før, så det var ikke sånn sett nytt.»

Denne frivillige snakker om Mentorfamilie som et godt svar på målgruppas behov for nettverk, samtidig som det ikke krever for mye. Hun sammenligner det med å være frivillig i andre varianter. I andre deler av intervjuet forteller hun at hun tidligere har vært besøkshjem, og på spørsmål om hvordan hun vil sammenligne dette og Mentorfamilie, svarer hun at det å være besøkshjem var annerledes, for da hadde hun jo omsorgen for barnet hun hadde på helgebeseøk. Hennes forståelse er at i mentorfamilieordningen er ansvaret overfor deltakeren noe helt annet, her er man bare frivillig, og deltakeren er voksen.

Denne motivasjonen med at man kanskje kan være til nytte for målgruppa gjennom sin frivillige innsats, kommer også fram i intervjuet med en annen mentorfamilie:

«Så kom det opp spørsmål at man trengte mentorfamilier for personer som er utsatt for negativ sosial kontroll. Så meldte jeg meg til det fordi gjennom jobben som [jobbtittel] så møter jeg mange ungdommer med forskjellige typer problem, så tenkte at det kunne jeg godt være. (...)

Intervjuer: Hva så du for deg at oppdraget skulle være for noe, da du fikk høre om Mentorfamilie?

Ikke sett det for meg så veldig nøye, fordi det var åpent. Jeg tenkte at det kan være innvandrebakgrunn, men det kan jo også være norsk som har brutt med Jehovas Vitner eller den type ting, og som har på en måte blitt alene, trenger noen. Så jeg hadde ikke sett for meg noe annet enn at det var en person som havnet i en litt aleneposisjon i livet og at vi kunne være en støtte. Jeg hadde ikke sett for meg så mye anna. [Ikke] at det skulle bli et familiemedlem med en gang, jeg tror jo at sånne ting tar tid.»

Den frivillige snakker om at hun har relevante erfaringer med å møte unge folk med ulike problemer, og om hvem hun tenkte det kunne være som hadde behov for en mentorfamilie. Hun hadde altså en idé om målgruppa, at dette var personer som sto litt alene i livet, og at hun selv hadde relevante ressurser og kunne være en støtte. Utover dette framsto oppdraget for henne som åpent. Men hun sier samtidig at hun ikke gikk inn med en forventning om at den unge personen hun skulle være mentorfamilie for ville «bli et familiemedlem med en gang». I disse to første fortellingene er det ikke klart definert hvilken type relasjon de frivillige så for seg da de meldte seg som mentorfamilie. Det som sies, peker ikke i retning av den omfattende omsorgsrollen enkelte deltakere ønsker seg.

I kontrast til dette, snakker et par av de som er mentorfamilie om at de har plass i familien til en til, og at dette var del av motivasjonen for å bli mentorfamilie. En av mentorfamiliene snakker om at deres barn nå er voksne og har flyttet hjemmefra, og da ble det en tom plass som de har behov for å fylle, og derfor har de engasjert seg gjennom Røde Kors. Dette engasjementet har blitt til ulike koblinger som de opplever har vært veldig givende, særlig når de får et litt nært forhold til deltakeren de er koblet med, og den personen trenger dem, for da blir det nesten som å ha en i familien. Dette er en motivasjon de har med seg som mentorfamilie, i tillegg til at de også ønsker å gjøre en forskjell for målgruppa som dette tilbudet er rettet mot.

En annen frivillig mentorfamilie forteller at hun og samboeren ikke ønsker egne barn, men på sikt ønsker å ta til seg et fosterbarn. Dette var med på å motivere dem til å delta i Røde Kors' Mentorfamilie. Hun sier at mentorfamilie ligner jo litt på fosterfamilie, selv om det ikke er det samme, men det er jo litt av samme prinsippet, bare at det på en måte er enda mer lavterskel. Så hun sier at valget om å bli mentorfamilie handlet om to ting:

«Det ene var at jeg ønsket å gi noe tilbake, ved at jeg har en trygg og god familie rundt meg og at jeg er en trygg og god person selv. Så hvis det var noen som trengte det, så var det selvsagt en mulighet. Men også det å få samboeren min til å teste litt dette med fosterfamilie da, selv om vi har pratet masse om det i mange år.»

Den frivillige forteller at hun hadde samboerens støtte, og at han også stilte krav til hvordan de skulle gå inn i rollen som mentorfamilie:

«Han var veldig på at du kan *ikke* melde deg på dette hvis du tenker at det bare er ett år. Dette er en persons liv, du kan ikke leke med en persons liv bare fordi du har lyst til å gjøre veldedighet.»

Så meldte de seg altså som mentorfamilie delvis for å teste dette med fosterfamilie. Hun forklarer koblingen hun gjorde mellom mentorfamilie og fosterfamilie på denne måten:

«Intervjuer: På hvilken måte tenker du at det er en måte å teste dette med fosterfamilie?»

Det er jo den følelsen av at noen faktisk trenger bare at du er der. Du trenger jo egentlig ikke å gjøre så mye, men det å være en trygghet, en du kan ringe, søndagsmiddag, altså bare være en trygg støtteperson da. For fosterfamilie har jo flere ordninger, du har en hvor du tar til deg et barn som bor hos deg, og så har du en hvor du bare er sånn helgeavlastning eller at du bare er en støtteperson da, støttekontakt. Så dette opplever jeg litt som en støttekontakt da, det nivået hos fosterfamilie.»

Samtidig forteller denne frivillige at hun stadig har tatt med seg nye personer, som utvekslingsstudenter eller andre som har familie som de ikke får komme hjem til, på julefeiring eller besøk hos sin egen storfamilie. Så det å inkludere nye personer i familiefellesskapet er ikke en helt ny øvelse, mer en kjent erfaring som den frivillige vet at både hun og familien hennes er åpne for. «Jeg vet at hun vil bli tatt imot uten spørsmål», som hun sier.

Disse eksemplene viser altså at blant mentorfamiliene i dagens tilbud finnes det både de som sier de har plass til flere i familien, og går inn i mentorfamilie med dette

som en del av motivet, og de som har en tilnærming til mentorfamilie mer som tradisjonell frivillig virksomhet.

7.2 Organisasjonens forventninger

Det er ikke bare de frivilliges egne fortolkninger av oppdraget som er med på å forme deres forståelse av rollen som frivillig. Både Røde Kors og NKS stiller med forventninger *til* den frivillige, og disse blir kommunisert gjennom opplæring, rutiner og informasjon fra organisasjonen.

I begge organisasjonene må deltakerne møte til samtale med en koordinator, gå igjennom flere kurs (dette er særlig omfattende i Røde Kors), og forholde seg til vedtatte retningslinjer for hvordan de skal opptre som frivillige i tilbudet. De ansatte i organisasjonene snakker om dette som noe de gjør for å forberede de frivillige på oppdraget. Det kreves ikke særskilte forkunnskaper for å delta hverken som mentorfamilie eller ressursvenn, men begge tilbudene gir opplæring som forbereder de frivillige på målgruppa de skal møte. De ansatte i organisasjonene snakker også om kursene og samtalene som en mulighet for dem til å ha en viss kvalitetskontroll av hvilke frivillige som rekrutteres inn og til slutt kobles med en deltaker. Gjennom flere møter og aktiviteter sammen kan de få et bedre inntrykk av hvem de frivillige er, hvorvidt de vil passe i rollen, og eventuelt hvem de bør kobles med. Samtidig gir det flere anledninger til å presisere oppdraget og organisasjonens kjøreregler. Det er verdt å merke seg at de frivillige på denne måten blir mer bearbeidet og kanskje mer forberedt, enn deltakerne, som gjerne bare har ett møte med koordinatoren i organisasjonen før de går inn i en kobling.

Da vi spurte de frivillige som er ressursvenn eller mentorfamilie om hvordan deres rolle ble definert av organisasjonen i oppstartsfasen, trekker de fleste fram de mer konkrete retningslinjene. De som sier noe om hva de *skal* gjøre, for eksempel hvor ofte de skal møtes, og hva de *ikke* skal gjøre, for eksempel ikke drikke alkohol, legge hverandre til på sosiale medier, låne hverandre penger eller avsløre identiteten til deres deltaker. Listen over hva man *ikke* skal gjøre er i det hele tatt lenger og mer konkret enn listen over hva organisasjonen sier at man *skal* gjøre, slik de frivillige husker det og snakker om det i intervjuene. Og den er ganske lik for ressursvennene og mentorfamiliene, med unntak av at Røde Kors instruerer sine frivillige om at de *ikke* skal handle på vegne av sine deltakere for eksempel i møtet med offentlige tjenester som NAV, UDI, politi eller helsevesen. En slik begrensning later det ikke til at NKS kommuniserer til sine frivillige som er ressursvenner.

Frivillighet på de frivilliges premisser

Lite føringer på hva man *skal* gjøre, mener flere frivillige at er fint. De forteller at de setter pris på fleksibiliteten i forventningene som stilles til dem, til når og hvordan de skal være sammen med deltakeren de kobles med. Dette snakker både noen mentorfamilier og noen ressursvenner om:

«Jeg tenker det som jeg synes er bra med programmet, for det første synes jeg det er et bra tilbud, det er et tilbud som trengs. Og det andre er at jeg synes det er deilig at det ikke er så veldig krevende for meg å være mentor, for da hadde det ikke gått. Det er litt sånn lavterskel. Hvis jeg skal være hjemme og spise pizza og se på film en dag så kan jeg ringe og si 'har du lyst til å komme', altså at ikke jeg må gjøre noe ekstra, at det ikke er noe anstrengende for meg, ellers

hadde det vært vanskelig for meg å være det. Det er ikke noe krav til innhold eller, det er bare at vi skal være sammen. Altså det er så enkelt.»

Lavterskel kaller denne mentorfamilien det, når det ikke stilles konkrete krav til innhold, for da krever det ikke noe ekstra eller noe anstrengende. En av ressursvennene vi har intervjuet er inne på det samme når hun sier at det å være ressursvenn har vært fleksibelt og lett å passe inn:

«Det ble liksom en anbefaling om en gang i uka, det var det vi kunne si i starten da, i utgangspunktet, men begge var enige om at det var greit å si 'jeg har ikke tid den uka her' og sånn. Men jeg synes det er veldig fint at det er så åpent, veldig tilpassa, det er veldig lett å være frivillig føler jeg. Det er forskjellig også fra kobling til kobling, noen trenger kanskje mer enn én gang i uka, noen tar det kanskje tyngre hvis man ikke har mulighet. Men i hvert fall i den koblingen her synes jeg det fungerer veldig fint, at det er veldig lett å passe inn på en måte. Det blir aldri stress for meg å møte henne, og jeg vet at jeg alltid kan ringe henne hvis vi ikke har sett hverandre på en stund og si 'hvor er du, beklager, det er mye her' og så forstår hun det, og ofte er det det samme andre veien. Så det synes jeg er veldig fint, og det er veldig fleksibelt.»

At det er lett å være frivillig handler om hva det kreves at man gjør, som er å oppfylle en viss forventning om aktivitet, men med mye frihet til å velge hvordan. Både i tilbudene om Ressursvenn og Mentorfamilie er den tydeligste føringen som organisasjonene gir, slik de frivillige snakker om det, at man skal forsøke å møtes ganske ofte – omtrent hver uke.

Tilrettelegging for plug-in-frivillighet

Denne typen frivillighet som organisasjonene ber om og tilrettelegger for, er i ganske stor grad en form for plug in-frivillighet eller refleksiv frivillighet. Den mest dominerende formen for frivillighet i dag ifølge frivillighetslitteraturen. De frivillige rekrutteres for å jobbe med en bestemt sak eller oppgave – her konkretisert som én person – og de forplikter seg i en avgrenset periode til å løse akkurat denne oppgaven, ikke til øvrig forpliktelse overfor organisasjonen. De frivillige vi har intervjuet har gjennomgående en løs tilkobling til organisasjonen de er rekruttert til å jobbe for – noen har kanskje hatt andre «oppdrag» for organisasjonen før, men ingen beskriver seg selv som medlemmer eller snakker om en identitet som Røde Kors eller sanitetskvinne. Det som gjør at de stiller opp er i stor grad deres egen motivasjon og deres egne ambisjoner, ikke en opplevd forpliktelse overfor organisasjonen eller ideologisk overbevisning.

Vi ser også en tilrettelegging for denne formen for frivillighet i hvordan organisasjonene formidler sine forventninger, når de i stor grad legger vekt på å avgrense oppdraget og ramme det inn på måter som gjør det salgbart i et marked for plug in-frivillighet. Som en av koordinatorene i Røde Kors sier: «Det skal ikke være nødvendig å være familie og involvere deltakeren i alt, det [å være frivillig] skal kunne være en rolle». Organisasjonen kan ikke kreve noe som går utover frivilligheten, sier hun. Det gjelder å avgrense oppdraget, når frivillighet forstås og oppsøkes på denne måten.

7.3 Innramming av frivillighet

Dersom den frivillige i disse tiltakene skal fylle den avgrensede rollen som er beskrevet i dette kapitlet hittil, krever det en profesjonalitet hos organisasjonen som

rammer inn den frivillige innsatsen. Det er organisasjonene som må sørge for faglighet, kontinuitet, og administrasjonen som kreves for at de frivillige skal kunne komme inn og løse sine avgrensede oppgaver på en forsvarlig måte. Det framstår nærmest som en forutsetning at organisasjonen har ansatte som kan drive dette profesjonelt.

I tilbudene om Mentorfamilie og Ressursvenn er det flere formaliteter som gjør disse rammene ekstra synlige, og som de frivillige trekker fram som positive for sitt engasjement og trygghet i rollen de skal utføre. De opplever også at disse er til fordel ikke bare for dem, men også for deltakeren de kobles med. Her går vi nærmere inn på to av disse rammene som har en slik dobbelt funksjon sett fra de frivilliges ståsted: at det inngås en slags kontrakt som konkretiserer både hvordan man skal være sammen og hvordan man kan bryte ut av en kobling, og at organisasjonens koordinatører er fysisk til stede i starten når koblingene møtes og tillit skal bygges.

Avgrenset varighet og angre rett

Både Mentorfamilie og Ressursvenn er tilbud med en tydelig avgrenset varighet, i utgangspunktet satt til ett år. Dette er formalisert i en kontrakt som både frivillige og deltakere skriver under på i det som kalles et koblingsmøte. Flere av de frivillige snakker om at for dem var det fint å vite at i denne kontrakten har begge parter en angre rett som ikke går ut på dato, og som organisasjonen tilrettelegger for at begge parter kan benytte, særlig i starten av koblingen. En av de frivillige mentorfamiliene forteller om det slik:

«Det gir en sånn trygghet for å gi inn i rollen, men også for de som er bruker, at de vet at de kan bryte. For du har en prøveperiode først, som jeg tror er på sånn seks-åtte uker eller om det var tolv uker, men da får du liksom hyppige oppringinger da av frivillighetskontakten i Røde Kors, som kontakter da både meg og hun jeg er mentor for, og spør hvordan det går. Da får du en tredjepart som du kan være åpen for om hvordan det går, og så tar hun en tredjepartsvurdering da av om den kontakten bør fortsette eller om hun trenger å bryte inn på en eller annen måte. Det synes jeg er en ryddig måte å gjøre det på uten at det blir sårt for noen. Det er trygt for meg også å vite at dette forholdet fortsetter fordi hun vil det, og det handler ikke om at hun ikke tørr å si ifra at hun ikke vil. Jeg tror vi som er frivillige er nok sterke nok til å kunne si at nei dette går ikke, selv om det kan være hjerteskjærende å si direkte til personen. Men jeg tror det gir en gjensidig trygghet da, den ordningen.»

Angre retten er ikke bare fin å kunne bruke, det at den finnes og oppleves som en reell mulighet, gir også trygghet i de relasjonene som *ikke* avbrytes, slik den frivillige omtaler den. De fleste har en bevissthet om at maktforholdet i koblingene er ganske skjevt, og at det ville vært en barriere for deltakeren å si direkte til den frivillige at nå vil jeg ikke møtes mer. Her er dette dilemmaet løst gjennom profesjonaliseringen av frivilligheten i Røde Kors og NKS: oppgaven med å undersøke om noen vil avslutte en kobling og å melde fra til den frivillige eller deltakeren, tar koordinatorene seg av. Da «hadde man mulighet til å si nei da, uten at det blir en felles greie. Sånn at man ikke må avvise noen i ansiktet», som en av ressursvennene sier.

Det første møtet

Som tidligere beskrevet er det å møte og bli kjent med nye mennesker, og ha tillit til at de vil deg vel, en utfordring for målgruppa for mentorordningene. I tilbudene der

unge voksne kobles med ukjente frivillige, som Mentorfamilie og Ressursvenn, kommer dette tydelig fram når de som har fått en mentorfamilie eller ressursvenn forteller om hvordan de opplevde det første møtet. På den ene siden er fortellingene til de som åpent sier at de var nervøse, bekymret, og ville ha med seg en profesjonell hjelper som de kjente godt inn i dette møtet. Og på den andre siden er fortellingene til de som sier at de ikke var redde for å bli kjent med den frivillige, fordi organisasjonen som koblet hadde beroliget dem, lovet dem at den frivillige har taushetsplikt, og gjerne at en profesjonell hjelper de kjenner godt gikk god for at den frivillige var til å stole på. Som en sier: «det er ikke en venn som jeg har funnet i gata».

De frivillige beskriver også som positivt at de profesjonelle leder det første møtet. En av dem sier at det bidro til at «[deltakeren] var forberedt og jeg var forberedt». Koordinatoren sørger for at de begge får vite litt om hverandre, at de blir minnet om retningslinjene for oppdraget. Det første møtet foregår på en arena deltakerne kan ha tillit til – hos organisasjonen. Noen av de frivillige forteller at det at den ansatte koordinatoren var til stede da de møtte deltakeren første gang, også gjorde at de fikk snakket om hvordan de skulle omtale hverandre ovenfor utenforstående, noe de ikke hadde kommet til å tenke på selv:

«Det var fint også, at man måtte bli enige om hva vi skulle kalles. Altså hva er jeg, hvis vi plutselig går på gata og møter noen. Og vi var ganske enige om at det var liksom venninne vi skulle si, og det var greit for begge to, men det hadde vi ikke tenkt selv.»

Når dette første møtet er gjennomført trer koordinatorene noe tilbake, og overlater mer av styringen til den frivillige og deltakerne selv. Oppfølging heretter skjer ofte på telefon, mens de frivillige og deltakerne skal møte hverandre fysisk. De formelle rammene kommer da mer i bakgrunnen, og det er samspillet mellom de to som påvirker hvordan tilbudet utvikler seg videre, noe vi ser nærmere på i neste kapittel.

7.4 Oppsummering

De frivillige ser ut til å motiveres gjennom ulike fortolkninger av oppdraget de går inn i. Noen mentorfamilier legger vekt på familiedimensjonen, mens andre snakker om en rolle hvor de kan være en støtte og hjelp for andre. En hypotese kan være at det første skaper større forventninger om tosidighet eller responsivitet og nærhet enn det siste. Variasjonen viser i hvert fall at de frivillige selv tolker trekk ved tilbudet og dermed kan velge å gå inn i ulike roller innenfor samme type tilbud.

Fra de frivilliges perspektiv er frivilligheten i disse tilbudene organisert slik at mye foregår på deres egne premisser, men også med grep som de tenker ivaretar deltakerne. Organisasjonene har i større grad avgrenset rollen enn definert hva de frivillige skal gjøre. Profesjonaliteten som organisasjonene tilfører, skaper rammer som gjør det lett både for de frivillige og deltakerne å tre inn og ut av tilbudet – slik de frivillige opplever dette. De frivillige stiller opp basert på egen motivasjon, ikke en opplevd forpliktelse, i hvert fall ikke ovenfor organisasjonen.

Noe av dette står i mulig konflikt til en del av målgruppas ønsker for mentortilbudene, som vi beskrev i kapittel 6. Blant annet at organisasjonen ikke vil kreve noe som går utover frivilligheten, her organisert som en aktivitetsorientert plug-in-frivillighet, og at de frivillige helst vil bidra på sine egne premisser, ut fra sine tolkninger av hvilke roller de skal tre inn i. Dersom de frivillige tenker aktivitet, og deltakerne tenker familie og kjærighet, åpner det for forventningskollisjoner.

I slike tilfeller har organisasjonene tilrettelagt for en slags «nødbrems» som deltakerne kan trekke i, en mulighet til å hoppe av koblingen uten direkte konfrontasjon med den frivillige. Men utover dette har ikke deltakerne selv makt til å påvirke hvordan frivilligheten skal utøves i tilbudene Mentorfamilie og Ressursvenn. Hva som produseres gjennom denne frivilligheten virker derfor å være ganske avhengig av nettopp hvordan organisasjonene tilrettelegger og hvordan de frivillige går inn i oppdraget.

8 Arrangerte relasjoner

Det er jo som et arrangerte vennskap egentlig, sier en av koordinatorene i Røde Kors når hun snakker om hvordan hun kobler sammen frivillige og deltakere som vil ha en mentorfamilie. Målet eller håpet som tilbudet er bygget på er, slik hun snakker om det, at ved å koble to mennesker sammen, kan det oppstå en relasjon som kanskje vil fortsette i et vennskap når de formelle rammene organisasjonen tilbyr faller bort.

Hvordan går det egentlig? I hvilken grad opplever deltakerne og de frivillige at de møtes som «konkrete personer», noe sosialpsykologien forteller at er nødvendig for å berøre hverandre følelsesmessig og oppleve å bli sett? I hvilken grad fører dette til at varige relasjoner dannes, og hvilke former for relasjoner er det? Og hvordan fungerer dette for målgruppa for mentorordningen, med deres særskilte historier, utfordringer, behov og forventninger, som vi har drøftet i kapittel 6? Hjelper dette dem til å være *fri til* å leve sine liv selvstendig og som de selv ønsker?

Dette kapitlet forsøker å gi noen svar på disse spørsmålene ved å stille skarpt på deltakernes og de frivilliges opplevelser av hvilke relasjoner som oppstår i tilbudene om Mentorfamilie og Ressursvenn. Først undersøker vi hvordan frivillige og deltakere snakker om aktivitetene de har gjort sammen og tiden de har tilbragt sammen – det «arrangerte» som kanskje kan få et nært bånd til å oppstå. Deretter undersøker vi først deltakernes og deretter de frivilliges syn på hvilken relasjon som ble utfallet av å møtes til disse aktivitetene.

8.1 Relasjonsbygging gjennom aktiviteter og tid sammen

De frivillige og deltakere som er mentorfamilie eller ressursvenner, forteller om ulike aktiviteter de har gjort sammen. Mange har gått tur, vært på kafé eller restaurant, og vært på besøk hos hverandre. Det er varierende hvor mye tid som har vært tilbragt i den private sfæren sammenlignet med ute i det fri og i det offentlige rom. Det varierer også hvor mye tid de har tilbragt sammen, særlig under pandemien. I dette delkapitlet ser vi nærmere på hva de har gjort sammen, hvor mye, og hvorfor.

Aktiviteter med lav terskel

Det er gjerne den frivillige som tar på seg oppgaven med å finne på hva de skal gjøre sammen. De vi har intervjuet snakker om at de prøver å legge opp til aktiviteter med lav terskel, både for seg og deltakeren. Men det handler også om å prøve seg litt fram, slik denne ressursvennen forteller:

«Jeg var usikker i starten på om jeg skulle påføre mine egne interesser på en måte (ler) det var derfor vi prøvde ut dette med [en utstilling] og ... så det har vært mye sånt. Jeg prøver å spørre i etterkant om det var interessant i det hele tatt. Men stort sett det vi gjør er å gå turer og jeg har også vært hjemme hos henne en del. Det har også vært fint. Det har jeg merket tidligere i koblingsrelasjoner også ... noe skepsis til å dra hjem til folk. Men jeg merker at for dem ligger det ganske mye i å kunne være vert. Man klarer kanskje ofte å slappe mer av i sitt eget space. Så det er viktig å kunne gjøre det.»

Når de er hjemme i deltakerens «eget space» som hun sier, så gjør de helt hverdagslige ting som å spise middag, drikke kaffe, hjelpe til med lekser, se på TV og surfe på nettet. Også for den frivillige selv er dette en lavterskelmåte å være sammen på, som hun synes er viktig:

«Det har vært viktig for meg å finne en frivilligrolle jeg kan trives i selv. At det ikke kjennes som en plikt, for det tror jeg kanskje den andre personen vil merke. Ved et par anledninger har vi avtalt å møtes og så er det hun eller jeg som føler oss veldig slitne, og da sier man fra om det ... og det er helt greit, da tar vi en annen dag.»

Samtidig er det ikke alle aktiviteter med lav terskel som oppleves likt for begge parter. En frivillig i en mentorfamilie forteller at hennes deltaker til slutt sa fra at nå orket hun ikke flere turer i skogen!

Praktisk hjelp og støtte

Noen av de som har en ressursvenn, forteller at den frivillige som de er koblet med hjelper til med praktiske problemer og oppgaver, som å sende en komplisert søknad eller øvelseskjøre med bil. Dette er unge kvinner eller menn som også er nye i Norge og som har behov for noen som kan hjelpe dem med slike ting, fordi de ikke har noen i sitt private nettverk som kan gjøre det. De forteller at deres ressursvenner er lette å be om hjelp, de kan brukes til mye forskjellig og de gir i tillegg liv, latter og et pustehull i deres liv. En forteller at når hun sender melding om noe hun trenger hjelp til, svarer hennes ressursvenn med en gang og ber henne komme på besøk, så skal hun hjelpe henne med å løse det.

Disse deltakerne er også opptatt av at de gjerne vil snakke norsk, lære om norsk kultur, og at dette er verdifulle ting de får ut av å være sammen med sin ressursvenn.

Det å gå på norskkurs er i seg selv ikke nok til å lære språk, som denne deltakeren forklarer når hun snakker om hva hun gjør med sin ressursvenn:

«Jeg er sosial med henne og jeg snakker med henne. Og for meg det er også viktig å lære, språket. Hun er sånn opprinnelig fra Norge, så hun er veldig flink til å snakke norsk. Så gjennom henne, uansett om jeg følger kurset og sånn, så er det viktig å ha norske venner, til å snakke med, til å lytte til.»

Og på samme måte som det ikke er nok å gå på kurs for å lære norsk, er det ikke nok å bo i Norge for å absorbere kulturen. Så da, sier deltakeren, er det fint å kunne gå i butikken med ressursvennen når det er påske og snakke om den tradisjonen, «og hun forteller meg om de eggene og ... for meg er det viktig, faktisk». For hvis hun skal bo i Norge, så vil hun være «integreert, og jeg vil ha et liv som hun har. Ikke være med føttene i Norge og være med hodet mitt et helt annet sted».

De som er frivillige ressursvenner gjennom NKS har videre rammer for hva de får lov til å hjelpe sine brukere med enn mentorfamiliene har. Men også noen mentorfamilier innrømmer at de kanskje tøyer grenser for hva de egentlig har lov til å hjelpe til med, når det er ting som det er praktisk vanskelig for deltakeren å ordne alene. Den store forskjellen er mellom deltakere som har språket og systemforståelsen til å klare det meste selv, og de som har innvandret nylig eller levd under så streng kontroll at de ikke har klart å tilegne seg disse ferdighetene. Den siste gruppen trenger, og får, en god del mer praktisk hjelp og bistand, særlig fra sine ressursvenner.

Sammen med storfamilien

Mange deltakere har møtt den frivilliges familie, gjerne når de har reist på hyttetur eller feiret høytider sammen. Dette gjelder både for de som har mentorfamilie og ressursvenn. «Det var for å inkludere henne litt i den delen av familien sin aktivitet», forklarer en frivillig i en mentorfamilie, når hun snakker om hvorfor de ville ta med seg sin deltaker på hytta. Hun sier at de snakker jo ofte om hytta, og pleier å invitere med noen dit når det passer. Og når de reiser på hytta, da er det både hun og mannen hennes, mens til vanlig er det ofte bare hun som møter deltakeren.

En annen frivillig i en mentorfamilie forteller at hun inviterte med seg sin deltaker på hyttetur med hele storfamilien sin, og det var første gang den frivillige møtte hennes slekt. Et skikkelig «kræsjkurs», kaller hun det. Selv om hun sørget for at deltakeren fikk eget soverom og sånt, innså hun at det kanskje var en litt heftig introduksjon til familien, men mener at det også gikk bra:

«Jeg tror både det var en suksess og litt sorg. Det var kjempekoselig, hun likte det å være del av en familie og hun følte seg veldig inkludert, samtidig så tenker man jo veldig over hva man har mistet da. Og det er jo en stor sorg.»

Å være omgitt av den frivilliges familie ble en påminnelse om hva deltakeren hadde forlatt, ikke bare de vonde minnene, men samholdet med søsken og familielivet som hun ikke hadde ønsket å forlate. Det var i alle fall slik den frivillige erfarte dette. Selv om det oppsto blandede følelser, forteller den frivillige at de fikk snakket sammen på tomannshånd om hvordan deltakeren hadde det, og at de også hadde det veldig hyggelig.

Noen av deltakerne snakker om at det å være sammen med den frivilliges familie, kan vekke noen minner som ikke er så komfortable. Derfor kan de foretrekke å møtes en og en, eller utenfor hjemmet til den frivillige. Og utenom de store høytidene og hytteturene, er det også slik mange av de frivillige legger opp samværet.

Hjem til jul

En av de unge voksne som gjerne ønsket seg en familie, og som har vært koblet med en mentorfamilie, forteller at hun både har gjort friluftaktiviteter og vært mye hjemme hos dem. Hjemme hos mentorfamilien har de gjort typiske hverdagslige familieaktiviteter som å lage middag sammen, legge puslespill og spille kort, eller hun har fått hjelp til skolearbeid. De har også feiret bursdager og høytider sammen. Når vi ber henne fortelle et eksempel på noe hun og mentorfamilien har gjort sammen som hun synes er fint, er det julefeiringen hun trekker fram:

«Vi feiret jul sammen med familien deres. Og spiste grøt sammen og spilte spill, kortspill, det var veldig morsomt og veldig gøy. Så veldig spesielt for meg da fordi det var veldig fint å bare liksom ... den der stemningen, julestemningen. Og at jeg bare kunne være med dem liksom, en hel familie, og føle meg liksom en del av det. Det var det beste liksom jeg har gjort siden jeg flyttet til [byen]. Veldig fint.»

I denne julefeiringen deltok også flere familiemedlemmer som kom på julebesøk. Å få være med som en del av en hel familie er altså noe som virkelig levde opp til denne deltakerens ønsker og forventninger.

En annen deltaker som også ønsket seg mentorfamilie for å bli en del av et familiefellesskap igjen, forteller at det ikke ble helt slik, fordi det var vanskelig å finne tid

til å være sammen med mentorfamilien. De var travle, og hun jobbet, og når det var ferie eller høytider så reiste mentorfamilien bort. Hun forteller:

«For eksempel nå i sommer, de var borte i hele sommer! Da jeg tenkte, okei, men hva skal jeg gjøre ... ikke sant. Det er den tiden som jeg tenkte, når jeg har ferie, kanskje jeg kan være med dem litt ... og sånn, men det passer ikke dem, for de reiser. Og det forstår jeg. Og så høytider, jul ... de reiste på ferie, og jeg hadde jobb.»

De mest familiepregede aktivitetene, som å feire høytider sammen eller være sammen i ferien, fikk de altså ikke til. Og som deltakeren sier: «i høytider, jeg kan ikke si at de skal ta meg inn, for de ... det er en sånn familietid». Hun mener altså, slik vi tolker det, at hun ikke er i en posisjon til å stille krav. Likevel, hun ville gjerne tatt del i familietiden eller fått tilbud om å være med når familien reiser rundt i Norge. I stedet ble det iblant å treffes på kafé eller gå en tur etter jobb, og et par ganger møttes de til middag hjemme hos mentorfamilien.

Å få være med på julefeiring handler om å bli inkludert i familien, men det handler også om å få lov til å føle seg norsk, slik hun som fikk feire jul med mentorfamilien snakker om det. Og å kunne fortelle om det på skolen etterpå, at man også har feiret jul, eller også har gått på ski:

«Intervjuer: Ja, er det litt viktig?»

Ja, veldig viktig, fordi jeg føler sånn for min del så har jeg alltid følt meg utafør. Når jeg har gått på videregående der jeg har bodd før. Og da var folk sånn ja vi sto på ski i helga eller ja, gikk på tur, gikk på tur i fjellet og sånn. Og vi gjorde aldri sånt hjemme så da ... følte jeg meg litt trist da.

Intervjuer: Så nå gjør du masse sånne ting med [mentorfamilien].

Ja. Jeg husker når vi var på ski og så kom jeg på skolen på mandagen og så spurte læreren 'Ja hva har dere gjort, hvem av dere har stått på ski i helga?' ikke sant, da kunne jeg også rekke opp hånda sammen med de andre. Og det følte veldig godt, selv om det er veldig smått, eller ikke smått da men, selv om det ikke var noe stort. Men det følte veldig bra da, jeg følte meg som en del av de andre.»

Denne opplevelsen av hvor viktig det er å få kjenne på å være som de andre, gjennom å gjøre de norske tingene, deler denne deltakeren med flere av de andre unge voksne vi har intervjuet. Det gir julefeiring, hyttetur og skiturer en ekstra dimensjon i disse unge voksne sitt liv.

Mindre samvær i pandemien

Noen av de unge voksne som har hatt en mentorfamilie eller ressursvenn, forteller at de har møtt de frivillige lite eller ikke i det hele tatt i løpet av pandemien. Én forteller at før pandemien førte til strenge restriksjoner, møtte hun sin mentorfamilie omtrent en gang i uka, men under korona så kunne de ikke møtes fordi mentorfamilien var veldig nøye på smittevern og hadde personer i risikogruppen i sine familier. Jeg respekterte det, forteller deltakeren, men hun sier også at det var veldig tøft, selv om de snakket sammen på telefon og meldinger. Hun snakker om dette som en vanskelig tid:

«Under korona vi hadde ikke så mye kontakt, for det var ikke lov å besøke ... og du kan møte et par. Men du kan møte ute Og det var sånn vi har ikke vært så mye kontakt, heller. Men jeg hadde dem bare ett år, og så under korona, hun ringte til meg ... men så, hun måtte i karantene igjen, fordi barna ... og så etterpå igjen, men vi hadde kontakt litt sånn på mobil, snakker, og går på tur. Vi gjorde det. Men det var litt vanskelig tid i koronaen og sånn.»

De fleste deltakerne som har opplevd dette, at tiden sammen med deres frivillige har blitt redusert eller satt på vent under pandemien, uttrykker forståelse på samme måte som denne deltakeren. Samtidig har det vært vanskelig for dem å være så mye alene. Alenetiden som preger livet til mange av dem og som er en stor motivasjon for deltakerne som har ønsket seg mentorfamilie og ressursvenn, har blitt forsterket under pandemien av at andre møteplasser også har blitt stengt. For eksempel har mye undervisning foregått digitalt, og noen deltakere har rett og slett følt seg isolert.

Det er også noen av de frivillige i tilbudet om mentorfamilie som forteller at de ikke har møtt deltakeren de er koblet med i perioder hvor det har vært begrensninger på hvor mange man skulle være sammen med. En av dem forteller at de ikke har sett hverandre så veldig mye i fjor, og dette henger sammen med at det hun syntes var lettest å invitere sin deltaker på, ikke var lov lengre:

«Det er liksom når jeg skal noe, når jeg skal lage middag for noen eller. Før hadde jeg ham på besøk innimellom når vi kunne ha folk hjemme, men så ble det jo sånn at vi ikke kunne ha folk hjemme. Etter at det åpnet opp så har jeg møtt ham to-tre ganger i sommer, det er det. Det er enklere når jeg har flere her liksom, det er liksom litt enklere å invitere.»

Den frivillige forteller at det er lettest å inkludere deltakeren i planer hun allerede har lagt, når hun har satt av tid til å være hjemme og det er et opplegg. Og at det er lettere å inkludere deltakeren sosialt når det er flere i huset i ulike aldre, ikke bare de to sammen. Samtidig forteller denne frivillige at hun har vært bekymret for at deltakeren er ensom og alene.

Andre frivillige forteller at de har tatt sin deltaker inn i kohorten, og prioritert å være sammen med deltakeren selv når det har vært strenge smitterestriksjoner:

«Men nå har det vært korona, og vi har vært forsiktig hele veien. Og vært bevisst på at hun er en stor smittefare for oss, går på videregående og møter masse folk, men den risikoen tar vi, men vi tar ikke andre risikoer. Venner og familier og sånt. Så vi har prioritert henne. Det var vel også lovlig. Men det var så mye viktigere for henne. Og vi har også selv valgt å være mer restriktive enn reglene, men fortsatt alltid møtt henne.»

Pandemien ser ut til å ha blitt en stresstest på familieforholdet i de koblingene som var aktive da. De vi har intervjuet som har lagt mest vekt på å utvide familien i sitt engasjement som mentorfamilie, har også valgt å inkludere sin deltaker i sin kohort, i den forstand at de har prioritert å være fysisk sammen selv under restriksjoner på antall personer man kan være sammen med. En av mentorfamiliene forteller at da pandemien kom, og ting ble strengt, det var da hun fikk familiefølelsen for deltakeren hun var koblet med:

«Det var noe så enkelt som at på grunn av smittevern så skulle man ikke klemme og sånn. Så ble jeg sånn, men hvis vi skal velge hverandre da, som kontakter, og hun ikke har kontakt med NOEN andre. Hun satt jo på dette studentrommet sitt alene. Så tenkte jeg, søren heller. Jeg får bare putte henne på

min 'nærmeste fem'-liste og gi henne en klem da. Hun var jo åpen for en klem da, hun hadde ikke fått menneskelig kontakt på over seks måneder. Og det er liksom sånn, det blir jo veldig hjerteskjærende.»

Andre vi har intervjuet har sluttet å være sammen med sin deltaker når det har vært begrensninger eller i perioder hvor de har vært generelt tilbakeholdne, selv om de vet hvor alene deltakeren er og uttrykker bekymring for dette. Disse frivillige snakker også om sitt engasjement mer som hjelp og støtte – som da gis når de vurderer at de har anledning til det.

8.2 Relasjonen til mentor

Hvordan de unge voksne deltakerne som har mentorfamilie eller ressursvenn snakker om relasjonen til den frivillige, er naturlig nok preget av hvilke ønsker og forventninger de hadde til tilbudet, og avhengig av hva de sammenligner med. Men uansett forventninger, er det noen som har opplevd å utvikle en nærmere relasjon til den frivillige enn andre. I grove trekk kan vi dele deltakernes erfaringer på dette punktet inn i tre kategorier: De som uttrykker et litt ambivalent forhold til den frivillige, de som har utviklet nære vennskap, og de som har etablert familielignende relasjoner. I dette delkapitlet beskriver vi disse tre kategoriene fra deltakernes perspektiv. Det er også noen tilfeller hvor deltakerne avbryter koblingene til en mentorfamilie eller ressursvenn, og sist i delkapitlet skriver vi litt om hvorfor det kan skje.

Ambivalente forhold

Bob-bob, sier en av deltakerne når vi spør om koblingen med hennes mentorfamilie har vært vellykket: ikke en suksess, men heller ikke dårlig, utdyper hun. Hun forteller at det å bli kjent med mentorfamilien har vært hyggelig, og bra og sunt for henne, men hun sier samtidig: Vi kommer ikke til å ha et forhold ti år senere. Hun forteller at for henne har en viss distanse mellom henne og mentorfamilien vedvart, selv om de matcher godt på overflaten, som hun sier. Selv ser hun ikke nødvendigvis noe problematisk med det, ting må ikke være permanent sier hun. Hennes erfaring var at mentorfamilie ble mer som en aktivitet eller hobby som inngikk i timeplanen hennes en periode, og sånn sett fungerte det greit. Men dersom formålet med mentorfamilie var å etablere en følelse av tilhørighet og emosjonell nærhet, eller noe mer varig, er det kanskje ingen suksess.

Denne deltakeren, og enkelte andre, uttrykker et ambivalent forhold til de frivillige de er koblet med. Det har kanskje ikke vært helt fullklaff mellom det deltakeren ønsker seg eller vil gå inn i, og hva den frivillige har hatt å tilby, men likevel har de fortsatt sine koblinger. Deltakeren i avsnittet ovenfor var tilbakeholden og noe skeptisk ovenfor familiedimensjonen i mentorfamilietilbudet, og i utgangspunktet usikker på om hun ønsket seg det. En annen deltaker forteller om det motsatte, at mentorfamilien hun er koblet med «skaper ikke den familie som jeg har tenkt på», for hun har en veldig klar idé om at hun ønsker seg en familie og særlig voksne som kan ta en foreldrerolle i hennes liv. Og så er hun koblet med en ganske ung mentorfamilie som ikke helt lever opp til forventningene hennes. Hun har det likevel koselig og hyggelig med mentorfamilien hun har fått. Hun sier at i begynnelsen så prøvde hun «å bygge opp den familiefølelsen ... eller familiestemming», men så innså hun at «de kan ikke være som familie, men familievenn». Da fortsetter hun å møte dem hver uke, som en slags hybrid mellom venner og familie, mens hun samtidig fortsetter å ønske seg en ekte familie.

De som har utviklet nære vennskap

En del av de som har mentorfamilie eller ressursvenn snakker om at de har fått en ny ekte venninne» i livet sitt, en person som bryr seg om dem og som de stoler på. Når de snakker om relasjonen til den frivillige forteller de at den andre gir dem opplevelse av at de ønsker å være sammen med dem, at vennskapet er gjensidig. Som denne deltakeren sier om sin mentorfamilie:

«Og jeg følte virkelig at de vil bli kjent med meg for meg, og ikke for å hjelpe meg, hvis du skjønner. Og det spilte veldig viktig rolle på å utvikle vennskapet vårt. (...) Jeg følte at de vil være med meg fordi ... de ser på meg som et menneske som dem. Og ikke for å hjelpe meg, liksom. Fordi de også fortalte om da de var lei seg, de fortalte meg at 'kan vi snakke litt, jeg er lei meg'. Jeg følte virkelig at det er som vennskap og ikke bekjentskap.»

Som deltakeren sier her, var det viktig for etableringen av denne nære relasjonen at de var likeverdige, hun og mentorfamilien, og at de også så på henne som en venn å gå til.

Et annet tema som disse deltakerne snakker om når de beskriver relasjonen de har fått til sin mentorfamilie eller ressursvenn, er at de vet at den andre er der for dem. En av de unge kvinnene som er koblet med en ressursvenn forteller at de to har bestemt at de skal være venner hele livet. En ressursvennkobling varer i utgangspunktet ett år, deretter kan partene selv velge om de vil fortsette å møtes, og det valget har de da allerede tatt. Deltakeren forteller at ressursvennen er hennes bestevenn, som hun er mest sammen med, og som hun forteller mange ting til, for å høre ressursvennens meninger og tips. Hun har gitt meg veldig god trygghet, sier deltakeren.

En av deltakerne som er koblet gjennom Røde Kors Mentorfamilie forteller at hennes frivillige er den mest omsorgsfulle personen hun noen gang har møtt, og når hun deler hvordan hun har det med den frivillige opplever hun at all denne omsorgen er rettet mot henne:

«Hun er ikke redd for å vise følelser, og jeg tror det er det jeg liker mest med henne. For når jeg deler en historie om ting jeg har opplevd, så ser jeg ofte at hun gråter, og jeg setter veldig stor pris på det, fordi det betyr at hun bryr seg om meg. Det er ikke hver dag man møter sånne mennesker som føler din historie og de bryr seg, de vil lytte. Jeg har møtt mange mennesker og jeg har prøvd å snakke om min ... altså akkurat nå jeg har lukket meg selv for alle. Jeg deler ikke følelsene mine, bortsett fra hun som er min mentorfamilie da. Jeg snakker med henne om ting. Det er noen ganger jeg ikke vil dele, fordi jeg har blitt så vant til å lukke meg selv. Men når jeg deler om noe jeg har opplevd så ser jeg at hun gråter, og det er ikke sånn at hun har opplevd noe av det, men hun føler det. Hun setter seg selv i den situasjonen. Og det gjør at, jeg setter så stor pris på det. For første gang har jeg møtt en person som faktisk vil lytte. Jeg blir veldig glad.»

At den frivillige lytter, og åpent viser at hun bryr seg, det setter deltakeren stor pris på. Og så setter hun pris på at den frivillige, fordi hun er litt eldre og klok, som deltakeren sier, kan hjelpe henne å løse opp i tankene når det blir for mye, ved å dele noen andre måter å forstå ting på, uten å korrigere. Slik deltakeren snakker om det, har deres relasjon gitt henne mye av det hun søkte da hun sa ja til å få en mentorfamilie:

«Jeg tror jeg bare trenger noen som kan lytte. Og noen som kan være der. Og jeg føler at hun er det. (...) For eksempel når jeg møtte henne, det viktigste for

meg var hvordan vi har det sammen. At vi kan forstå hverandre, at jeg kan få følelsen av å tilhøre et sted på en måte som jeg ikke fikk med min egen familie. At jeg kan bli akseptert sånn som jeg er da. Og det følte jeg at jeg ble med henne.»

Flere av deltakerne som har en slik nær relasjon til den frivillige de er koblet med, forteller at de bruker denne personen som støtte og samtalepartner når de har det tungt, når de opplever bekymring, angst og stress. Og at det er fint å ha noen å ta kontakt med som kjenner dem godt, når det er personlige, følelsesmessige ting de baler med. En av dem sier om sin ressursvenn at hun er jo nesten som en venninne bare liksom eldre og vet litt mer om livet.

Familieaktige relasjoner

Det er ikke så mange av deltakerne vi har intervjuet som snakker om relasjonen til sin mentorfamilie eller ressursvenn som en familieaktig relasjon, selv ikke blant de som ønsket seg dette og derfor sa ja til å få en mentorfamilie av den grunn. Kan hende handler dette om at deltakernes ønsker om familie er vanskelig å innfri innenfor frivillighetens rammer, og kanskje handler det om hva de frivillige så for seg og ble fortalt at de skulle tilby. Men enkelte har også opplevd å få innfridd håpet om en ny familie å høre til i. Som denne deltakeren, som sier at når året med mentorfamilie formelt er ute, håper og tror hun at de skal fortsette å ha kontakt som de har nå:

«Jeg føler at det blir også som før, fordi jeg føler at [mentorfamilien] vil ha kontakt med meg da. Jeg vil også ha kontakt med dem videre, og bare lage flere minner sammen og bli bedre kjent. Fordi de sier jo liksom at jeg er en del av familien og det er veldig godt å høre, for det har vært veldig tungt å komme fra familien og ikke ha noen sånn tilhørighet. Men [mentorfamilien] gir meg en følelse av tilhørighet da, at jeg har en familie.»

Selv om det var dette deltakeren ønsket seg hele veien, forteller hun at hun var usikker i starten på om hun kom til å lage sånne bånd med dem, fordi det er vanskelig for henne å stole på folk. Men det gikk mye bedre enn hun fryktet. De er bare verdens snilleste mennesker, så det har vært bare bra, sier hun. Og det som overbeviste henne var hvordan mentorfamilien prioriterte henne uten å forvente noe tilbake:

«Og de gjør jo dette frivillig, det er ikke noe de får for det her, på en måte, å møte meg. Da tenker jeg hvis de prioriterer tiden sin på meg, og ikke forventer å få noe liksom i gjengjeld, så ... det fikk meg på en måte til å stole på dem, da. Og bare lage det båndet.»

Koblinger avbrutt av deltakeren

Ikke alle koblinger med en mentorfamilie eller en ressursvenn har vært vellykket, og noen har også blitt avbrutt før tiden. I intervjuer med oss er det flere deltakere som forteller at de har valgt å avbryte en kobling.

Når deltaker har tatt initiativ til å avbryte har det i noen tilfeller handlet om at koblingen ikke svarte til deres ønsker og forventninger. En deltaker forteller at hun avbrøt koblingen til sin mentorfamilie fordi hun trodde det skulle bli mer familiesamvær enn det ble, at mentorfamilien var en familie hun kunne komme til og tilbringe mye tid hos. I stedet ble det å møtes på kafé for å snakke sammen. Dette gjorde de et par ganger, og så ble det ikke mer:

«Hun spurte meg flere ganger om vi kunne møtes. Men det passet ikke for meg, og når jeg hadde tid ... det passet ikke for henne. Og ... ja ... jeg begynte på skolen og sa at jeg ville avlyse det. For det var ikke det jeg ville ha, ikke sant! Jeg skulle ikke ha tid og jeg ville ikke, jeg ville ikke at hun skulle føle ... jeg føler at hvis hun spurte meg og jeg ikke har tid, ikke sant, hun kan føle at jeg vil ikke møte henne. Så jeg ville ikke det. Så jeg bare avlyste det.»

Å hele tiden si nei føltes som å avvise den frivillige, og fordi dette ble dumt, så avbrøt deltakeren i stedet hele koblingen. Vi tolker det slik at det ikke egentlig var den frivillige som var problemet. Problemet var at det mentorfamilien tilbød, ikke var det deltakeren egentlig ville ha, som var familietid.

En annen av de deltakerne som helst ville ha familie, forteller at hun ble koblet med et par i 20-årene, og disse møtte hun bare én gang. Hun ga dem på en måte et forsøk, men så ble møtene deres avbrutt av pandemien, og etterpå ønsket hun ikke å fortsette fordi hun ikke helt så poenget med disse unge folka:

«De er veldig unge ... de er som mine venner da. Og etter at det er gått ... jeg vil ikke ta kontakt mer. Så de prøvde å finne til meg en ny mentorfamilie. Jeg fikk et møte om hvordan familie jeg skal ha. Jeg sa litt eldre folk, jeg vil ikke de unge ... for jeg har nok venner, som venner da. De er i 20-årene og jeg er 22 år nå, og jeg vil ikke den samme alder, for jeg har nok. Jeg vil de som er litt eldre, jeg vil lære litt mer om livet og om kultur her i Norge og ... jeg liker å lære! Jeg hadde lyst til å ha eldre, de er mer varme tenkte jeg, og koselige å være med.»

I oppfølgingsmøtet med Røde Kors, der koordinatoren spør hvilken familie hun egentlig vil ha, forklarer hun at det er eldre voksne hun har lyst til å ha som sin mentorfamilie. For det er ikke venner hun leter etter, og da fungerer det ikke med folk på samme alder, det svarer i hvert fall ikke til hennes forventninger og ønsker. At hun ble koblet med feil frivillige gjorde at hun ville avbryte denne koblingen, men ikke at hun ga opp prosjektet med mentorfamilie.

De som har avbrutt en kobling tidlig på grunn av mismatch, snakker ikke om det som en brutt relasjon. Andre har opplevd mer problematiske brudd. Dette gjelder tilfeller hvor deltakeren har tatt initiativ til å bryte koblingen fordi de har hatt en ubehagelig opplevelse med den frivillige.

En deltaker forteller at hun opplevde at den frivillige brukte henne for å vise fram at hun hjelper noen som er sårbar. Dette skjedde flere ganger i sosiale sammenkomster der deltakeren var sammen med den frivillige og hennes venninner. Den frivillige gjorde og sa ting foran de andre som deltakeren reagerte på. Deltakeren forteller at hendelsene fikk henne til å føle at den frivillige bare ville vise fram at hun var en hjelpsom person og ikke egentlig brydde seg om henne: «Men jeg følte ikke at jeg var viktig for henne, men skjønner du, følte ikke at vi var venner eller at hun vil bli venner». Da dette eskalerte til en konflikt, ble deltakeren redd, og fikk hjelp fra koordinatoren i NKS til å avbryte koblingen.

Dette bruddet gikk, slik dette gis uttrykk for i intervjuene, mye mer inn på deltakeren enn bruddet gjorde for de to andre deltakerne presentert ovenfor som brøt med sine koblinger. Hun forteller hvordan det føltes:

«Jeg ble skikkelig lei meg, og gråt i mange dager. [...] så jeg fortalte hva som skjedde til [...] og jeg fikk jo trøst, men det var likevel vanskelig, fordi det var ikke noe behagelig å oppleve. Og spesielt at jeg ikke har noen i mitt liv som viser meg at de bryr seg om meg. Så det gikk veldig hardt inn på meg. At jeg ikke betyr noe for noen, uansett hva jeg gjør. Så det var en vanskelig periode.»

Deltakeren forteller i intervjuet at hun gikk inn i koblingen med ønske om å få en venn. Når hun da opplevde å bli behandlet som en veldedig sak av noen som ikke egentlig brydde seg om henne som person, var det en vond opplevelse som heller styrket den nagende, destruktive følelsen av at hun ikke betyr noe for noen. Selv om det var deltakeren som brøt koblingen, var det den frivillige som forårsaket bruddet i relasjonen, i hvert fall slik deltakeren opplevde det.

I intervjuer med de ansatte i organisasjonene som koordinerer ressursvenn og mentorfamilie, er det særlig denne siste typen brudd de ønsker å unngå. De snakker om hvordan det å oppleve en slik skuffelse, når man allerede har problemer med å stole på folk og skape nye relasjoner, kan gjøre mer skade enn gagn. Derfor bruker de mye krefter på å velge ut de riktige frivillige, matche dem med riktig deltaker, og justere begge parters forventninger til koblingen. Enkelte ganger går det altså likevel galt.

8.3 Relasjonen til deltakeren

De frivillige har et annet utgangspunkt for å gå inn i koblingene enn deltakerne. De gjør det først og fremst fordi de ønsker å endre noe for deltakeren, og kanskje for seg selv. I dette delkapitlet ser vi nærmere på hvilke tema de frivillige tar opp når de snakker om hva de tilfører deltakeren, gjennom deres kobling, hvordan de definerer denne relasjonen, og hva de eventuelt opplever at de får tilbake.

Fra formalitet til vennskap

Når de frivillige og deltakerne kobles gjennom en organisasjon, etableres formelle rammer rundt den tiden de skal være sammen og hvorfor de møtes. Dette er, sett fra frivilliges perspektiv, med på å skape trygghet både for dem og for den de er mentorfamilie eller ressursvenn for. Her en ressursvenn:

«Intervjuer: Så det er ikke helt som en venn du har finni på andre måter?»

Nei, men det kan det bli. Tenker jeg. Men per nå ... vi har jo litt ulike livssituasjoner, og hun har jo ... kanskje behov for støtte til ting som jeg kanskje ikke normalt ville gjort med mine venner. Så det gir et preg av ... noe annet i tillegg. I tillegg til at det faktisk er en ramme rundt og at jeg følges opp av en koordinator. Så, hvis du hadde tatt bort det, så ville vi vært [helt private]. Men det er faktorer inn her, så helt jevnt er det jo ikke, det blir det ikke, men det kan det kanskje bli på sikt ... men da må man ut av den halvformelle greia. Men den er fin å ha da, som et utgangspunkt.»

Den halvformelle greia er fin å ha, sier denne frivillige, fordi det kan gi litt gratis tillit for deltakeren, som gjerne har opplevd mye avvisning og konflikt i livet. Dette gjør, tenker den frivillige, noe med tilliten du har til folk. Den frivillige forklarer at fordi det er noen formelle rammer rundt deres relasjon, så trenger ikke deltakeren ha hundre prosent tillit til henne som privatperson, men kan hente noe fra «at vi har den rammen og taushetserklæringen og at jeg kjenner den bakgrunnen ... hvor hun har bodd, på kritesenter da, at det gir en sånn tillit likevel ... av andre grunner enn at man kjenner hverandre». Hun kaller dette ytterpunkter å lene seg på, som kan være gode å ha i starten. Men så skal det ikke bare være formelt, og hovedoppgaven som de frivillige snakker om at de går i gang med fra start, er jo å bli kjent.

Flere av de frivillige snakker om at det å dele av seg selv, hvem man er privat, er med på å bygge opp et vennskap eller den dimensjonen av nærhet som preger et vennskap, i forholdet til deltakeren de er koblet med.

«Intervjuer: Tenker du på henne som en venn?»

Ja, det gjør jeg, og jeg prøver også å dele litt av mitt liv uten å bli alt for privat da ... men jeg deler jo mye. Sånn at vi blir kjent da. Pluss at jeg tenker at mine personlige erfaringer kan være nyttig for henne, pluss at jeg tenker det er fint å få et annet blikk på ting i mitt eget liv og så ... så ja. Jeg synes vi er venner ja. Jeg føler det.»

En annen ressursvenn snakker også om at når hun deler mer av seg selv, og de møtes hjemme hos henne, så blir det naturlig et privat forhold, det vokser fram av seg selv. Samtidig er det også dimensjoner ved disse vennskapene som ikke er helt som vanlige vennskap.

Likeverdighet som forutsetning for vanlig vennskap

Et tema som tas opp av flere av de som er ressursvenn, er graden av likeverdighet i relasjonen til deltakeren de er koblet med. En av dem snakker for eksempel om at vennskap krever en form for balanse der man gir og tar, og der dette jevner seg noenlunde ut over tid. Likeverdighet er derfor noe av det som kjennetegner et vennskap. Så er de, når de går inn i denne relasjonen, fullt på det rene med at dette ikke er et slikt vennskap. Dette tydeliggjøres også ved de formelle rammene rundt det. Men i tillegg til den formelle rammen er det en ubalanse til stede fra start. Dette gjør at denne relasjonen skiller seg fra et vanlig vennskap, og desto større ubalansen blir, jo mer blir dette en annen type relasjon. En av de frivillige som er ressursvenn sier:

«Jeg føler at jeg har noe å gi, jeg vet at dette ikke er et balansert vennskap ... men det vil jeg gjerne inngå i. Dette handler om dem da, de er i fokus, det er ikke mine behov, liksom.»

Når utgangspunktet er den andres behov, er balansen skjev fra start. Samtidig snakker de frivillige om likeverdigheten i forholdet som noe dynamisk, noe som kan endres, og for noen er denne endringen allerede i ferd med å skje, fordi de ser en utvikling hos deltakeren de er koblet med. Som denne frivillige snakker om:

«Men det er en prosess, for han har det mye bedre nå enn ... jeg har sett en utvikling ... men det svinger litt, selv om kurven er oppadgående så er den svingende. (...) så det kan ... når vi er ferdig som ressursvenn, om jeg vil ha han som en form for venn ... så ja, det tenker jeg. Det blir litt annerledes, det blir en forventning om at det blir litt mer i likevekt, at det ikke blir her (viser med hendene balanse) men at det ikke ... hvis vi skal være i et vennskap, at det forholdet begynner å nærme seg litt da (balanse). Okei.»

Å få til den oppadgående kurven, det er en utvikling de frivillige snakker om at de selv ønsker å bidra til, ved å understøtte det vi kan kalle deltakerens resiliens. Bare en av dem bruker dette begrepet i intervjuet, men flere er inne på dette temaet, når de for eksempel snakker om hvordan deltakeren de er venn med er opptatt av å klare seg selv, og hvordan de forsøker å bygge opp rundt det. Ressursvennen som bruker ordet resiliens forklarer slik hva hun mener med det:

«Altså ... at man er blitt gjort vondt imot, får tillitsforhold brutt ... at man ikke blir helt knust av det, at man har en slags indre kjerne da, som kan stå imot og som kan bygge seg opp igjen fra det. Men det krever at du fortsatt tror det er noe godt i mennesker, selv om du har opplevd det motsatte.»

Med et slikt utgangspunkt handler oppdraget til de frivillige om å gi noen opplevelser som gir støtte til håpet og den indre kraften. Det handler om å vise forståelse for at denne motstandskraften kan være svak til tider, og forstå når deltakeren ikke kommer som avtalt handler det om mangel på overskudd, ikke noe personlig. Som en frivillig i en av mentorfamiliene snakker om:

«Og så er det den situasjonen med at hun noen ganger må trekke seg bort, og på en måte bare ta hensyn til seg selv, det må man også tåle. Og ikke ta personlig. Må liksom kunne skjønne det, uten ... Så det er både og. Ikke et rent symmetrisk venneforhold, det er jo ikke det. Og det kan man kanskje ikke tro at det skal være heller. Kanskje etter hvert.»

At man må ha litt mer forståelse, ta litt mer hensyn, er altså med på å opprettholde en viss asymmetri i forholdet, selv om man kan tenke på seg selv som venner av andre grunner, som at man kjenner hverandre privat og har tillit til hverandre. Men samtidig framgår det av disse sitatene at flere frivillige håper ubalansen i starten vil jevne seg ut, og at dette er noe de kan bidra til.

Å ta en familierolle

Noen av de frivillige snakker om at de tar en rolle som storesøster eller foreldre for deltakeren de er koblet med. Disse snakker også om at denne rollen har vokst fram naturlig, ved at de har fått et nært forhold til deltakeren som viser dem stor tillit. De opplever at deltakeren har behov for at de spiller en slik rolle i deres liv, fordi ingen andre gjør det.

En av ressursvennene sier at hun ser på seg selv som «den der storesøstra man er veldig god venn med», når hun tenker på hva hun bidrar med inn i relasjonen til sin deltaker:

«Jeg føler at jeg blir litt sånn storesøster, omsorg, støtte. Det jeg bidrar med er råd. Veldig mange råd. Og trygghet. [...] Fordi hun jeg er frivillig for, og det gjelder mange (i målgruppa) har jo lite nettverk. Og så er hun ganske ung. Så det blir nesten litt en sånn storesøsterfunksjon. Jeg tror liksom 70 prosent av alle samtalene våre handler om ulykkelig kjærlighet. Hun har sagt mange ganger at det er veldig annerledes, hun kan liksom snakke med venninnene sine, men det er greit å ha noen som på en måte er litt mer voksen. Det er noen andre ting jeg sier, enn venninnene sier. Så det å ha noen som er der. Og hun studerer så hun er veldig travel, så i det siste har vi ikke møttes en gang i uka og sånn, og det går liksom perioder hvor det kan gå litt lengre imellom, men så har vi kontakt på meldinger. Men det er veldig fint det der at selv om det kan gå lang tid og vi ikke har sett hverandre så kan hun ringe meg sent om kvelden med ett eller annet problem. Så man er den der, en støtte da. Noen. Jeg tenker vel det er det primære da. Og en ekstra venninne også. Og så har hun som alle andre som studerer en tendens til å ha litt for mye ting, og blir stressa med alt, og så er det liksom at jeg bare sier, skal jeg komme hjem til deg å lage middag eller kommer du her og spiser middag? Det er også det. Du må koble ut litt og snakke om noe helt annet.»

Å være noen for denne unge jenta som hun er ressursvenn for, det er å være en slags storesøster som både passer på at hun får i seg middag, og som man kan ringe til om ulykkelig kjærlighet sent på kvelden. I en slik relasjon handler det ikke om å være likeverdig, nødvendigvis, slik andre vi har sett som er ressursvenner tenker at venner skal være: en storesøster er alltid eldst, og kan alltid ta litt mer ansvar.

En av de frivillige som er i mentorfamilie bruker lignende ord om hva hun bidrar med i rollen ovenfor sin deltaker. Dette beskriver hun som en veldig personlig rolle, som også hun sammenligner med å være storesøster:

«Jeg opplever dette som den mest personlige frivillig-rollen jeg noen gang har hatt. Det går veldig inn på meg personlig, jeg har aldri vært så personlig involvert. Jeg har vært engasjert før og stått på og alt det, men dette her er på et helt annet plan, da, personlig. For jeg inviterer henne inn i *min* familie, jeg introduserer henne til *min* familie, og tar henne på en måte inn til meg da. Og samtidig så opplever jeg virkelig at hun åpner sitt hjerte for meg, så jeg får også veldig mye tilbake, jeg får jo masse kjærlighet tilbake. Jeg får jo masse hjerter tilbake liksom og hun forteller at hun er glad i meg, hun blir et veldig sånn nært, det blir et familiebånd på en måte. Det blir en sånn grunnleggende kjærlighet som man føler for, det er derfor jeg sammenligner det med søsken, på grunn av aldersforskjellen så opplever jeg meg veldig som en sånn storesøster da, som har fått morsrollen fordi mor ikke er der. Det er derfor jeg sier liksom mor-slash-storesøster fordi det føles litt sånn ut, fordi hun ikke har en mor så må storesøster steppe opp mer. Så jeg tror det er derfor jeg føler den kombinasjonen da. Det er en sånn storesøster som føler hun må være litt mer på vakt, passe på å spørre ‘Går det bra med deg?’»

I tillegg til å snakke om hva hun gjør for deltakeren som gjør henne til en slags storesøster, og når hun opptrer som en storesøster som må leke mamma, så handler det også for henne om å gi forsiktede råd i personlige spørsmål, eller fortelle hvordan man ordner praktiske ting som foreldre vanligvis passer på. Slike ting ringer deltakeren hennes om, slik hun selv sier at hun fortsatt ringer sin pappa:

«Alt fra det emosjonelle, grunnleggende tanker om seg selv og sitt liv, til det helt ordinære, praktiske ting som du nesten tar for gitt. Jeg tenker, jeg ringer jo fortsatt pappa innimellom liksom, alle trenger det. Selv mamma gjør det med sin mor. Det er et sånt grunnleggende behov i oss, selv om vi tenker at vi er uavhengige og selvstendige, så tror jeg alle mennesker har et grunnleggende behov for å få bekreftelse på at det man tenker er riktig, eller få råd eller luftetankene sine bare, til noen som er helt ukritiske til hva du spør om da, og som ikke dømmer deg for det du ... ja.»

Det å få ha en sånn rolle, å være den trygge som man ringer til, det synes hun er veldig koselig, sier den frivillige, det fyller et behov hos henne også, og både hun og samboeren gleder seg til søndagsmiddager med deltakeren. Den gode relasjonen som hun synes de har fått, den ser hun for seg å ha livet ut. I intervjuet reflekterer hun også over at for målgruppa, kan det å bryte opp en relasjon når ett år har gått, særlig gjen-tatte ganger, ødelegge mer enn det hjelper. Derfor tenker hun det er best å ha som mål for sin deltakelse i Mentorfamilie at hun skal ha en varig relasjon til deltakeren hun kobles med, og ikke hjelpe flest mulig med å inngå nye koblinger.

Ikke riktig som en datter, men ganske nære, sier en av de andre frivillige i Mentorfamilie når vi ber vedkommende beskrive relasjonen til deres deltaker nå. Det som gjør henne lik en datter handler både om måten de er sammen på og at de trives veldig

godt sammen med henne. De føler på et ansvar for å ordne ting for henne som foreldre vanligvis gjør, ting hun ikke kunne ordnet selv fordi hun ikke har foreldre som kan stille opp:

«En del sånne ting som jeg føler at hvis hun hadde hatt foreldre, så ville de passet på sånne ting, så prøver vi å passe på. Som vaksinerer, mat når hun er syk, eller å forsikre seg om at hun har skoleplass.»

Samtidig er det noe som skiller denne jenta fra å være helt som deres egen datter. Det handler om at de fortsatt må ta hensyn til historien hennes med sin opprinnelige familie, og for eksempel ikke tråkke inn med foreldreautoritet på områder hvor hun tidligere opplevde å bli kontrollert. For eksempel tenker de at det ikke er en god idé å spørre om kjæresten, fordi dette var et problem tidligere. Sånne ting vil de heller la komme helt frivillig. Og det er sånne ting som gjør familierelasjonen litt annerledes enn vanlig mellom foreldre og datter:

«Vi har en ganske god ide om hvor hun er tender, og har å beskytte den der, og så har vi den andre delen som er nesten et vanlig familieforhold, og vi prøver å mate den delen og få det til å fungere bedre.»

Her er det noen paralleller til hvordan frivillige som er ressursvenn tematiserer likeverdighet og resiliens i deres relasjoner. Noe av det denne mentorfamilien snakker om er også knyttet til at deltakeren faktisk har kommet inn i livet deres som en voksen ung kvinne. «Så vi er til en viss grad som foreldre, men bevisst på at det er noen grenser der som hun må få beholde».

En annen frivillig i en mentorfamiliene sier at når hun har invitert deltakeren til middager og sammenkomster med hele sin storfamilie, da har det vært som om deltakeren skulle vært en av nevøene og kusinene. De andre familiemedlemmene ser også vedkommende som et slags familiemedlem som det er morsomt å være sammen med. Men selv mener hun ikke at hun fyller en familierolle i deltakerens liv, det å være en omsorgsperson for vedkommende sier hun, var utenfor rollen som frivillig og heller ikke noe hun kunne ha kapasitet til. Om ordningen da svarer til deltakers behov reflekterer hun over på denne måten:

«For min del tenker jeg at det er nok å passe og jeg hadde ikke hatt kapasitet til noe mer, men jeg tenker kanskje for ungdommene at det kan være litt lite. Jeg vet ikke hva [deltakeren hennes] mener om det, men bare ser hvordan ... jeg tror [vedkommende] er ganske ensom, sitter mye alene og sånn, og det synes jeg er litt dumt, og skulle gjerne hatt at vi hadde liksom litt mer, men jeg har jo ikke kapasitet til å gjøre så mye mer da. Men det er kanskje litt for lite, det tilbudet. Men det er selvfølgelig individuelt for de som er i det programmet, hva behovet deres er. For mentorbarnet mitt så tenker jeg kanskje at (vedkommende) skulle hatt litt mer.»

I høytider og på sammenkomster så har de det hyggelig, de gir hverandre gaver, de fyller på en måte rollene som familie der og da – men det er tidsavgrenset, innenfor rammene av et frivillig oppdrag, og kanskje ikke nok til å dekke et ensomt ungt menneskes behov, slik denne frivillige tolker det.

8.4 Oppsummering

Ikke alle koblinger har ført eller kommer til å føre til en varig relasjon av den karakteren som den unge voksne deltakeren ønsket seg. Noen ganger er bare ikke kjemien

til stede, eller den ene parten oppfører seg på måter som ikke legger grunnlaget for en privat relasjon. Noen ganger har dette handlet om at mentorfamilien som blir presentert, ikke lever helt opp til de familierelaterte forventningene som noen deltakere har med seg inn i tilbudet.

Selve navnet på tilbudet om Mentorfamilie er med på å skape forventninger til rollen, relasjonen og samværet som det kan være vanskelig for de frivillige å innfri innenfor den type frivillighet som organisasjonene her legger opp til at dette skal være. Dette er en type frivillighet som ligner det frivillighetslitteraturen kaller refleksiv frivillighet. Det vil si frivillighet på de frivilliges premisser: det er de som i størst grad påvirker hva man skal gjøre, hvor mye man skal være sammen, og ikke minst hvem de er når de møter opp. Er de en frivillig som utfører et oppdrag innenfor avgrensede rammer, som organisasjonene hjelper dem å definere, eller er de en storesøster eller reservemor for en ung voksen uten familienettverk?

Når noen av deltakerne har opplevd å få innfridd håpet om en ny familie å høre til i, eller en ny venn å støtte seg på i livet, så er dette delvis fordi den frivillige har valgt å gå inn i en nær relasjon. De har valgt å være personlige, dele av seg selv, invitere inn til sin familie, involvere deltakeren i sitt liv. Noen med intensjoner om en form for vennskap, andre med intensjoner om mer familieaktige konstellasjoner. Deretter har det, som flere beskriver, skjedd noe i møtet med dette mennesket som har akselerert den nærheten de har valgt å åpne for. Flere sier at det har gått fortere eller lettere enn de trodde. Den de er mentorfamilie eller ressursvenn for har åpnet seg for dem, vist dem tillit, vist glede over å være sammen med dem, gitt dem kjærlighet. De frivillige har lyttet, hjulpet, stilt opp, vært der, vist omsorg og kjærlighet tilbake. Den sosiale responsiviteten som faller oss naturlig, skaper en positiv oppadgående spiral i relasjonene så lenge noe grunnleggende felles er til stede – som tillit, kompatible intensjoner og tid.

Blant relasjonene som oppstår, beskrives noen som nær et vennskap, og andre som noe nært et familieband. Vokabularet og forståelsen er antakelig preget av hvilke ord organisasjonene har satt på tilbudet. Dersom du er eller har ressursvenn er det vennskap som forventes og som er målestokken du vurderer opp mot. Er du eller har du mentorfamilie er det familie som er referansen. Men det går også litt på tvers, noen ressursvenner beskriver seg som storesøster, og noen som har mentorfamilie forteller at de har fått en venn. Ingen av de intervjuede, verken deltakere eller frivillige, legger vekt på mentorbegrepet.

Noen av de som har fått en venn og noen av de som er ressursvenn tematiserer at likeverdighet er en viktig dimensjon ved vennskap. Enkelte av de frivillige snakker om at denne likeverdigheten kanskje ikke er helt til stede i disse arrangerte relasjonene fra begynnelsen. Den samme erfaringen kan gjenfinnes blant de som har skapt mer familieaktige bånd, men der har ikke likeverdighet samme betydning og problematiseres ikke på samme måte, kanskje fordi familierelasjoner alltid har en viss asymmetri. Når vi ser på erfaringene med hva som er med på å etablere en nær relasjon, framstår imidlertid likeverdig responsivitet som viktigere enn det å ha likeverdige roller. Dersom både deltakeren og den frivillige gir respons og viser at de blir berørt, ser ikke de asymmetriske rollene ut til å hindre en relasjon som oppleves som positiv og potensielt varig fra begge sider.

Til sist, hvordan understøtter dette de unge voksnes frihet til å leve selvstendige liv? Flere av koblingene sier at de ønsker å fortsette å møtes. Noen deltakere sier at de nå har fått en venn eller familie for livet, som møter noen av de behovene de har for tilhørighet, kjærlighet og støtte. Mens andre fortsatt opplever at de i stor grad står alene i sin etablering av et liv på egen hånd.

9 Erfaringer med Sammen

Blant de unge voksne vi har intervjuet i arbeidet med denne rapporten er det flere som deltar i nettverket Sammen, et tilbud i regi av Bokollektivet. Dette tilbudet skiller seg en del fra tilbudene om Mentorfamilie og Ressursvenn, og derfor er også de unge voksnes erfaringer med tilbudet annerledes. Mens Mentorfamilie og Ressursvenn drives gjennom frivillighet og aktivitetene foregår i en-til-en-koblinger, er Sammen et aktivitetstilbud drevet av ansatte i Bokollektivet og organisert som gruppeaktiviteter for nåværende og tidligere beboere.

9.1 Et nettverk som forstår deg

Flere deltakere snakker om hvor fint det er at de som deltar på Sammen, er personer som er i samme situasjon. Det gjør at man ikke trenger å fortelle og forklare så mye privat og personlig om seg selv, for alle er i samme båt, og forstår hverandre med bakgrunn i egne erfaringer. En av deltakerne sier at dette var særlig viktig for henne i tiden rett etter bruddet med familien:

«For i starten var det vanskelig å snakke høyt om det til venninnene mine, selv de nærmeste. Da var det trøst å gå til Sammen, for der visste jeg at *alle* var i samme båt som meg.»

Det å måtte fortelle om sin vanskelige historie og svare på personlige spørsmål om hvorfor man har brutt med sin familie, enten det er til gamle venner eller når man møter nye mennesker, er noe de fleste i målgruppa for mentortilbud synes er vanskelig. I nettverk med deltakerne i Sammen trenger man ikke forklare så mye som andre kanskje forventer at man skal, noe denne personen forteller om:

«Mens med Sammens aktiviteter, de vet jo hvorfor jeg er her, jeg trenger ikke å si detaljer, men i prinsippet så vet alle hvorfor alle er her. Jeg føler meg akseptert og mer normal. For når jeg er utenfor det så føler jeg meg unormal, at det bare er meg som har opplevd dette. Og derfor må jeg skjule det, og når jeg forteller noen om det så skammer jeg meg. Det er sånn veldig negative følelser jeg får når jeg vil bli kjent med nye, og ikke vil si noe om min fortid. Mens det er veldig annerledes med beboerne her.»

Å ha felles bakgrunn gjør at man slipper å fortelle, men også at man slipper å føle seg så annerledes. Denne deltakeren forteller at hun opplever at de som deltar på Sammen har respekt for hverandres opplevelser, i tillegg til forståelse. Når hun utdyper dette, sammenligner hun med at andre som ikke har gått igjennom noe lignende mangler denne forståelsen:

«Ja, for sånn når du forteller noen at du for eksempel ble utsatt for vold, så er det ikke sikkert at de ikke dømmer deg. At du bare var lydig, hvorfor tok det veldig lang tid til at du gikk fra det? De forstår ikke prosessen. Mens alle her forstår hvorfor jeg tok så lang tid, hvorfor jeg var stille, hvorfor jeg var ikke meg selv. Fordi alle har opplevd prosessen av å være utsatt for noe som vi ikke

fortjener, og at vi tok tid for å gå fra det. Så det at alle har opplevd den prosessen gjør respekten noe naturlig og automatisk for oss.»

Å bli møtt med denne respekten, og å få mulighet til å føle seg akseptert og normal i et fellesskap av likestilte, framstår som viktig i denne deltakerens fortelling. Flere av de unge voksne vi har intervjuet snakker om at det de har gått igjennom er noe som både venner og utenforstående ikke helt kan forstå. De kan føler seg annerledes og unormale, men ikke når de er med i Sammen-nettverket.

En av de andre unge voksne vi intervjuet tematiserer også dette. Hun forteller at det å delta på Sammen ga henne mange venner og «mange jeg kunne snakke med og vi kunne være på samme nivå, for vi hadde samme erfaringer eller vi hadde noe lignende», som hun sier. Og når hun skal beskrive denne gjengen som hun kom inn i, så gjør hun det slik:

«Sammen er vel en stor gruppe med alle som har bodd på Bokollektivet eller som bor der nå. Og jeg har jo ikke møtt alle medlemmer, men de fleste er jo veldig, veldig hyggelige, veldig koselig å snakke med. Og som oftest så kan vi snakke om alt. Alle er komfortable og hvis det er noe de ikke vil si så er det også helt greit. Og så blir det litt sånn, du får deg nye venner hele tiden. Du møter på forskjellige aktiviteter, hytteturer, bowling, eller bare tur ut i marka eller dansing. Det er en sånn betryggende følelse å være med folk som ikke kommer til å dømme deg, uansett hva du sier eller gjør. Og som gir deg et fellesskap da. Så en slags litt sånn familieaktig, ville jeg sagt.

Intervjuer: Ja? På hvilken måte er det som en familie?

Det er jo litt den biten der du ikke blir dømt og du kan si hva som helst. For de fleste pleier å ha et familienettverk som de kan gå til, eller en eller annen som de kan snakke med. Og for meg så blir vel det Sammen, eller de ansatte i Sammen.»

Det å være komfortable sammen og kjenne seg trygge på hverandre, og ikke trenge å tenke over hva man sier, skaper det denne deltakeren betrakter som et litt familieaktig fellesskap. Hun beskriver nettverket og de ansatte som jobber der som noen hun har tillit til at ikke vil dømme henne, som kjennes trygt. Dette, i kombinasjon med at du bare kan møte opp og bli med på ulike aktiviteter gjør at det er lett å bli kjent med og snakke med nye venner hele tiden. Videre i intervjuet forteller hun at på Sammen opplever hun at «du er omringet av folk som er glad i å være i nærheten av deg», og som gir deg oppmuntring og bekreftelse gjennom «den indre følelsen av at de er stolt over hvor langt du har kommet og hva du har gjort, og hva du fortsatt får til og sånt.» Hun snakker om at vennene hennes som fortsatt har familie får bekreftelse fra familien, mens hun får den fra Sammen. Hun kan kjenne på det, og da «føler jeg ikke den trangten eller ensomheten eller å være trist over at jeg ikke har en familie», sier hun.

Å bli trygg på hverandre gjennom aktiviteter sammen, er det flere som forteller om både fra Mentorfamilie, Ressursvenn og Sammen. Men opplevelsen av å bli forstått helt naturlig av de man er sammen med, er unik for Sammen. Dette er ikke til stede på samme måte i erfaringene hos de som har en Mentorfamilie eller Ressursvenn. Der man er sammen med frivillige som jo kan gjøre sitt beste for å forstå, men som rett og slett ikke har de samme erfaringene.

Sammen er et fellesskap blant likemenn. Det å være del av et slikt fellesskap trekkes fram som et savn blant noen av de unge voksne vi har intervjuet som bor i andre byer enn Oslo, og som ikke har tilgang til et tilsvarende nettverk der de bor.

9.2 Håp i tunge tider

Enkelte snakker om at det å møte andre på Sammen, som har gått igjennom noe av det samme som deg, og som klarer seg bra, kan være en kilde til håp og motivasjon i tunge tider. Dette sier en av dem, som svar på spørsmål om hva Sammen er for henne:

«Hva det er for meg? Jeg synes det er noe som egentlig er veldig viktig for meg personlig, for noen ganger kan man føle seg litt sånn alene, og når man har Sammen-aktiviteter så blir man påminnet om at alle disse menneskene har gått igjennom sånn typ det samme, men de er der fortsatt, holdt jeg på å si, de har det bra. Og da føler man seg mindre alene når man vet at man er med mennesker som har klart seg greit, på en måte.»

Å møte andre som har felles historier, gir både opplevelsen av å bli forstått, og muligheten til å speile seg i noen andre på en måte som gir håp: De er der fortsatt, de har klart seg. Denne gruppen unge mennesker, der flere forteller at de har tenkt på eller har prøvd å ta livet sitt for å slippe unna det vonde, er det verdifullt å se at det er mulig å leve videre, og mulig å ha det bra.

En av deltakerne som har vært med en stund, forteller at etter hun opplevde et vendepunkt i sitt eget liv, som bidro til å løfte de tyngste tankene om å avslutte livet vekk fra hennes skuldre, opplevde hun å bli sett på som en som ga håp til andre på Sammen. Hun forteller om en episode som oppsto mens hun satt i sin egen boble og snakket energisk med en ansatt, blid og positiv og med følelsen av at livet var helt perfekt:

«Og så ser jeg en jente som har stirret lenge på meg, og så sier hun, 'Går dette her over?' Og jeg skjønnte ingenting, jeg hadde kanskje hilst på henne, men kjente henne ikke. Jeg sa 'Hva mener du?' Hun sa, 'De smertene jeg føler nå, går det over? For når jeg ser deg virker det som det går over, men jeg kjenner det ikke slik.'»

Deltakeren forteller videre at hun satte seg ned med jenta og svarte så godt hun kunne på spørsmålene hennes. Jenta ville ha råd om hva hun kunne gjøre når hun hadde det tøft, men hun var tydelig bekymret for at ingenting skal hjelpe, hun spør blant annet «hva om det ikke fungerer?» Deltakeren reflekterer over at ingen kan love denne jenta noe, ingen kan love at det som fungerte for den ene skal fungere for den andre, en må lete seg litt fram. Men så har denne jenta kanskje likevel fått litt påfyll av håp og motivasjon til å prøve, «for når jeg ser deg virker det som det går over».

9.3 Drahjelp til å gjøre det som hjelper

Sammen er organisert som en serie av ulike aktiviteter, som deltakerne kan delta på når de vil. Disse aktivitetene har, slik deltakerne forteller om dem, to funksjoner. Aktivitetene er for det første en måte å møtes på og være sammen på i dette trygge nettverket av likemenn, en arena for inkludering, slik denne deltakeren forteller om det:

«Vi har jo veldig koselige fester før korona hvor de pleide å invitere alle fra Sammen, så kunne så mange som mulig komme, så spiste vi god mat, vi danset litt og vi snakket med mange forskjellige, eller man prøvde å lage en rett hvis man ville prøve seg på det. Det var det første jeg var med på, det var bare ... for jeg var helt ny, jeg kjente ingen, jeg var veldig sjenert, og så kom jeg inn i den

festen og alle bare begynte å si hei, begynte å snakke med meg. Selv om jeg ikke bidro til mye av samtalen så bidro de, slik at jeg følte meg inkludert.»

Festene som deltakeren snakker om er arrangert i forbindelse med høytider som eid, jul og diwali, da deltakerne gjerne savner familien sin ekstra mye. Disse festene er noe flere trekker fram som høydepunkter blant Sammen-aktivitetene. Men også det å dra på andre aktiviteter sammen bidrar til å bli kjent og føle seg trygge på hverandre, det bidrar til å tilbringe hyggelig tid sammen med andre. At man finner sammen gjennom aktiviteter, er det vi kan kalle aktivitetenes første funksjon. Det er, slik som denne deltakeren forteller, lettere å få kontakt med andre personer når man er del av en felles aktivitet som hel gruppe. Det er ekstra viktig i sårbare perioder, som i forskjellige høytider, fordi det gjør at man ikke får det store savnet med familie og hvordan andre har det. Det er også viktig i ekstra ensomme perioder, slik som i pandemien:

«Jeg tror ikke jeg hadde vært her i dag uten Sammen. Jeg hadde kanskje gått tilbake til familien da på grunn av all ensomheten, for jeg kjente jo den veldig under korona, da ble jeg veldig lettet da de spurte om 'Å, vil du være med på tur eller være med ut?', ett eller annet sånt.»

Ensomheten hun opplever er så tung at hun nesten ikke holdt den ut under pandemien, men på Sammen er det fellesskap å finne. Slik som en av de andre deltakerne beskriver det:

«Når jeg tenker på Sammen så tenker jeg jo på alle som pleier å være der, jeg tenker liksom på en hel gjeng. Og jeg tenker liksom på koselig stemning og, ja, en glad gjeng.»

Aktivitetenes andre funksjon, slik deltakerne forteller om dette, er at de utgjør en form for terapi i seg selv. Det å gjøre noe hyggelig, morsomt og aktiverende er med på å gi hodet fri og riste de tunge tankene litt ut av kroppen. En av deltakerne beskriver Sammen som et pusterom. En annen sier at det å finne på ting gjennom Sammen bidrar til å distrahere og holde unna tankene. Og en tredje forteller at når man deltar på aktiviteter på Sammen, så er det meningen at man nettopp skal flytte fokus bort fra det vonde:

«Og en søndagskveld kunne vi få en melding at kl. 12 blir det gåtur eller vi skal på grilltur. Da var fokuset at vi ikke snakket om det som plaget oss, vi skulle bare være sammen og snakke. Male, tegne, strikke, dansekurs, yoga, alt mulig rart. Så det hjalp veldig mye.»

Maling, dans, grilltur og yoga, det hjelper. Men selv om de unge voksne vi har intervjuet erfarer hvor viktig det er å være i aktivitet for å ha det greit mentalt, er dette lettere sagt enn gjort. Derfor snakker denne samme deltakeren videre om at Sammen var en drahjelp til å komme seg ut av hybelen og i gang:

«Jeg møtte jo på de aktivitetene jeg likte eller var greit, jeg var veldig ivrig på starten, da var jeg med på alt. For jeg følte at det hjalp. Når noen snakket til deg, du følte at du ble sett, i stedet for å bare sitte på en hybel og tenke alt det vonde og skyldfølelse og alt som tok deg ned. Men det var vanskelig å komme seg ut, så kanskje det hadde pushet litt ekstra. De ville få meg med da. Helt på starten. Men etter hvert så hjalp det meg, jeg vet at det er kjipt å stå opp og stelle seg og gå ut og ta på det smilet, men når du kommer ut derifra og kommer hjem så merker du at smilet er ikke falskt, da har du hatt noen fine timer da.»

Det at noen vil ha deg med, pusher deg litt ekstra, og bidrar til å gi den motivasjonen du kanskje mangler – sånn at du kan orke å ta på deg smilet, og senere oppleve at du smiler på ekte. Videre snakker den samme deltakeren om at det å erfare at det er forskjellige ting som kan hjelpe deg mentalt, kan fungere som en «smaksprøve» på aktiviteter for livet ellers, som du senere kan bruke til å hjelpe deg selv.

«Når livet er så kjipt, så er det ikke sånn at det er kjipt 24/7. Sett på musikk, dans! Du kan gjøre mange ting, men det er veldig vanskelig å starte. Så trenger man kanskje litt hjelp. Derfor synes jeg det er flott med Sammen. For der kommer du og får informasjon og tips. 'Å ja, i dag malte vi, det likte jeg faktisk, kanskje jeg skal ha litt maling hjemme'. Vi har skrevet bok, å ta bilder, sette ord på følelser. Masse man kan gjøre, men man må få tilgang, altså informasjon, og man må GJØRE det. Ofte får man beskjed om å skrive en kriseplan, det er veldig bra, men man må faktisk gjøre. Og når du har gjort det én gang, og ser at det hjelper, da er det lettere å gjøre det igjen.»

Drahjelpen er kanskje viktigst i starten, men det å få være sammen med andre, og å få pusterom gjennom aktivitetene på Sammen, det er noe deltakerne som har vært med en stund forteller at de fortsatt setter stor pris på.

9.4 De profesjonelles rolle i Sammen

I konseptutviklingsfasen for mentorordningen, foreslo EGGs Design det de kalte nettverksfamilie, som ett av flere relevante mentortiltak. Dette ble beskrevet som en utvidet valgt familie av likesinnede som deler høytider og har seremonielle dager sammen, i regi av de aktørene som allerede jobber tett mot målgruppa. De viste blant annet til erfaringer fra Bokollektivets tilbud Sammen. Videreføring av Sammen med midler fra Bufdir ble departementets svar på dette forslaget. Selv om EGGs kanskje la mest vekt på de likesinnede i konseptet nettverksfamilie, framstår det i deltakernes fortellinger om Sammen, også som viktig hvem som har regien. De ansatte på Bokollektivet som driver nettverket, spiller en viktig rolle i fortellingene om hva som er bra med Sammen.

De ansatte er de som planlegger, finner på hva man skal gjøre, inviterer og oppmuntrer til å komme, og som kan bidra med å løse nye og usikre deltakere igjennom sosiale interaksjoner når det inviteres til fest.

I tillegg bidrar dette tiltaket til at de som har bodd på Bokollektivet bevarer relasjoner til de ansatte. De fortsetter å være blant personene i livet deres som de har et mest nært og tillitsfullt forhold til. Sammen er for flere en anledning til å møte igjen de ansatte. Dette er i seg selv en viktig motivasjon til å delta på aktivitetene, for enkelte, den viktigste motivasjonen. Deltakerne begrunner dette med at de ansatte fortsatt har en viktig rolle i deres liv som samtalepartnere og trygge voksenpersoner som kan gi bekreftelse og anerkjennelse.

En av deltakerne i Sammen forteller at for henne er det egentlig mest fint å møte de ansatte, å se dem igjen og snakke med dem om hvordan det går med henne. En annen forteller at da hun flyttet ut av Bokollektivet var hun redd for å miste kontakten med de ansatte, at hun skulle slutte å se dem og at de ikke skulle være en del av livet hennes lenger. Hun forteller at mens hun bodde på Bokollektivet opplevde hun at de ansatte virkelig brydde seg om henne, at de gjorde jobben fra hjertet:

«De var i livet mitt da jeg mistet alle, og jeg glemmer aldri tårene i øynene deres da de så meg i dårlig tilstand. De ga meg oppmuntring, håp, og jeg følte ikke at

det er jobben deres, jeg følte virkelig at de er der fordi de vil. Det betydde mye for meg fordi jeg hadde ingen i mitt liv der og da.»

Hun trodde at hun kom til å miste disse personene ut av livet sitt når tiden på Bokollektivet var over. Når denne deltakeren så fikk vite om Sammen ble hun kjempelettet og deltok i nesten alle aktivitetene hun fikk tilbud om. Fortsatt er det slik at hun går på Sammen sine aktiviteter for å holde kontakten med de ansatte.

«Det er vanskelig å beskrive det, men ... jeg assosierer dem med det lyset i det mørket jeg hadde. Så når de spør meg om å være med på noe, så, det er lys. Da blir jeg med.»

Hun forteller at hun særlig liker å være med på hytteturene, for der føler hun seg hundre prosent trygg, og det er det sjelden at hun gjør. At det er de ansatte på Bokollektivet som har regien på aktivitetene framstår som viktig for å skape denne tryggheten, slik denne deltakeren snakker om det, at de er der og passer på, i tillegg til at selve aktiviteten hyttetur kjennes trygg:

«Fordi vi er i naturen, vi er langt unna ikke bare der jeg bor, men også realiteten min. Og så, jeg vet at de bryr seg om meg, at de passer på meg. Så det er veldig godt miljø som gjør meg, som får meg til å føle meg trygg».

Og denne følelsen av trygghet manifesterer seg helt fysisk for denne deltakeren, for hun har fysiske plager som ofte kommer når hun er sint, trist, eller redd. Men på hytteturer med Sammen så forsvinner symptomene. Når jeg føler meg elsket, ønsket, trygg, så forsvinner alt dette, forklarer hun.

9.5 Oppsummering

Sammen ser ut til å tilby de unge som har brutt med sin familie, noe annet enn det tilbudene Mentorfamilie og Ressursvenn gjør. For det første et fellesskap av personer som er i samme situasjon, som gjør at deltakerne opplever forståelse og respekt uten at de trenger å fortelle og forklare så mye privat og personlig om seg selv. Forståelsen kommer naturlig og av seg selv, på bakgrunn av felles erfaringer. For det andre kan det gi håp til de som trenger det, å se at andre som har gått gjennom noe av det samme fortsatt er her, og at livet kan bli bedre, selv om det kan være vanskelig å tro og føle. Dette er verdifulle opplevelser som det er vanskelig å tilby som frivillig eller profesjonell, men som de unge voksne i målgruppa for mentorordningen her kan tilby hverandre, innenfor rammene lagt av de ansatte på Bokollektivet.

Dette at utgangspunktet for forståelse og tillit er felles erfaringer, og at deltakerne kan gi hverandre håp når de møtes i hver sine faser av lignende prosesser, gjør at deltakerne på Sammen har en slags mentorrolle for hverandre som kommer naturlig. Det er ikke noe deltakerne eller de ansatte har snakket om at deltakerne tar på seg som et oppdrag, det bare skjer.

Aktivitetene som deltakerne møtes til kommer imidlertid ikke av seg selv, de organiseres av de ansatte på Bokollektivet. Tiltaket beskrives som viktig både som en arena for et fellesskap av likemenn, og som viktige i seg selv - som pustehull i en hverdag som kan være tung og ensom. De profesjonelle spiller en viktig rolle både i organiseringen av Sammen, og i deltakernes motivasjon for å komme dit. Dette er personer deltakerne fortsatt kjenner en sterk tilknytning til og som kjenner dem godt.

10 Konklusjoner og anbefalinger

Mentorordningen skal å gi hjelp og støtte i arbeidet med å etablere en selvstendig tilværelse for unge som har brutt med familie og nettverk på grunn av negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og/eller tvangsekteskap. Dette prosjektet har hatt som mål å undersøke om mentorordningen fungerer i tråd med intensjoner og ambisjoner, og om den svarer på problemet den er tenkt å løse. I tillegg skal det gi anbefalinger om hvordan mentorordningen bør videreutvikles, endres eller utvides. Her presenteres våre konklusjoner og forslag til videre arbeid.

10.1 Negativ frihet gir aleneproblematikk

Denne rapporten synliggjør at når unge som har brutt med familie og nettverk formidler hvordan de har det i reetableringsfasen, snakker de om omfattende emosjonelle, sosiale og praktiske behov. Emosjonelt er mange ensomme, de savner kjærlighet, de føler seg annerledes og unormale. De er redde for hva andre tenker om dem, de har behov for støtte og anerkjennelse. Dette er unge voksne som har behov for å bli sett og relatert til som mennesker, ikke som *brukere* av en offentlig tjeneste. Sosialt er det ofte få personer igjen i livet og hverdagen deres, i hvert fall få personer de kan være fortrolige og dele hele seg med. Mange tilbringer mye tid alene. Innledningsvis i kapittel 2, referer vi til den svenske sosiologen Johan Asplund (1967) og hans bilde at det gjennomført sosiale mennesket som er forvist til en ørken. Der er mennesket helt alene, og alene forsvinner gradvis muligheten til å videreutvikle bevisstheten og seg selv. Forvist til alenegang mister man praktisk talt muligheten til å utvikle seg som menneske, argumenterer Asplund. Enkelte av de unge voksnes beretninger om sin alenetilværelse, minner om slike ørkenvandring.

Praktisk, er det en utfordring å stå på egne bein når man mangler øvelse, mangler foreldre som et sikkerhetsnett i en viktig etableringsperiode, og/eller er nokså ny i Norge. Praktiske verktøy som språk, kulturforståelse og kjennskap til offentlige systemer er mer eller mindre fraværende, og da mangler også muligheten til å bruke den friheten de har vunnet.

Det er i det hele tatt mye som gjenstår for at de unge skal få sin positive frihet til å leve som de ønsker. Ja, de har fått sin negative frihet fra familien, men nå er de avhengige av andre mennesker for få tilgang til den positive friheten (jf. Berlin, 1969). De unge snakker om to store hindringer de baler med når de forsøker å etablere nye relasjoner: en vingskutt evne til å stole på andre mennesker, og, for noen, et behov for å beskytte sin egen sikkerhet ved å ikke dele alt om seg selv med omverdenen. Dette kan være en ekstra utfordring i en hverdag hvor alle vil vite hvor du kommer fra. Enkelte har laget en dekkhistorie, men i møte med noen som kanskje kan bli venner eller nære, vil de gjerne være sanne og gjerne presentere hele seg. Disse to utfordringene forsterker aleneproblematikken som preger reetableringsfasen for mange av de unge voksne som har brutt med familie og nettverk.

10.2 Kan mentorordningen bidra?

I dette forskningsprosjektet er mentorordningens bidrag undersøkt gjennom kvalitative tilnærminger. Tiltakene vi har utforsket er Mentorfamilie og Sammen, som har øremerkede midler over statsbudsjettet, og Ressursvenn, som drives med søknadsbaserte midler blant annet fra IMDi gjennom tilskudd til integreringsarbeid i regi av frivillige organisasjoner. Det finnes flere organisasjoner og tiltak som har tilskudd som mentortilbud, men tiltakene nevnt ovenfor er særskilt undersøkt dels fordi de har øremerkede tilskudd, dels fordi de er egnet for sammenligninger.

På hvilken måte, om i det hele tatt, kan tilbud i mentorordningen kompensere for familie og nettverk som har gått tapt? Frivilligheten bidrar, slik den mobiliseres i tilbud som Mentorfamilie og Ressursvenn, til å gi unge som bryter med sin familie noe annet enn det profesjonelle hjelpere kan: Noen å være sammen med i hverdagen og i høytider, noen de kan ha tillit til som kjenner hele dem, noen som er glad i dem og noen de kan bety noe for på et personlig plan.

De frivillige som rekrutteres til tiltakene Mentorfamilie og Ressursvenn er eksempler på det som i teoretiske tilnærminger til dagens frivillighet, beskrives som individuelt orienterte i form og motivasjon (jf. Hansen & Slagsvold, 2020). De melder seg fordi de har lyst til å bidra i akkurat dette tiltaket. Enkelte mentorfamilier og ressursvenner rekrutteres blant de som allerede er med i Røde Kors eller Norske Kvinners Sanitetsforening. De deler kanskje den kollektive innrammingen og intensjonen med frivilligheten som den ansvarlige for Ressursvenn målbærer i et intervju. Men de aller fleste av de vi har intervjuet mangler en slik tilknytning. De er motivert av det de kan bidra med gjennom tiltaket, og om det skjer innenfor rammene av Røde Kors eller NKS har lite å si. Slik må det bli når ansvarlige for Mentorfamilie forteller hvordan de bokstavelig talt leter høyt og lavt og annonserer vidt og bredt for å finne de riktige frivillige. De som kan passe til å være frivillig på den måten tiltaket krever. Ressursvenn framstilles ikke som like vanskelig å rekruttere til, der handler det mest om å velge ut *de riktige* blant alle som melder seg.

Når det er slik at de frivillige har en løs organisasjonstilknytning og rekrutteres til å løse mer frittstående, avgrensede oppgaver, kreves *virkelig* et profesjonelt apparat rundt frivilligheten for å sikre faglighet, oppfølging, kvalitet, sikkerhet og kontinuitet i tilbudet. Denne typen frivillighet krever ressurser av organisasjonen som skal huse den, den krever et profesjonelt organisasjonsapparat. Ikke minst fordi det er snakk om konstruerte og sårbare relasjoner. Dette apparatet finnes i dag – så vidt vi kan bedømme - både i Røde Kors og NKS. Her finnes etablerte og formaliserte rammer og rutiner for kursing, koblinger, oppfølging, taushetsplikt og sikkerhetsforanstaltninger. Det skaper en trygg ramme rundt tiltakene.

Det som ikke finnes, er en ABC for hvordan man er frivillig slik man her er frivillig. Her streves det med å definere en frivillighetsrolle som ligger et sted mellom det profesjonelle og det private. I teori om frivillighet er alternativet til en kollektiv orientering hos den frivillige, en refleksiv tilnærming preget av individualisme, men også egennytt (jf. Hansen & Slagsvold, 2020). De frivillige i disse prosjektene synliggjør at dette er en tilnærming til frivillighet som er utilstrekkelig. Kanskje er hele distinksjonen mellom det profesjonelle og det private irrelevant, fordi disse relasjonene er noe helt annet. Slik vi tolker det, er det snakk om vennskap som ikke helt er vennskap og en familie som ikke helt er en familie. Dette skyldes at det, i alle fall i perioden hvor man er venn og familie på kontrakt, er familieliv og vennskap omgitt av profesjonaliserte organisatoriske rammer. Det skyldes også at det, selv med en ambisjon om likeverdighet, er en ubalanse i relasjonen. Den kan utlignes gradvis, men den er der fra begynnelsen. Samtidig er dette relasjoner som berører det emosjonelle både

hos deltaker og den frivillige. Hvordan denne typen frivillighetsrolle forberedes og følges opp, krever kontinuerlig diskusjon internt i organisasjoner, på tvers av organisasjoner og gjerne mellom forvaltning og organisasjoner.

Det de to frivillighetsbaserte tilbudene i mindre grad gir, men som Sammen tilbyr, er opplevelsen av å bli forstått uten å måtte forklare. I Sammen deles felles erfaringer, og håp om at livet blir bedre. Det er både læring og håp i å se hvordan andre som har gått igjennom det samme, klarer seg. De unge voksne vi har intervjuet snakker om Sammen som det av tilbudene som kanskje mest lever opp til å være en mentorordning – i betydningen veiledende. Her i kraft av rollen de unge spiller ovenfor hverandre. Samtidig er de profesjonelle tilretteleggerens arbeid viktig for rammene rundt møtene.

Det er altså *mulig* for de unge i målgruppa å finne forståelse, håp og fellesskap i et nettverk av likemenn gjennom Sammen, og det er mulig å finne enkeltpersoner de kan være sammen med og knytte nære bånd til gjennom tilbudene om Mentorfamilie og Ressursvenn. Men ikke alle de unge vi har intervjuet, opplever det samme utbyttet av tilbudene. I tilbudene om Mentorfamilie og Ressursvenn er resultater, i form av å bygge nære relasjoner på kort og lengre sikt, i varierende grad oppnådd. Deltakerne opplever disse tilbudene på ulikt vis. Noe som skyldes at man ikke alltid lykkes med å finne den *riktige* frivillige til den *riktige* ungdommen. Dette er vanskelig å unngå, gitt at det heller ikke i fasen der koblinger skal etableres, finnes en ABC. Dette går, slik en av de lokalt ansatte i Røde Kors beskriver det, litt på magefølelsen. Men også her er det mulig å bli *enda* bedre basert på diskusjoner, øvelser og ressurser: Å rekruttere frivillige, kurse og finne de utvalgte, er rett og slett ressurskrevende.

De unge vi har intervjuet som deltar i Sammen, er udelt positive til tilbudet. Samtidig vil vi påpeke en geografisk skjevhet i mulighetene for å oppleve et slikt nettverk. Sammen er først og fremst tilgjengelig for de som bor i og rundt Oslo. Unge voksne vi har intervjuet som bor i andre byer, har etterlyst mulighetene til å inngå i et lignende fellesskap. Sammen er også bare tilgjengelig for kvinner.

Hele katalogen av tiltak som ble foreslått av tjenestedesignere i utredningsfasen da mentorordningen skulle etableres, er ikke ivaretatt. Et nettverkstilbud som er tilgjengelig i resten av landet – i alle fall der det finnes bo- og støttetilbud – har så langt manglet. Bufdir har et overordnet ansvar for det nasjonale bo- og støttetilbudet. Tilbudet blir koordinert og administrert av Kompetanseteamet, mens det er kommunene som har det operative ansvaret for innhold og drift av det enkelte tilbud. I fjor fikk det nasjonale bo- og støttetilbudet utvidet mandat når det gjelder å sikre oppfølging etter endt botid. Dette gir mulighet til å etablere nettverk lik Sammen flere steder i landet. Samtidig er flere slike lokale nettverk, gitt Sammen-tiltaket sin lange historie med ulike og delvis fraværende finansieringskilder, tilbud som vil kreve både utvidet lokal kompetanse og økonomiske ressurser.

10.3 Tilbudet om mentorfamilie er åpent for tolkning

Tilbudene om Mentorfamilie og Ressursvenn oppleves imidlertid ulikt særlig av deltakere, men også av frivillige. Dette framgår av våre kvalitative intervjuer. Unge voksne som får en mentorfamilie eller en ressursvenn, opplever ikke alltid at dette blir som de hadde tenkt, dette gjelder enten de ønsket seg en venn eller en familiere-lasjon. Dette handler dels om at det er en vanskelig kunst å koble unge voksne og frivillige sammen. Individuer som i utgangspunktet ikke kjenner hverandre, må finne sammen. Dette blir ekstra krevende i tilfeller der de unge og de frivillige har med seg ulike forventninger inn i et slikt møte.

Det er ikke lett å styre disse forventningene, selv om organisasjonene prøver. Både deltakerne og de frivillige tolker tilbudene uavhengig av hva de er blitt fortalt på forhånd. Frivillige ringer NAV selv om de har fått beskjed om å la være. Mentorfamilier møtes kanskje ikke helt etter tidsplanen i retningslinjene til Røde Kors. Ressursvenner lar den unge voksne spandere kaffe selv om de har fått beskjed om at de kan få dekket utgiftene av sanitetsforeningen. Dette fordi de tolker det slik at den andre vokser på å kunne spandere. Disse nevnte eksemplene er knapt å regne for store problemer. Men de synliggjør at uansett kursing, retningslinjer og informasjon er slike tiltak åpne for tolkning, og det gjelder særlig i *forventningsfasen* før man har stiftet nærmere bekjentskap med all informasjonen om tiltakene. Her vil vi særlig peke på at begrepet familie skaper ulike og kryssende forventninger, til hva en mentorfamilie kan være.

At tilbudet heter *Mentorfamilie* gjør at unge som ønsker å reetablere en form for familie rundt seg, orienterer seg mot det, og at de som ikke vil ha en «random familie», orienterer seg bort fra det. Enkelte av de unge ønsker seg inderlig noen som kan ha en foreldre- eller familierolle i livet deres. Dette er et håp som vekkes av begrepet mentorfamilie. Og dette håpet stikker så dypt at det kanskje vanskelig lar seg korrigere med nøktern informasjon. Samtidig synes det å være en tendens til at de frivillige tolker begrepet mentorfamilie ganske vidt og fritt, slik det passer med deres motivasjoner og tid til å være frivillige.

Det en del deltakere ønsker seg, har en stor mellommenneskelige komponent. Dette var også noe tjenstedesignerne i EGG Design observerte da de foreslo hva mentorfamilie skulle være, basert på tre uformelle slike familier. Disse uformelle mentorfamiliene praktiserte, slik tjenstedesignerne beskriver dette, familieidealer bygget på tette bånd som gjør at familien alltid vil prioritere deg i møte med utfordringer og knappe goder – fordi du er *en av dem* (jf. Parekh, 2008). Det var disse uformelle mentorfamiliene som lå til grunn for konseptet Mentorfamilie. Så er dette tonet ned i rammer og retningslinjer for mentorfamilier slik disse utøves i praksis, for hva kan du egentlig kreve av en frivillig? Myndighetene, organisasjonene og delvis de frivillige tilpasser i større grad ambisjonene til det de anser som mulig å oppnå innenfor sitt handlingsrom, og det avgrensede handlingsrommet her er det året kontrakten varer. De som blir mentorfamilier har, basert på de vi har intervjuet, ulike tilnærminger. Enkelte forholder seg til Mentorfamilie-prosjektet som et frivillig oppdrag der rammen i utgangspunktet er ett år. Mens andre ser året på kontrakt som starten på en relasjon de, dersom den viser seg å fungere, er villig til å investere i for framtida. De er åpne for en langsiktig forpliktelse fra start.

Ressursvenner tenderer til å romme et mindre komplisert forhold til forventninger om vennskap. Vennskap har kanskje heller ikke de samme forventningene knyttet til seg som det familie har. Vennskap er noe man kan fikse på egenhånd. Mange av de vi har intervjuet gjør det. Å skaffe seg en ny familie, er noe helt annet.

I utviklingen av Mentorfamilie var Røde Kors opptatt av at det frivillige oppdraget måtte avgrenses. Avgrensningene som er innført er også noe de frivillige har tatt til seg i forståelsen av sin rolle. Samtidig er begrepet familie beholdt i tilbudets tittel, noe også tjenstedesignerne påpekte i utviklingsfasen at var et vanskelig begrep å definere og gi innhold til. I det opprinnelige forslaget fra EGG Design til mentorfamilietiltaket så man for seg et mer profesjonalt tilbud: at organisasjonene anbefalte familier, mens Kompetanseteamet fulgte opp og godkjente dem. Når Mentorfamilie i stedet har blitt et frivillighetsbasert tilbud, er det nødvendigvis utformet mer på de frivilliges premisser. Ett uløst spørsmål er da i hvilken grad man kan forvente

eller forlange at frivillige faktisk stiller opp som *familie*, eller om dette ligger utenfor frivilligrollen.

10.4 Et resultat av samskaping mellom offentlig og frivillig

Utviklingen av mentorfamilieordningen tilbyr viktig lærdom for hvordan det offentlige kan samarbeide med frivilligheten om tilbud til denne og andre målgrupper.

Bufdirs rolle som koordinator av denne samskapingen framstår som sentral når vi i denne evalueringen har undersøkt hvordan mentorordningen er utviklet fra politisk vedtak til en operativ ordning. Det var Bufdir som valgte å involvere et tjenestedesignbyrå, det var de som omsatte tjenstedesignernes forslag til prioriterte tiltak. Det var Bufdir som ga mandat til tjenstedesignerne og til Oslo Røde Kors i utviklingen av det konkrete tilbudet om Mentorfamilie, og som ba om samskaping. Det er Bufdir som har tatt et aktivt eierskap til driften av Mentorhub. De har gjennom hele perioden styrt hvilken problemforståelse man skal jobbe ut fra, hvilke løsninger man skal prioritere, og dermed også hvilke behov man skal forsøke å dekke. Mye av innsatsen har handlet om utvikling av det nye tiltaket Mentorfamilie. Bufdirs aktive rolle har bidratt til at dette tilbudet er preget av en kombinasjon av myndighetens mål, frivillighetens premisser og målgruppas egne ønsker og behov, slik de kom til uttrykk i utviklingsfasen.

Tiltak og organisasjoner som ikke har øremerkede midler over statsbudsjettet, må søke støtte til sine mentortiltak gjennom IMDIs tilskuddsordning. Gjennom disse midlene finansieres blant annet tilbudet Ressursvenn, som vi har utforsket nærmere i denne evalueringen. IMDIs forvaltning av tilskuddsmidlene innebærer ikke sterke føringer eller forsøk på å påvirke innhold eller gjennomføring av tilbudene. Tilbudene som får finansiering er dermed i stor grad utviklet nedenfra av organisasjonene selv, slik tilfellet er med både Ressursvenn, SEIF sin nær døgnåpne chat og Hjelpeskildens arbeid med å kurse frivillige. Dette gir stor frihet for organisasjoner til å kartlegge behov og utforme tiltak i nærkontakt med den aktuelle målgruppa. Mentorordningen bidrar også til å få slike tiltak finansiert. Samtidig viser gjennomgangen av mentortiltak som får finansiering gjennom tilskudd til integreringsarbeid i frivillige organisasjoner, liten transparens i hva som regnes som et slikt tiltak. Og dermed også hva som inngår i det faglige samarbeidet mellom IMDi og Bufdir om hvilke prosjekter som skal gis støtte.

En del mentorlignende tiltak – herunder Ressursvenn og Sammen – fantes allerede før politikerne vedtok å etablere en mentorordning som del av handlingsplanen for 2017–2020. De fantes fordi organisasjonene selv hadde etablert dem. Ett av problemene tjenstedesignerne pekte på i utredningsfasen, var at de ulike frivillige organisasjonene som allerede drev mentortiltak, visste lite om hverandre, og samarbeidet lite på tvers. I stedet konkurrerte de om tilskuddsmidler til sine egne prosjekter med overlappende målgrupper. Måten mentorordningen er organisert på har ført til to endringer i dette bildet. Det ene er opprettelsen av Mentorhub som er en arena drevet av Bufdir hvor organisasjonene kan møtes og bli kjent. Her er det gjennomført samlinger hvor organisasjonene har fått presentere sitt arbeid, og få faglig påfyll gjennom seminarer holdt av eksterne.

Den andre endringen er øremerking av midler til noen utvalgte tiltak og organisasjoner, som derfor ikke konkurrerer om søknadsbaserte prosjektmidler. En kan også si at måten de øremerkede midlene forvaltes på av Bufdir har ført til mer aktiv statlig deltakelse i samskapingen av mentortilbud.

10.5 Anbefalinger

Vi anbefaler at mentorordningen videreføres fordi den bidrar til å dekke store emosjonelle og sosiale behov hos målgruppa. Dette framgår både av våre intervjuer med deltakere, frivillige og organisasjoner, og av tidligere forskning og utredninger. Disse behovene ble også godt synliggjort i utviklingsfasen EGGS Design gjennomførte. Det offentlige kan vanskelig møte disse behovene gjennom sine tilbud. Frivillige og frivillige organisasjoner har, slik vi har vist i rapporten, et annet utgangspunkt for å kunne få dette til. At mentorordningen samlet bidrar for en målgruppe med store emosjonelle, sosiale og praktiske behov, betyr ikke at myndigheter, forvaltning og organisasjoner kan lene seg tilbake i trygg forvisning om at den ikke bør videreutvikles. Mentorordningen er eksempel på tiltak som må være i kontinuerlig endring og utvikling, basert på kartlegginger, erfaringsutvekslinger, forskning – og ikke minst debatt!

Basert på resultatene fra dette forskningsprosjektet har vi følgende anbefalinger til endringer og videreutvikling av mentorordningen:

Sikre langsiktig finansiering til mentortiltak som kobler deltakere og frivillige

I dag er det et skille i mentorordningen mellom organisasjoner med øremerkede midler over statsbudsjettet og de som må søke penger gjennom IMDi. Dette skillet tilsvarer ikke nødvendigvis tilbudene som gis: som vi har vist i denne rapporten, er Ressursvenn og Mentorfamilie tiltak med mye til felles. Ressursvenn er et tiltak med en større målgruppe enn Mentorfamilie fordi det kan brukes av alle som har tilbrakt tid på krisesenter. Det omfatter slik sett både majoritets- og minoritetsnorske. Dersom man er opptatt av at vold i nære relasjoner er vesensforskjellig avhengig av om det skjer i minoritets- eller majoritetsnorske familier (jf. Bredal, 2013, 2020) kan denne brede målgruppen framheves som en utfordring. Samtidig er Ressursvenn et tiltak som har vist seg å kunne favne disse forskjellene. Det samme har Mentorfamilie, gitt at det også der tas sikte på å få til koblinger med majoritetsnorske unge som har brutt med kristne trossamfunn, og gjennom det også med familien sin. Ressursvenn og Mentorfamilie er kanskje mest et eksempel på frivillige tiltak som går på tvers av myndigheter og forvaltningens skille mellom minoritets- og majoritetsvold. I dag finnes et slikt skille både i forvaltningsansvar og finansieringsordninger. Dette er et skille som synes å passe stadig dårlig med behovene til utsatte og med frivillighetens innretning. Mentorfamilie og Ressursvenn krever begge en profesjonalisert ramme som må etableres av organisasjonene som driver dem. Men det ene tiltaket er drevet på flere ulike søknadsbaserte tilskuddsmidler som tildeles årlig, og det andre har øremerkede midler. Dersom slike ressurskrevende tilbud skal drives gjennom frivillighet, må det sikres at organisasjonene har ressurser til å sikre den profesjonaliteten som er nødvendig. Dette gjelder også for koblingsvirksomheten en organisasjon som Hjelpekilden i dag driver mellom unge voksne og sine frivillige, basert på en administrasjon som drives uten driftsmidler. Mentortiltak krever, slik vi har dokumentert og diskutert, en særskilt type frivillighet: Individuelle investeringer fra den frivillige, men også avhengighet av profesjonelle og kunnskapsbaserte rammer. Her bør det utredes tilskuddsordninger som bidrar til at mentortiltak basert på koblinger sikres mulighet til langsiktighet i finansieringen – på tvers av eventuelle skiller mellom ulike typer vold og kontroll i nære relasjoner og uavhengig av om de utsatte er minoritets- eller majoritetsnorske.

Skille mellom en-til-en koblinger og familie-til-en koblinger

Mentorfamilie kan i dag være alt fra en person til en storfamilie. Samtidig finnes tiltak som EVA i regi av Bergen Røde Kors og Ressursvenn som tilbyr en-til-en koblinger til den samme målgruppa unge voksne. En-til-en koblinger bør som hovedregel ikke kalles familie. Mentorfamilie er i dag, slik vi har påpekt, åpent for tolkning både for deltakere og frivillige. Vi oppfordrer Røde Kors til å arbeide videre med å presisere hva slags tilbud dette er, i alle faser av arbeidet. Dette gjelder særlig i kommunikasjon med deltakere og frivillige.

Gi støtte til ulike typer nettverk og likepersonsordninger

Sammen fremstår som et viktig tilbud for målgruppa, men er ikke tilgjengelig utenfor Oslo, og flere unge voksne etterlyser denne typen nettverk. Nettverkstiltak kan også finansieres gjennom tilskuddsmidlene som forvaltes av IMDi og 20 kommuner gjennom ordningen tilskudd til integreringsarbeid i regi av frivillige organisasjoner. Men det er viktig å være klar over suksesselementer Sammen har, som et tiltak i regi av en frivillig organisasjon vil streve med å etablere. Muligheten til å få tilskudd gjennom IMDi gir muligheter til en bredde i mentortiltak. Samtidig bør det avklares tydelig hva slags tiltak som skal kvalifisere som et mentortiltak. Her er det rom for at nasjonale og lokale myndigheter tar en mer aktiv rolle for å oppmuntre til slike tilbud i ulike deler av landet. Samtidig bør det oppfordres til at organisasjoner fortsetter å utforme nye former for tiltak gjennom nær kontakt med utsatte.

Tematisere den frivilliges rolle i mentorordningene

Direktoratene, kommunene og organisasjonene bør sammen jobbe for at den frivilliges rolle i mentorordningene er oppe til løpende diskusjon. Det er krevende å lande en endelig modell for hvordan denne rollen skal være. Derfor tenker vi det er bedre å løpende diskutere hva som kan forventes av de frivillige, i de ulike rollene de tildeles, for eksempel som mentorfamilie eller ressursvenn. Både som en overordnet samtale, som del av seminarer og kursing, og i direkte dialog med de frivillige. Her kan man legge opp til å drøfte hvordan den frivillige forstår denne typen frivillighetsrolle, og fortsette denne diskusjonen for eksempel gjennom det året man er venn eller familie på kontrakt. Dette er også spørsmål som kan tas opp i Mentorhub.

Evaluerer tilstrekkeligheten i dagens bo- og støttetilbud

Mentorordningen, slik den har blitt utformet, skal være en mulighet for ungdom i en fase av reetablering, for eksempel etter et opphold i dagens bo- og støttetilbud. Det framkom også, i innsiktsfasen av arbeidet med mentorordningen, at det er behov for mer oppfølging enn bo- og støttetilbudet gir i dag. Disse behovene kommer også fram i en del av intervjuene vi har gjort med unge voksne i denne evalueringen. Behov som heller ikke frivilligheten kan løse. Tjenestedesign-prosjektet hadde flere forslag til alternative boløsninger. I den nåværende handlingsplanen; *Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold*, er tiltak 7 at bo- og støttetilbudet skal videreutvikles. Det skal også gjennomføres et forskningsprosjekt for å etablere et kunnskapsgrunnlag for dette. Dette skal gjennomføres av Likestillingscenteret KUN og NOVA. Våre data understøtter behovet for en slik evaluering, særlig med tanke på oppfølgingen etter at deltakerne flytter ut. En evaluering bør kritisk vurdere hvilke behov i denne fasen som kan møtes gjennom frivillighet, og hvilke behov det offentlige bør ta større ansvar for.

Videreutvikle Mentorhub som faglig nettverk og arena for drøfting

Mentorhub har så langt gitt organisasjonene som deltar mer innsikt i hverandres arbeid, ved at de har presentert dette for hverandre. Mentorhub har også vært brukt til å tilføre organisasjonene faglig kunnskap om for eksempel traumer. Vi vil anbefale at nettverket i større grad utvikles med henblikk på dialog og drøfting. Hvis man skal utvikle mentorordningen som helhet, kan dette være en viktig arena for å sette reelle problemer og utfordringer på dagsorden og drøfte hvordan de kan løses. Deltakerne som bidrar i Mentorhub har en dobbeltkompetanse på frivillighet og problemkomplekset hos målgruppa. Dette kan i større grad utnyttes til løpende faglig utvikling. Dette er også en fin arena for dialog mellom myndighetene og sivilsamfunnet som kan bidra til mer samskaping i arbeidet mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og æresrelatert vold.

Referanser

- Aarset, M. F. (2014). *Hearts and roofs. Family, belonging and (un)settledness among descendants of immigrants in Norway*. University of Oslo, Department of Social Anthropology, Faculty of Social Science: Dissertation submitted for the degree of Philosophiae Doctor (PhD)
- ALS Research (2017). *Evaluering af mentorkorpset Connect*.
- Asplund J. (1967a). Charles H. Cooley. I J. Asplund (red.) Sociologiska teorier. Studier i sociologins historia. Almqvist & Wiksell Förlag.
- Asplund J. (1967b). George Herbert Mead. I J. Asplund (red.) Sociologiska teorier. Studier i sociologins historia. Almqvist & Wiksell Förlag
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2013) *Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (2013–2016)*
- Berg, L-E. (2002). Vad vi bör minnas och förvalta efter Johan Asplund- *Sociologisk Forskning*, 55(4), 509–511.
- Berlin, I. (2002). Two Concepts of Liberty. I I. Berlin, *Four Essays on Liberty*. Oxford University Press.
- Bjelland, V. (2006). *Et vindu mot verden - om møtet mellom innsatt og frivillig i Visitortjenesten*. Hovedoppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Samfunnsvitenskapelig fakultet, Universitetet i Oslo
- Bredal A. (2020). «Minoritetsnorske og majoritetsnorske kvinners erfaring med partnervold» i A. Bredal, H. Eggebø & A. Eriksen (red.) *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Cappelen Damm Akademisk
- Bredal A. & Melby, E. R. (2018). *Sårbarhet og styrke. Barnevernets møte med minoritetsjenter utsatt for vold og sterk kontroll*. NOVA-rapport 2/2018
- Bredal A., Bråten, B., Jesnes, K. & Strand, A. H. (2015). *Et blikk inn i skolen. Minoritetsrådgivere sett fra brukeres ståsted*. Fafo-rapport 2015:40
- Bredal A. & Lidén, H. (2015). *Hva med 2017? Første delrapport i følgeevalueringen av Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013-2017*. Institutt for samfunnsforskning: Rapport 2015:03
- Bredal, A. & Orupabo, J. (2008). *Et trygt sted å bo. Og noe mer. Evaluering av botilbudet til unge som bryter med familien sin på grunn av tvangsekteskap*. Institutt for samfunnsforskning: Rapport 2008:7
- Bredal A. (2013). Vold i nære relasjoner. Minoritetskvinner mellom hypersynlighet og usynlighet. I B. Bråten & C. Thun (2013). *Krysningspunkter. Likestillingspolitikk i et flerkulturelt Norge*. Akademika Forlag
- Bredal A. (2011). *Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*. ISF-rapport 2011:4
- Bredal A. (2006). «Vi er jo en familie». *Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Thesis: Unipax
- Brunovskis, A. & Bjerkan, L. (2008). *Research with irregular migrants in Norway. Methodological and ethical challenges and emerging research agendas*. UDI.
- Bråten B., Elgvin, O., Flatø, H. & Lillevik, R. (2021)- *Samtale og strid. Frivillige organisasjoners arbeid mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap*. Fafo-rapport 2021:16
- Bråten B. & Elgvin, O. (2014). *Forskningsbasert politikk? En gjennomgang av forskningen på tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlig begrensninger av unges frihet og av de politiske tiltakene på feltet*. Fafo-rapport 2014:16

- Bufdir (u.å) Botilbud for personer utsatt for tvangsekteskap.
https://www.bufdir.no/vold/Krisesentre_incestsentre_og_botilbud_for_utsatt_ungdom/Botilbud_tvangsekteskap_og_aeresrelatert_vold/
- Danielsen, E. M. (2019). *Evaluering av Ressursvenn. Et frivillig hjelpetiltak for voldsutsatte personer i reetableringsfasen*. OsloMet, NOVA-rapport nr.10/19
- EGGS Design (2018). BUFDIR//Mentorordning – For unge utsatt for negative sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap. Leveranse av Fase 1.
- EGGS Design (2019). Mentorordning. Brukernes behov i deres reise og mulighetsområde for mentorordninger (herunder Pilot: Mentorfamilie). Leveranse av Fase 2
- EGGS Design (2019). Mentorordning. Presentasjon laget til lansering av mentorordningen i mars 2019.
- Eriksen, T. H. (2007). Complexity in social and cultural integration: Some analytical dimensions. *Ethnic and Racial Studies* 30(6), 1055–1069
<https://doi.org/10.1080/01419870701599481>
- Friberg, J. H. (2019). *Konflikt, fellesskap og forandring. Foreldreskap og sosial kontroll i innvandrede familier fra Pakistan, Somalia og Sri Lanka*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Hafstad, G. S. & Augusti, E-M. (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten. En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport 4/2019.
- Hansen, T. & Slagsvold, B. (2020). Refleksiv frivillighet i en norsk kontekst – om eldres deltakelse, motivasjon og potensiale *Tidsskrift for velferdsforskning* 23(1), 4–19,
<https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2020-01-01>
- Hestbæk, AD. (2020). *Mentorfamilier til anbragte børn og unge. Midtvejsrapport for projekt HIFIA – Helhedsorientert indsats for familier i Aarhus Kommune*. VIVE – Viden til Velfærd. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Hirdman, Y. (1991). The Gender System. I T. Andreasen, Tayo, A. Borchorst, D. Dahlerup, E. Lous & H. R. Nielsen (red.). *Moving on. New Perspectives on the Women's Movement*. Aarhus University Press
- Honneth A. (2008). *Kamp om anerkjennelse*. Pax Forlag
- Hustinx, L., Shachar, I. Y, Handy, F. & Smith, D. H. (2016). Changing Nature of Formal Service Program Volunteering. I *The Palgrave Handbook of Volunteering, Civic Participation, and Nonprofit Associations*, 349–65. London: Palgrave Macmillan UK.
- IMDi (2019a). *Rundskriv 12/2019*
- IMDi (2019b) *Tilskudd til integreringsarbeid i regi av frivillige organisasjoner. Prosjektoversikt 2019*
- IMDi (2020a). *Rundskriv 09/2020*
- IMDi (2020b). *Tilskudd til integreringsarbeid i regi av frivillige organisasjoner. Prosjektoversikt 2020*
- IMDi (2020c). *Negativ sosial kontroll og tvangsekteskap*. <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/kunnskapsoversikt/negativ-sosial-kontroll-og-tvangsekteskap/>.
- IMDi: (2021). *Rundskriv 09/2021*
- Jónasdóttir A. G. & Ferguson. A. (2014). Introduction. I A. G. Jónasdóttir & A. Ferguson (red.) *Love. A Question for Feminism in the Twenty-First Century*. Routledge
- Justis- og beredskapsdepartementet (2017a). *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020)*
- Justis- og beredskapsdepartementet (2017b 12. oktober). *Regjeringen styrker integreringen: Ny mentorordning for unge utsatt for negativ sosial kontroll og 25 millioner kroner til arbeidskvalifisering*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/jd/pressemeldinger/2017/regjeringen-styrker-integreringen-ny-mentorordning-for-unge-utsatt-for-negativ-sosial-kontroll-og-25-millioner-kroner-til-arbeidskvalifisering/id2575080/>
- Justis- og beredskapsdepartementet (2017c) Prp. 1S 2017-2018
- Justis- og beredskapsdepartementet (2017d, 8.mars) *Retten til å bestemme over eget liv. Pressemelding*. [Retten til å bestemme over eget liv - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

- Jære, L. (2021, 30. juni). *Mennesket i sentrum i komplekse endringsprosesser*
<https://www.viderebloggen.no/mennesket-i-sentrum-i-komplekse-endringsprosesser/>
- Kunnskapsdepartementet (2019). *Integrering gjennom kunnskap. Regjeringens integreringsstrategi 2019–2022*
- Kunnskapsdepartementet (2021). *Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Handlingsplan 2021-2024*
- Kvaal, J. M. N. (2009). *Frivillighet: motivasjon og engasjement. En kvalitativ undersøkelse av besøksvenner i Røde Kors*. Avhandling avlagt for graden Master i kultur-, samfunns-, og sosialpsykologi, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo
- Leseth A. & Solbrække, K. N. (2011). Profesjon, kjønn og etnisitet. I A. Leseth & K. N. Solbrække (red.) *Profesjon, kjønn og etnisitet*. Cappelen Damm Akademisk
- Lidèn H., Bredal, A., & Hegstad, E. (2015). *Framgang. Andre delrapport i følgeevalueringen av Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013-2016*. Institutt for samfunnsforskning. Rapport 2015:10,
- Lorentzen, H. & Skinner, M. S. (2019). Frivillige i omsorgssektoren – muligheter og barrierer *Tidsskrift for velferdsforskning*, 22(01), 4–24, <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2019-01-01>
- Mettenes K., Dullum, J., Buer, L. K. & Gjerde, V. B. (2019). «Litt som en familie ...» *Bokollektivets faglige tilnærming i arbeidet med unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold*. Bokollektivet, Oslo Krisesenter
- NESH (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*.
- Orupabo, J., & Nadim, M. (2014). *Miljøterapi med unge utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold: Oppfølging i det nasjonale bo- og støttetilbudet*. Institutt for samfunnsforskning. Rapport 2014:013,
- Oslo Krisesenter (2020). *Årsberetning Oslo Krisesenter 2010*.
- Pedersen, T. T. (2013). *Mentor for voldsutsatte unge*. Menzr forlag
- Parekh B. (2008). *A New Politics of Identity*. Palgrave Macmillan
- Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2019) *Prosjektbeskrivelse Røde Kors Mentorfamilie*.
- Røde Kors-telefonen (u.å.). *Mentorfamilie*. Hentet 19. oktober 2021 fra <https://rodekorstelefonen.no/mentorfamilie>
- Rønning, R. (2013). Gamle tanker som innovasjon i omsorgssektoren. I Ringholm, Teigen & Aarsæter (red.) *Kommunal innovasjon*, 120–35. Cappelen Damm akademisk, 2013.
- Rønningen, G. E. & Bergersen, R. (2000). *Evaluering av helsefremmende og forebyggende tiltak*. Helsedirektoratet
- Smette I., Bredal, A. & Stefansen, K. (2019). Fra kamp til konsensus? Sivilsamfunnets rolle i framveksten av voldsfeltet. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholdt & S. Mossige (red.) *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Universitetsforlaget
- Smith, D. D. H., Stebbins, R. A., Grotz, J., Kumar, P., Nga, J. L. H. & Van Puyvelde, S. (2016). Typologies of Associations and Volunteering. I *The Palgrave Handbook of Volunteering, Civic Participation, and Nonprofit Associations*, 90–125. Palgrave Macmillan UK.
- Sørhaug, C. (2017). Teksturering av omsorg. Frivilliges deltagelse i statlig velferdsproduksjon *Norsk antropologisk tidsskrift* 28(3–4), 218–235, <https://doi.org/10.18261/ISSN.1504-2898-2017-03-04-05>
- Thrana, H. M. (2013). Kjærlighet: en kjernekompetanse i profesjonelt barnevern? *Norges Barnevern*, 90(1), 4–17.
- Wikan Unni (2003). *For ærens skyld. Fadime til ettertanke*. Universitetsforlaget

Noen å høre til

I 2017 ga regjeringen Solberg Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet i oppdrag å utvikle en mentorordning for unge som er utsatt for negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og tvangsekteskap. Mentorordningen skulle utvikles i samarbeid med frivillige organisasjoner på feltet, og bidra til at utsatte får hjelp og støtte til en selvstendig tilværelse. I denne studien har vi undersøkt hvordan mentorordningen ble utviklet, og hvordan den fungerer i møte med målgruppa. Vi har særlig sett på tre av tiltakene: Røde Kors' Mentorfamilie, Norske Kvinners Sanitetsforenings tilbud Ressursvenn og nettverket Sammen i regi av Oslo Krisesenter.

Vi finner at Mentorfamilie og Ressursvenn bidrar til å gi de unge som bryter med sin familie noe annet enn det profesjonelle hjelpere kan gi: noen å være sammen med i hverdagen og i høytider, noen de kan ha tillit til som kjenner «hele dem», noen som er glad i dem og noen de kan bety noe for på et personlig plan. Samtidig viser studien at tiltakene krever et profesjonelt organisasjonsapparat rundt frivilligheten for å sikre faglighet, oppfølging, kvalitet, sikkerhet og kontinuitet i tilbudet. Sammen er på sin side et likepersonstiltak som tilbyr opplevelsen av å bli forstått uten å måtte forklare. Også her er de profesjonelles arbeid viktig for rammene rundt møtene.

Borggata 2B
Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2021:31
ID-nr.: 20799